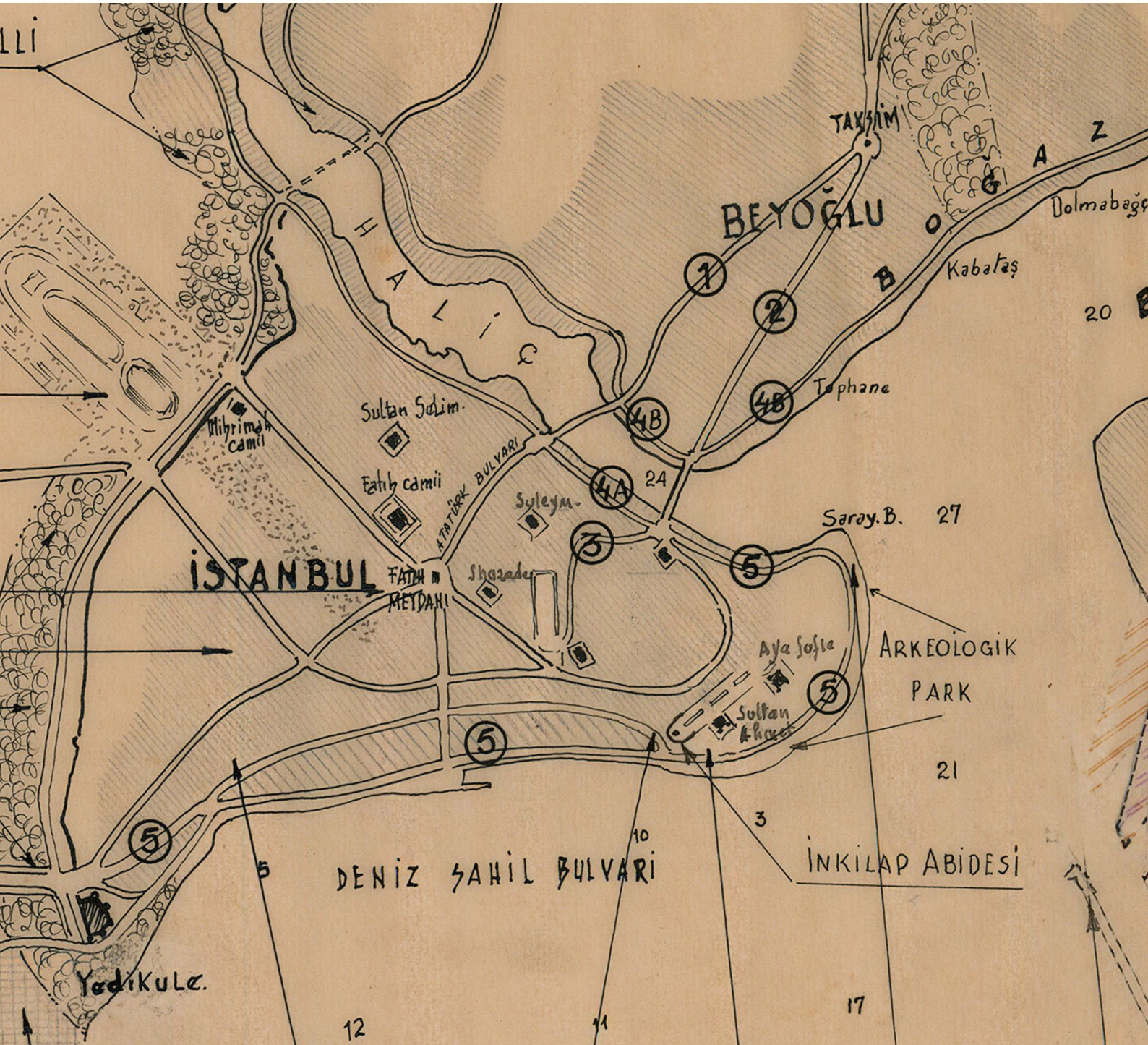
KASIM-2025

KENT GÜNDEMİ ARAŞTIRMALARI

İstanbul Planlama Ajansı

Geçmişten Geleceğe İstanbul'un Planlama Hafızası:

Özneler, Kurumlar, Mekânlar ve Eylemler

Yayın Yönetimi ve İdari Koordinasyon
İstanbul Planlama Ajansı

İçerik Sorumluları
Özge Tekçe Demirkol

Hazırlayan
Dr. Caner Murat Doğançayır, Dr. İrfan Emre Kovankaya, Elanur Demir, Özge Tekçe Demirkol

Katkı Sunanlar
Prof. Dr. İclal Dinçer, Dr. Mehmet Çakılcıoğlu, Anıl Gencelli, Nuri Cem Ceylan, Dr. Seren Özkaya

Tasarım Konsepti ve Yayın Kimliği
İPA İletişim Şefliği

Kapak Fotoğrafı
Prost, H. (1946). İstanbul Mıntıkası Planı: On Senelik Plan (1943–1953)
[Map; aydınger üzerine el yapımı]. İstanbul: [Yayınevi yok]. İBB Atatürk Kitaplığı, Nadir Eserler Koleksiyonu, Demirbaş No: Hrt_005734.

Kasım 2025

ISBN: 978-625-93733-0-0
İstanbul Planlama Ajansı yayınıdır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1
YÖNTEM 4
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ PLANLAMA TARİHİ: 1923-1930 YILLARI 8
İLK PLANLAR VE MODERN METROPOLÜN DOĞUŞU: 1930-1950 YILLARI 10
Henri Prost Dönemi ve İstanbul'un İlk Nazım Planı 13
Prost'un İstanbul'u Şekillendiren Kadrosu 21
Henri Prost ve İstanbul'un Modernleşmesi: Başarılar, Engeller ve Şehircilik Mirası 24
KENTLEŞME BASKISI ALTINDA RADİKAL MEKÂNSAL MÜDAHALELER: 1950-1960 YILLARI 27
"POPÜLİST MODERNİTENİN" PLANLI DÖNEMİ: 1960-1980 YILLARI 34
DPT'nin Varlığında "Popülist Modernite" 35
Planlama Faaliyetlerini Şekillendiren Yasal ve Yönetsel Gelişmeler 37
Belediye ile Bakanlık Arasında: İstanbul Metropoliten Planlamasında Kurumsallaşma 38
Bakanlık-Belediye Koordinasyonu (1961-1965) 39
Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosunun Kuruluşu (1966-1973) 39
BİNPB- Dünya Bankası İşbirliği (1973-1976) 43
BİNPB'de Odak Tartışmaları (1976-1978) 47
Nazım Planın Tamamlanması (1978-1980) 48
Planlama Kurumlarında Kadro İnşası 51
Harbiye'den Çemberlitaş'a, Çemberlitaş'tan Tepebaşı'na Çalışma Koşulları 57
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENT, SERMAYE VE SİYASET: 1980–2000 YILLARI 60
Ulusal Ölçekte Planlama Anlayışının Dönüşümü 62
Yasal ve Yönetsel Süreçlerin İstanbul Üzerine Etkisi 63
Parçacılık ve Bütünsellik Arasında Savrulan Planlama 66
Bir Devrin Sonu: Büyük İstanbul Nazım İmar Plan Bürosu'nun Kapatılması 67
Planlamada İmar Operasyonları: Bedrettin Dalan Dönemi 68
İstanbul'da Nazım Plan Bürosunun Yeniden Kurulması: Nurettin Sözen Dönemi 70
Yerel Secimler Sonrasi Plan Revizyonu: 1994-1995 Planı 82
PLANDAN "PROJEYE" YENİDEN MERKEZİLEŞME SÜRECİ VE DEMOKRASİ ARAYIŞI: 2000-2025 YILLARI 88
Planlamada Yerelleşmenin Son Dalgası ve Makro Ölçekli Planlama (2000-2010) 88
Yeniden Merkezileşme Eğilimi ve Mega Projeler Dönemi (2010-2019) 98
Demokratik Planlamaya Geçiş Arayışı (2019-2025) 100
SONUÇ 104

GİRİŞ

İstanbul'un kentsel gelişimi, bu gelişimin dinamikleri ve bunu yönlendirecek mekânsal kararların tarihi seyri yazılmaya devam etmektedir. Bu tarihin erken ve yakın tarihindeyse hala gün yüzüne çıkarılmayı bekleyen gelişmeler mevcuttur. Öte yandan bu metropolün planlama tarihinin yazımında literatüre verilecek her katkının karşılaşacağı yeni ödevler bulunmaktadır. Her denemenin olabildiğince dağınık kamusal ve özel arşiv belgeleri ve koleksiyonları veya henüz kaydı tutulmamış ve kamusallaşmamış kişisel tanıklıklar arasında kaybolması çok olasıdır. Dolayısıyla İstanbul planlama tarihi ele alınırken, gerek bakış açısı, gerekse odaklanılan ve dışarıda bırakılacak kısımların neler olacağı, yani araştırma sınırları belirlenmelidir. "*Geçmişten Geleceğe İstanbul'un Planlama Hafızası: Özneler, Kurumlar, Mekânlar ve Eylemler*" başlıklı bu araştırma da odak noktasını ve araştırma sınırlarını netleştirmek adına belli yaklaşımlara başvurmuştur.

Bunlardan biri İlhan Tekeli'nin 2005 yılında ileri sürdüğü bir tarih yazımı denemesinden aktardığı çerçevedir.[1] Tekeli kent tarih yazımının iki ana hatta ilerlediğini belirtmektedir. Birine göre kentleşmenin seyri evrensel, neredeyse tarih-ötesi bir erekte ilerlemekte, tüm kentlerin tarihi önden belirli şemalara uyumu ve uyumsuzluğu üzerinden okunmaktadır. Bu okuma şeklinde kentlerin tarihindeki kırılmalar ve süreklilikler, bireysel ya da kolektif tarihsel öznelerin iradesinden neredeyse azade bir şekilde vücut bulmaktadır. Diğer bir hattaysa temel olarak "kent tarihlerinin, planlamalar tarihlerinin birikmesi"ni temel alan bir tarih yazımı hakimdir (Tekeli, 2011, sy. 153).[2] Bu yaklaşımda kentteki süreklilik ve kırılmaları şekillendiren irade plancı özneledir (siyasi ve/veya teknokrat). Kentlerin tarihi de bu durumda uygulanan veya uygulanamayan plan ve tahayyüllerin birer yansımasından ibarettir.

Tekeli iki karşıt kutba yerleştirdiği kent tarih yazımı hattına alternatif bir üçüncü tarih yazım şekli önerir. Burada kentlerin bir parçası olduğu toplumsal yapıda işleyen ve aksayan kurumsal yapılar (kamuda yerel meselelere duyarsızlık, bürokrasideki atalet, plan ve denetimde kapasitesizlik, sosyal ve ekonomik sermayenin yetersizliği vb.), toplumdaki farklı öznelerin aksayan kurumsal yapılara karşı verdiği bireysel ve kolektif çözüm setlerinin (arazi mafyası, gecekondu, imar afları, kooperatifler vb.) tümü kent tarihi yazımının bir parçası haline gelmelidir. Böylelikle kentin mekânsal gelişimi, toplumsal öznelerin rolü, kurumlar ve plancıların tahayülleri ve yetersizlikleri kent tarih yazımının bileşenleri olarak okunabilir.

Jean-François Pérouse da erken cumhuriyet dönemi tarih yazımı üzerinden yürüttüğü bir tartışmada söz konusu tarih araştırmalarının çeşitli tercihlerde tekrara düştüğünü ileri sürmektedir. Pérouse'a göre planlama tarihi çalışmalarında yaygın olarak ele alınan araştırma nesneleri; plan ve görsel imgeler, (Tekeli'nin de işaret ettiği hatlardan biri olan) her şeye kadir, toplusal dinamiklerden bağımsız plancı öznelerle ve -erken cumhuriyet dönemi özelinde- yabancı şehir plancılarıyla sınırlıdır. Tarih yazımının bu tekrara düşüren alışkanlıklarını aşmak için plan üretimini, plancıları ve mekânsal karar alma süreçlerini etkileyen bağlamları incelemek gerekmektedir:

> *Planlamayı başlatan siyasi kararların incelenmesi lazım. Planlamayı belirleyen siyasi yönerge ve talimatları irdelemek lazım. Planın eskizlerini ve tadilat kontrol mekanizmalarını izlerken somut üretim koşullarını, izlenen yöntemi, ekip çalışmasının nasıl olduğunu, o ekiplerin içerisindeki iç bölüşümünü, üretim aşamalarını ele almak lazım. Plan süreçlerinde mutlaka aksamalar, tereddütler, u dönüşleri ve manipülasyonlar var. Planın tartışılma ve [planı] siyaseten kabul ettirme yollarını incelememiz lazım. Zaman içerisinde planın uygulama şekillerini incelemek lazım. Bir kişiden ziyade plancının mesleki güzergahı*

---

[1] Tekeli, İ. (2011). Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi (8. Cilt). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
[2] A.g.e

> *sırasında oluşturulmuş sosyal çevresine bakmamız lazım. İş ortamına bakmamız lazım. İş paylaşımı nedir ve nelerden ibarettir? Plancının hangi siyasilerden destek aldığına, bu desteğin ne zaman, hangi ortamda kullanıldığına değinmemiz lazım. Mali koşulları nedir? Resmi ya da gayrıresmi siyasi bağlama bakmamız lazım. Aynı zamanda kurumsal bağlamlara ve dayatmalara bakmamız lazım. Kurumlar arasındaki rekabete, iletişimsizliğe, geçişlere...* [3]

Planlamanın Türkiye modernleşme projesinin içinde nasıl bir bağlama yerleştiğini anlamak için İlhan Tekeli bir dönemleştirme önermektedir. Bu bağlamlar silsilesi mekânsal stratejilerin seyrini okumak için de faydalı görünmektedir. Türkiye'nin cumhuriyet öncesi modernleşme seyrini anlatırken utangaç modernite kavramını öneren Tekeli 1923'e kadarki bu dönüşümü temposu itibariyle tedrici, kamusal alandaki karşılığını ise olabildiğince örtük olarak tanımlamaktadır. Cumhuriyet'in ilanından çok partili siyasal rekabet dönemine kadarki dönemi ise köktenci modernite olarak tanımlamaktadır. Siyasi kadrolar Avrupa modernleşmesini yetişilmesi gereken bir ufuk olarak belirler. Batıdaki örneklerin kimi unsurlarını transfer eden ancak tüm siyasetini kitlesel seferberliklerden sakınarak uygulamaya çalışan anlayış devrededir. İlhan Tekeli 1950'den 1980'e kadarki süreciyse popülist modernite şeklinde adlandırmaktadır. Modernleşme itkisi bu dönemki hemen hemen tüm siyasal kadrolarda mevcuttur. Ancak modernleşmenin seyri siyasal kadroların kitlelerin dönüşen taleplerine ve ihtiyaçlarına uyarlanmasıyla şekillenmiş, popülizm araçsallaşmıştır. 1980 sonrasını ise modernitenin aşındığı dönem olarak tarif edecektir.[4]

İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi planlama tarihi yazımı 1930'lu yılların ikinci yarısında Henri Prost tarafından hazırlanan planlar ile başlatılır. 1950'lerin başına kadar bu planların hazırlanması ve uygulanmasında görev alan Prost'un çalışmaları çok kapsamlı araştırmalara konu olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Buna karşın Prost sonrasındaki planlama tarihi çalışmaları oldukça sınırlı kalmıştır. 1950'ler ağırlıkla Menderes dönemi operasyonlarıyla tanımlanmıştır. Oysa İstanbul'un günümüz kentsel morfolojisinin oluşmasında sadece Menderes dönemi imar uygulamalarının değil, 1950'li yıllardaki önemli plan karalarının da rolleri vardır. Aynı şekilde 1960'lı yıllarda başlatılan Doğu Marmara Bölge Planı, 1970'lerin ilk nazım plan çalışmaları kentin planlama tarihi açısından henüz yeterince çözümlenememiş önemli deneyimlerdir. 1950'li yılların başından 1980 yılına ve oradan da 2000'lere uzanan 50 yıllık dönem henüz tüm ayrıntıları ve belgeleri ile ortaya çıkarılamamıştır. Zira İstanbul'un en hızlı göç aldığı ve mekânsal olarak büyüdüğü, yayıldığı bu yıllar, kentleşme hızının yarattığı etkiler ve tetiklediği diğer süreçlerle planlamanın da bulanıklaştığı, karmaşıklaştığı bir döneme tekabül etmektedir.

Yine de günümüze değin İstanbul'un planlama tarihini belirli kesitlere odaklanarak veya geniş zaman aralığını takip edecek şekilde açıklayan ve aktaran çalışmalar bulunmaktadır. Niyazi Duranay, Ersen Gürsel ve Somer Ural'ın Mimarlık Dergisi'nde 1972 yılında yayınlanan makaleleri bu konuda öncü sayılabilecek, sıkça başvurulan makalelerden biridir.[5] Henri Prost Planları Revizyon Komitesi çalışmaları ve devamcısı Müşavirler Heyeti çalışmalarında yer alan Kemal Ahmet Arû'nun ve Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nda da çalışmış makale yazarı Niyazi Duranay'ın kişisel, İstanbul Belediyesi'nin de kurum arşivlerinden faydalanan bu çalışma cumhuriyetin başlangıcından makalenin yayınlandığı yıla kadarki planlama çalışmalarını detaylı bir şekilde sergilemektedir.

---

[3] Pérouse, J. F. (2017, Şubat 1). Kişinin ve Görselliğin Ötesine Bakmak. Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tarihi: Deneyimler, Kaynaklar, Yöntemler Semineri. İstanbul.

[4] Tekeli, İ. (2013). 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Planlama Düşüncesinin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak, R. Funda Barbaros ve Erick Jan Zurcher (Hazırlayanlar), Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye, 25-54.

[5] Duranay, N., Gürsel, E., & Ural, S. (1972). Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması. Mimarlık, 7, 65-118.

İlhan Tekeli'nin 1980'lerin sonunda Kanada'daki International Development and Research Center'da gerçekleştirdiği araştırma projesi bünyesinde tamamladığı İstanbul metropoliten kent gelişimi, yönetimi ve planlaması tarihi 1992'de İngilizce olarak yayınlanmış, yakın tarihte Türkçe'ye kazandırılmıştır.[6] Bu çalışma yukarıda ifade edilen çerçevedeki toplumsal, kurumsal ve siyasi bağlamları göz önünde bulundurarak 1838-1984 arasında İstanbul planlama tarihinin yaklaşık 150 yıllık seyrini aktarmaktadır.

Cânâ Bilsel'in *Büyük İstanbul Tarihi* çalışması için hazırladığı tarihçe de Tekeli'nin çalışmasına benzer şekilde İstanbul planlama tarihini Geç Osmanlı döneminden başlatmakta, tarihsel seyri 1995'te hazırlanan planla noktalamaktadır.[7] Hasan Cevad Özdil, Yıldız Uysal ve Şener Özler'in çabalarıyla Mimarlar Odası tarafından yayınlanan derleme de cumhuriyet döneminde İstanbul'la ilgili üst ölçekli kayda değer tüm planlama faaliyetlerinin son ürünlerini 1995'te son bulacak şekilde sunmaktadır.[8] Son olarak, İstanbul Planlama Ajansı'nın 2023 yılında paylaştığı sergi kitapçığı, metropolün planlama kronolojisini İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi ve Eylem Planı çalışmasına kadar getirmektedir.[9]

"*Geçmişten Geleceğe İstanbul'un Planlama Hafızası: Özneler, Kurumlar, Mekânlar ve Eylemler*" başlıklı araştırma raporunda da yukarıdaki yaklaşımlar ve geçmiş tarih yazımı birikimi göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışma İstanbul planlama tarihinde yakın geçmişte gerçekleşen gelişmeleri farklı kaynaklara başvurarak güncelleme ve kamuoyuna sunma amacı taşımaktadır. Bunun yanı sıra planlama tarih yazımına mütevazı bir katkı sunmayı da amaçlamaktadır.

Öncelikle raporun fiziksel sınırları göz önünde bulundurularak İstanbul'un kentsel gelişme ve planlama seyri metropolün cumhuriyet dönemiyle sınırlandırılmıştır. Tekeli ve Pérouse'un tarif ettiği yaklaşımlar uyarınca plan ve rapor gibi sonuç ürünlerden çok planlama kadrolarını ve kurumlarını şekilendiren ekonomik, politik ve toplumsa bağlama mercek tutulmuştur. Buna ek olarak, şehir planlamanın mutfağı sayılabilecek planlama büro ve ofislerindeki işleyiş, çalışma mekânı tercihleri ve cumhuriyet tarihi boyunca planlama büro ve ofislerine çalışan kadroların deneyimlerini sonraki plancı kuşaklara ve topluma nasıl aktardıkları incelenmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, mevcut literatürde Henri Prost planının üretim süreci olabildiğince detaylı incelenmiş, ancak 1950'den sonraki planlama deneyimleri, yani İstanbul planlamasının yakın tarihi benzer bir detayda henüz yazılmamıştır. Bahsedilen çalışmaların bir kısmı 1980'lerin ortasına kadarki planlama deneyimleri aktarmış olmakla birlikte, derinleştirilmesi gereken yönler bulunmaktadır. Yine 1980'den bugüne planlamanın evrimi ekonomik, politik ve toplumsal dönüşümlerle paralel bir şekilde açıklansa da son 50 yılda planlamanın mutfağında yaşananlar araştırılmaya muhtaçtır. Dolayısıyla bu araştıma erken cumhuriyet dönemi için farklı, çok partili hayata geçilen 1950'den 1980'e kadarki deneyimler için farklı, 1980'den bugüne geçen sürede yaşananların kaydını tutmak için farklı yöntemlere başvuracaktır. Özetle bu rapor cumhuriyet dönemi planlama tarihini zamansal sınır olarak belirlemiş, ancak son yarım yüzyılın henüz yazılmamış tarihsel kesitlerinde planlama kurumlarında emek verenlerin kişisel deneyimlerini önceleyerek bir kayıt tutmayı amaçlamıştır.

---

[6] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

[7] Bilsel, F. C. (2015). Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul planlaması. Antik Çağ'dan XXI. yüzyıla büyük İstanbul tarihi (Cilt 8) İçinde . İSAM Yayınları; İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kültür A.Ş.
https://istanbultarihi.ist/324-gec-osmanli-doneminden-cumhuriyete-cagdas-sehir-dusuncesi-ve-istanbul-planlamasi

[8] Özler, Ş. (Ed.). (2007). Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama raporları 1934-1995 (H. C. Özdil & Y. Uysal, Yay. Haz.). TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi. İstanbul.

[9] İBB Kültür Varlıkları Dairesi Başkanlığı, İBB İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı, & İstanbul Planlama Ajansı. (2023). İstanbul Planlama Tarihi 1820-2050 [Sergi kataloğu]. İstanbul Planlama Ajansı.
https://ipa.istanbul/pdf-flipbook-main/index.html?key=/images/Calismalar/istanbul-planlama-tarihi-sergisi-39471.pdf

YÖNTEM

"*Geçmişten Geleceğe İstanbul'un Planlama Hafızası: Özneler, Kurumlar, Mekânlar ve Eylemler*" başlıklı araştırma raporu kapsamında Türkiye'nin ekonomi politiğinde İstanbul'un yüz yıllık planlama tarihi, 1923-1930, 1930-1950, 1950-1960, 1960-1980, 1980-2000 ve 2000-2025 dönemleri halinde incelenmiştir. Bu dönemlendirme, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze bir asrı aşkın süreçte, ülkedeki politik, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerinin İstanbul'un üst ölçek planlarına ve bu planların yapım süreçlerine nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

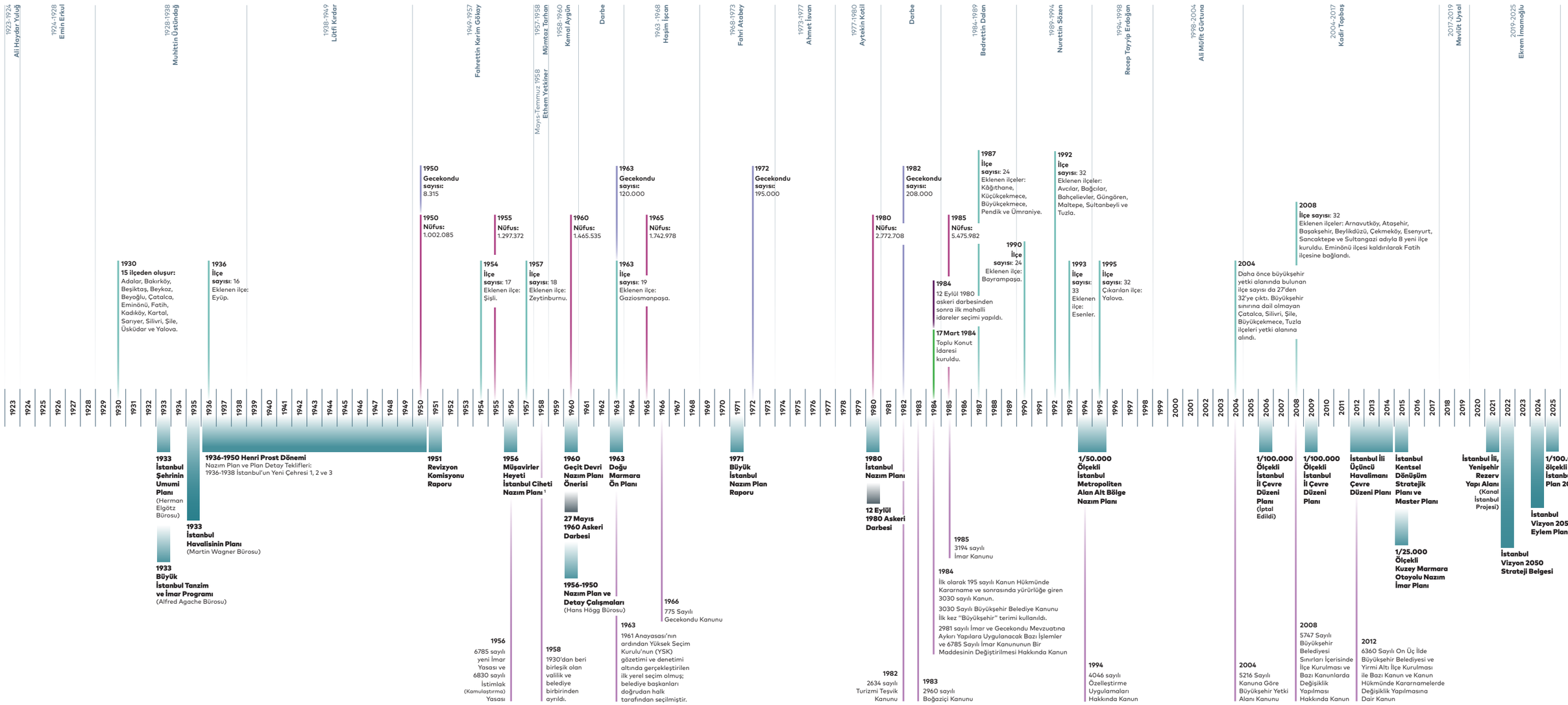
Araştırmanın temel amacı ve özgün değeri, planlama tarihinin çoğunlukla plan dokümanları üzerinden ele alındığı mevcut literatüre farklı bir perspektif kazandırmaktır. Bu çalışma, planları hazırlayan öznelerin (ekiplerin, bireylerin ve kurumların) deneyimlerini, anlatılarını ve hatırlama biçimlerini merkeze alarak İstanbul'un planlama hafızasını sözlü tarih yöntemi ile belgelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında planlama süreçlerinin yalnızca teknik işleyişlerle değil, aynı zamanda aktörler arası ilişkiler, kurumsal dinamikler ve siyasal bağlamlarla şekillenen çok katmanlı bir pratik olduğu ortaya konmaktadır.

Bu kapsamda kişisel deneyimlerinden faydalanma imkânı olunmayan, artık hayatta olmayan aktörlerin anı ve arşivlerine başvurulmuştur. Bunların içinde anılarını kamusallaştıranların (Örneğin Turgut Cansever, Hande Suher ve Güven Bilsel) anı kitapları, 1980 öncesinde kamuda çalışan mimarların kişisel arşivlerine başvuran akademik çalışmalar (Örneğin Mithat Yenen ve Toğan Düzgören) bulunmaktadır. Esas başvurulan kaynaksa geçen 50 yılda planlama faaliyetlerinde bulunmuş kişilerle sözlü tarih kapsamında gerçekleştirilen mülakatlardır.

Bu kapsamda, 1-18 Ekim 2025 tarihleri arasında, 1966-1984 yılları arası faaliyet gösteren Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nda, 1989-1995 yılları arası faaliyet gösteren Nazım Plan Bürosu'nda ve 2004-2009 yılları arası faaliyet gösteren İstanbul Metropoliten Planlama'da hazırlanan üst ölçek planlarında doğrudan görev almış 2004-2009 yılları arası faaliyet gösteren İstanbul Metropoliten Planlama'da hazırlanan üst ölçek planlarında doğrudan görev almış ve o döneme dair araştırmalara sahip konusunda uzman 17 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen mülakatlar aracılığıyla, plan yapım süreçlerindeki kurumsal ve bireysel insiyatifler, kurumsal hafızanın aktarımı, siyasi ve politik koşulların planlama süreçleri ve ekipler üzerindeki etkisi, plan yapım süreçlerinde yerel yönetimlerin rolü, kullanılan teknolojiler gibi farklı konular ortaya konulmaktadır.

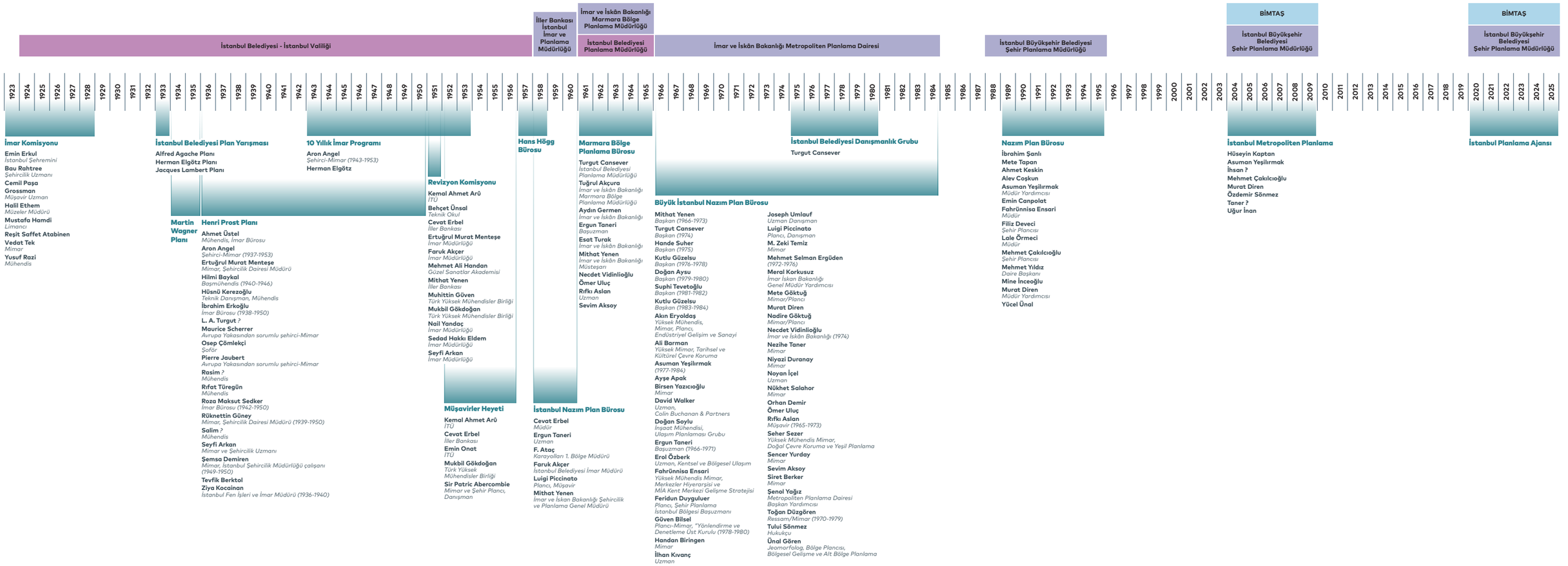
Araştırma kapsamında planlarda çalışan kişilere ve ekiplere ulaşabilmek için Prof. Dr. Ahmet Cengiz Yıldızcı, Prof. Dr. Hale Çıracı, Prof. Dr. Handan Türkoğlu, Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy, ve Dr. Mehmet Çakılcıoğlu ile görüşülmüştür. Turgut Cansever'in kızı Mimar Emine Cansever Öğün ile görüşülmüş; dönemin çalışmalarına dair paylaştığı dosyalardan yararlanılmıştır. Prof. Dr. Fatma Cana Bilsel, Prof. Dr. Güven Bilsel, Prof. Dr. Haluk Gerçek, Prof. Dr. İbrahim Şanlı, Prof. Dr. Mete Tapan, Prof. Dr. Ruşen Keleş, Doç. Dr. Özdemir Sönmez, Dr. Mehmet Çakılcıoğlu, Asuman Yeşilırmak, Çetin Yarlıgan, Filiz Deveci, İhsan Yılmaz, Lale Örmeci, Mehmet Yıldız, Oktay Kargül, Orhan Demir ve Zekai Akay ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Prof. Dr. İclal Dinçer'in uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanan araştırma İstanbul'un planlama tarihini yalnızca yazılı belgeler üzerinden değil, insani deneyimler, kurumsal pratikler ve siyasal bağlamların etkileşimi üzerinden okuyarak planlama disiplinine tarihsel katkı sunmaktadır.

Şekil 1. İstanbul Planlama Tarihi, Tarihsel Kırılım (1923-2025)

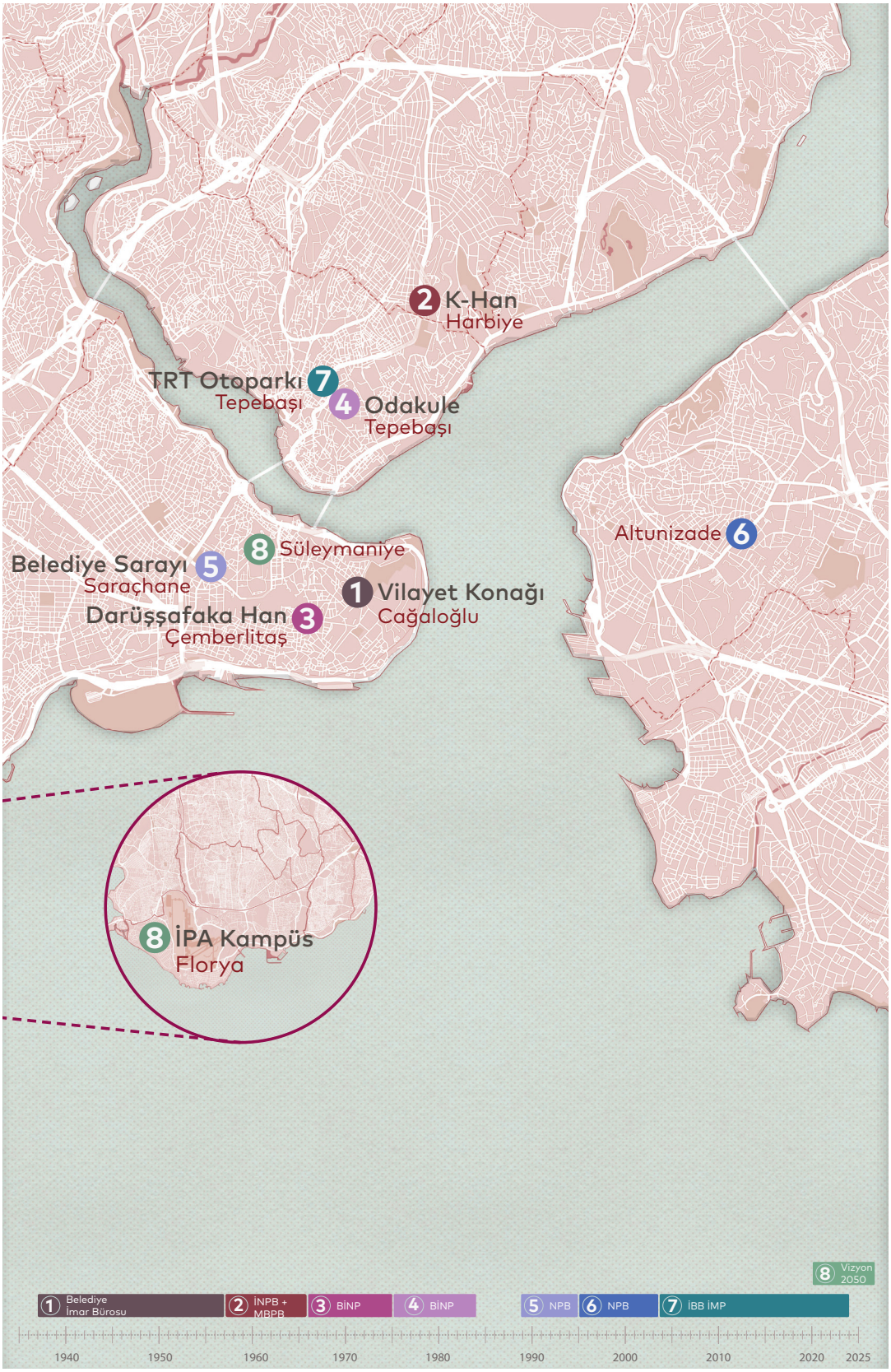

[1] 1956 yılında çalışmalarına başlanan Müşavirler Heyeti İstanbul Ciheti Nazım Planı tamamlanmamıştır.

Şekil 2. Üst Ölçek Planlar ve Ekipleri (1923-2025)

Şekil 2. Üst Ölçek Planlar ve Ekipleri (1923-2025)

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ PLANLAMA TARİHİ: 1923-1930 YILLARI

1920'li yıllar Türkiye'de bir yandan uzun süren savaşların yıkıcı etkilerinin gün yüzüne çıktığı diğer yandan da toplumun hem siyasi hem de ekonomik bağımsızlığının pekiştirilmeye çalışıldığı, Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı yeniden yapılanma dönemi olmuştur.

Savaş başta ekonomi olmak üzere birçok alanda büyük tahribat yaratmıştır. Ekonomi bu dönemde geçmişten kalan borçların da etkisiyle oldukça zayıf kalmıştır. Savaş yıllarında üretim yapan nüfusun orduya alınmasıyla tarım sektöründe büyük çaplı üretim düşüşleri yaşanmış, ülkenin sanayi altyapısı da oldukça zayıf kalmıştır. Savaşta üretici gücünün büyük bölümünü kaybeden ülkede halk yoksullaşmış ve ekonomik anlamda darboğaza girilmiştir.[10] 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi bu dönemin ekonomik vizyonunun belirlenmesinde ve kalkınmada önemli bir rol oynamıştır. Kongrede liberal bir yaklaşım benimsenmiş, özel sektörün ve sanayi yatırımlarının teşvik edildiği ekonominin canlandırılmasına yönelik yeni uygulamalar gündeme gelmiştir.[11] Cumhuriyet'in ilanı ile ülkeyi yeniden inşa çalışmalarına başlanmıştır. Bu dönemde genç cumhuriyetin yöneticileri de ekonomik bağımsızlığa oldukça önem vermiştir.[12]

Savaşın yıkıcı etkileri kentlerde de yapısal anlamda tahribatlar yaratmıştır. İstanbul, 1920'li yıllara savaş görmüş, işgal edilmiş, yapı stokunun %20'si yangınlarda yok olmuş, nüfusunu hızla kaybetmiş bir kent görünümüyle girmiştir.[13] Dolayısıyla, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye'de şehirleşme ve yapı stokunun yeniden biçimlenmeye başladığı bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet'in Başkenti olarak seçilen Ankara, özellikle 1923-1950 yılları arasında modern, çağdaş bir ulusun simgesi olarak yeniden tasarlanmış ve bu tasarım süreci ile "Bir kentin inşası ile bir devletin inşası" arasındaki bağ görünür hâle gelmiştir.[14] Cumhuriyet'in ilanından 2 ay sonra Ankara için ilk plan, Alman sermayesi ile kurulan Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne havale edilmiş ve bu şirketin plancılarından Carl Christoph Lörcher tarafından hazırlanmıştır. Batılı şehir plancıları ve mimarların katkısıyla kamusal alanın öne çıkarıldığı, modern yaşam tarzını yansıtan mekânlar inşa edilmiştir.[15] Ancak daha sonra bu planın yetersiz görülmesi üzerine yeni bir yarışma açılmış ve bu yarışmaya Prof. Herman Jansen, Prof. J. Brix ve Fransız Léon Jausseley davet edilmiştir. Yarışmayı kazanan Jansen, 1938 yılına kadar Ankara'nın planı üzerine çalışmaya devam etmiştir.[16]

Bazı şehirler yeni işlevler kazanarak Türkiye ortalamasının üzerinde bir kentleşme oranına ulaşmıştır.[17] Ankara'nın başkent ilan edilmesi ile yeni devletin siyasi ve sembolik odağı Anadolu'ya kaymış, coğrafi olarak daha korunaklı ve merkezi bir Anadolu kasabası olan Ankara'da

---

[10] Akkor, N. (2018). 1929 DÜNYA EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE'DE DEVLETÇİLİK POLİTİKASINA GEÇİŞ. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 133-139.

[11] İbrahim Onur KOÇAŞLI.(2017).1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri. Journal of Academic Value Studies (JAVStudies).

[12] AKTAN, Okan H. (1998), "Atatürk'ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 75. Yılı Özel Sayısı.

[13] İPA, İstanbul'un Uzun Yüzyılı Biterken, İstanbul Planlama Tarihi Sergisi 1820-2050.

[14] Akkuş, A., Eseroglu, I., & Şahin, N. (2023). 'Yüzyıllık Serencam: Başkent Ankara'nın Dönüşümü (1923-2023). Mülkiye Dergisi, 47(5), 89-116. https://doi.org/10.25064/mulkiye.1318532

[15] A.g.e

[16] İbrahim Bozkurt, "Jansen Planı", Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/450/Jansen_Plan%C4%B1

[17] Mustafa Kahraman, Cumhuriyet Döneminde Şehirler ve Şehirleşme, Türkiye'de Beşeri Coğrafya, Erişim Adresi: https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/book/turkiyede-beseri-cografya/chapter/cumhuriyet-doneminde-sehirler-ve-sehirlesme, Erişim Tarihi: 04.09.2025.

yeni bir ulusal merkezin temelleri atılmıştır. Dönemin kadrolarının Osmanlı geçmişiyle bağların koparılması ve Anadolu'nun canlandırılması gibi ideolojik ve politik kaygılarla yaptığı bu tercih, Osmanlı İmparatorluğu ile özdeşleşmiş olan İstanbul'un kısmen de olsa bir süre kendi haline bırakılması anlamına gelmiştir. Devlet kurumları ve personeller Ankara'ya taşınmıştır. Ankara'da özellikle devlet memurları açısından ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılayabilmek adına kooperatifçilik önemli bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır. 169 üyeli Bahçeli Evler Konut Kooperatifi, o dönem Avrupa'da örnekleri çok görülen bahçeli kent konutlarından oluşan modern bir mahalle olarak hayata geçirilmiştir.[18]

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul'daki kentsel mekân üzerindeki ilk değişiklikler, yeni rejimin ideolojik yönelimlerini yansıtmıştır. Bu ideolojik yönelim hem Osmanlı mirasından hem de artık işgalci olarak görülen batılı ülkelerin bir kısmının İstanbul'daki etkilerinin kaldırılmasını içermekteydi. 1923 yılında İstanbul'un kozmopolit karakterini yansıtan bir koridor olan Cadde-i Kebir veya Grande Rue de Péra'nın adı değiştirilerek İstiklal Caddesi olmuştur. 1927'de çıkarılan bir kanunla Osmanlı tuğralarının ve nişanlarının tüm resmî ve kamu binalarından kaldırılması emredilmiş, Sultanahmet Camii'nin genç Cumhuriyet sanatçıları için bir sanat galerisine dönüştürülmesi önerilmiştir. Bu süreci Ayasofya'nın müzeye çevrilmesi ve Osmanlı sultanlarının anısına verilmiş sokak isimlerinin değiştirilmesi takip etmiştir. Tüm bu adımlar, yeni rejimin kendi kimliğini inşa etme sürecinde, kentin simgesel mekânlarını ve görsel hafızasını dönüştürmeye yönelik ilk ideolojik müdahaleler olarak öne çıkmıştır.[19]

Diğer yandan 1920'li yıllarda İstanbul'daki mekânsal müdahalelere parça parça yapılan ve günlük ihtiyaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen altyapı çalışmalarını örnek göstermek mümkündür. Cumhuriyet yönetiminin tayin ettiği ilk Şehremini olan Haydar Bey modern bir itfaiye teşkilatı kurmuş, Haliç'te Sütlüce'ye mezbaa yapılmış, Fatih Edirnekapı arasında yangında zarar gören bölgeye 30 metre genişliğinde yol ve tramvay hattı (günümüzde Macar Kardeşler veya Fevzi Paşa Caddeleri) yapılmıştır. Ancak bu dönemde kentsel planlamanın en görünür olduğu müdahale Beyazıt Meydanı düzenlemesidir. Alanın genişletilmesi için binalar yıkılmış, bu yeni meydanın ortasına bir havuz yapılmış ve Beyazıt Meydanı Tarihi Yarımada'daki en önemli çekim alanlarından biri olmuştur. Taksim'de İstiklal Caddesi'nin başına Cumhuriyet Anıtı dikilmiştir. 1928'de açılan anıt tarihten günümüze İstanbul'un en önemli simgelerinden biri olagelmiştir.[20] 1920'li yılların başında Dalmaçyalı Jacques Pervititch kentin kadastro haritalarını çıkarmaya başlamış ve bu çalışma 1945 yılında Pervititch'in vefatına kadar devam etmiştir. Ayrıca uygulanmamakla birlikte bu dönemde Alman plancı Carl Lörcher tarafından bir şehir planı hazırlanmıştır.[21]

[18] Tekeli, İ., & İlkin, S. (1984). Bahçeli Evlerin Öyküsü: Bir Batı Kurumunun Yeniden Yorumlanması. Ankara: KentKoop.
[19] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
[20] A.g.e
[21] A.g.e

İLK PLANLAR VE MODERN METROPOLÜN DOĞUŞU: 1930-1950 YILLARI

1930'lar Türkiyesi, bir yandan Cumhuriyet yönetiminin ulusal kalkınma hedeflerinin somutlaştırıldığı diğer yandan da ekonomik bağımsızlığın pekiştirilmeye çalışıldığı bir dönem olarak tanımlanmaktadır. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın etkileri bu dönemde Türkiye'de derinden hissedilmiştir. Bu etkiler özellikle tarım sektörünü ve dış ticareti olumsuz etkilemiş, krizin yarattığı koşullar devlet yapısında köklü bir dönüşümü beraberinde getirerek devletin ekonomideki etkinliğini artırmış ve dışa bağımlılığın azaltıldığı, devlet eliyle yönlendirilen bir ekonomi modelinin benimsenmesine yol açmıştır. Devletçilik adı verilen bu modelle devlet, ekonomiyi doğrudan yönlendiren, üretim süreçlerine doğrudan katılan bir aktör haline gelmiştir. [22]

Bağımsız ekonomi anlayışıyla ilk olarak 1931 yılında Merkez Bankası kurulmuş ve parasal bağımsızlığın temelleri atılmıştır. Sovyet uzmanların desteği ile 1933 yılında, 1934-1939 yılları arasını kapsayan **Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı** yürürlüğe girmiştir. Bu plan ile çimento, demir-çelik, tekstil, şeker gibi sektörlerde devlet destekli fabrikalar kurulmuş, Sümerbank, Etibank gibi kurumlarla devlet sanayi yatırımlarının ve finansmanının işletilmesinde etkin bir şekilde rol almıştır.[23] Öte yandan bu plana göre İstanbul'a tahsis edilen kaynaklar Anadolu kentlerine göre oldukça kısıtlı kalmıştır. Bu kısıtlı bütçe, Cumhuriyet öncesi dönemde açılmış olan Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası gibi fabrikaların ıslahı için kullanılmıştır.[24]

1930'lar Türkiye'sinde nüfusun daha çok kırsal alanlarda yaşadığı görülmüş, şehirleşme oranı oldukça düşük kalmıştır. Bu dönemde şehirleşme hamleleri, milli iktisadi düzenin kurulması, kırsal ve kentsel alanlar arasında bütünleşmeyi hedefleyen politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. Tarımsal üretim ile sanayileşme arasındaki ilişkiyi kurmak amacıyla sanayi kentleri (Nazilli, Ereğli, Kırıkkale) oluşturulmuştur. İstanbul'un yanı sıra Ankara merkezli yeni gelişme bölgeleri yaratılarak bölgeler arası dengeli kalkınma gözetilmiş, demiryolu öncelikli ulaşım sistemi farklı ulaşım türleriyle bütünleştirilmiştir. Bu dönemde yapılan sanayi hamleleri beraberinde belirli kentlerde önemli dönüşümler yaratmıştır. Kentlerde açılan sanayi tesisleri ile yerel ekonomi canlandırılmış, kentlere yeni kimlik kazandırılmıştır.

Fabrikalar ve sanayi üretiminin kolektifçi kültürü kent yaşamıyla kaynaştırılmaya çalışılırken, merkezi planlama ve bu hedeflerle uyumlu yerel yönetim politikaları öne çıkmıştır. Açılan sanayi alanları bir yandan üretimi sağlarken diğer yandan da bu alanlarda çalışan nüfus için yapılan lojmanlar, sosyal tesisler ve altyapı, kentsel dokuda yeni kimlikli alanların oluşmasını sağlamıştır.Ayrıca kentsel gelişim kamulaştırılan topraklar üzerinden yönlendirilmiş, toprak rantı kamu yararına aktarılmıştır. Kentlerde kamusal mekânlar (meydanlar, kamu binaları, Halkevleri) inşa edilerek bireylerin toplumsal ve kültürel yaşamla bütünleşmesi sağlanmış, eğitim, sanat ve spor faaliyetleri aracılığıyla ''Cumhuriyet yurttaşlığı'' desteklenmiştir.[25] Bu değişimlerle bu dönemde kır ve kent yaşamı arasındaki fark açılmıştır.

---

[22] SARAÇOĞLU, O. F., (2009). 1930 1939 Döneminde Vergi Politikası. MALIYE DERGISI , no.157, 131-149.
[23] Ünlü Soylu, Perihan –Yaktı, Özlem, "Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı", History Studies, 2012. Cilt:1 Sayı: Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı Özel Sayı, 10.9737/hist_310.
[24] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
[25] Keskinok, H. Ç. (2006). Kentleşme Siyasaları. Erişim Adresi:https://hdl.handle.net/11511/70331, Erişim Tarihi: 05.09.2025

1930'lu yılların Türkiye'deki planlamanın ve kentsel mekânın gelişimi açısından bir önemi de bu alanı düzenleyen Belediyeler Kanunu (1930), Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu (1931), Belediye Yapı ve Yollar Kanunu (1933), Belediyeler İstimlak Kanunu (1934), Belediyeler İmar Heyeti Kuruluş Kanunu (1935) benzeri ilk kanunların çıkartılmasıdır. Belediyeler Kanunu ile Şehremenati ünvanı kaldırılmış; ülke çapında belediyelerin kurulması ve nüfusu on binden fazla olan tüm yerleşimler için imar planlarının hazırlanması zorunlu kılınmıştır. 1930 ve 1948 yılları arasında yaklaşık 240 yerleşimin haritası çıkartılmış ve Anadolu çağında 300 imar planı tamamlanmıştır.[26]

1920'li yılların sonuyla birlikte Türk mimarisinde yaşanan Avrupa modernizmine geçiş süreci İstanbul'a yansımamıştır. Siyasal konum ve nüfus kaybı sonrası 1940'lı yıllara kadar neredeyse hiçbir büyük ölçekli kamu binası inşa edilmeyen İstanbul'da tek tük inşa edilen modern binalardan bazıları 1935'te inşa edilen Florya Cumhurbaşkanlığı Köşkü, 1938'de inşa edilen Karaköy Limanı Yolcu Terminali ve 1939'da inşa edilen Kadıköy Halkevi olarak sayılabilir. Yeni mimarinin etkisi küçük binalarda, özellikle Taksim ve Gümüşsuyu semtlerinde yapılan binalarda görülmektedir. Bu dönemin İstanbul mimarisinde en göze çarpan özelliklerden biri de Taksim, Şişli, Gümüşsuyu ve Cihangir'deki bazı apartmanlarda sıkça kullanılan Art Deco tarzının Türk mimarlık tarihinde yerini almasıdır.[27]

1930'lu yıllarla birlikte İstanbul'un planlanmasının gerekliliği öne çıkmıştır. 1932'de Ankara'da planlama için yürütülen yarışma sürecine paralel olarak, 1933 yılında bu kez de İstanbul için uluslararası bir planlama yarışması düzenlenmiştir. İstanbul imar planı için müsabaka düzenlenmesi ve meclis onayına sunulup karara bağlanmasının hemen ardından, yarışma için mimar kökenli şehirciler Alfred Agache, Hermann Ehlgötz ve Henri Prost davet edilmiş, ancak Henri Prost Paris Planlama Bürosu'nun başında olduğu için bu yarışmaya katılmamıştır. Prost'un önerisi üzerine, yarışmaya onun yerine yine Fransa'dan farklı bir şehir plancısı, Jacques Henri Lambert davet edilmiştir.

> **Cumhuriyetin özellikle ilk on yılında kaynakların çoğunlukla yeni başkent Ankara'nın inşasına yönlendirildiği ve İstanbul'un biraz göz ardı edildiği, bu sebeple de ikinci planda kalarak yoğun göç verdiği ve ekonomisinin zayıfladığı düşüncesini savunan birçok tarihçi vardır. Zannederim ki Ankara için 1932'de gerçekleştirilen planlama yarışmasının başarılı sonuç verdiği, müsabaka yönteminin iyi bir yol olduğu anlaşılıyor ki bu defa (1933'te) İstanbul için yarışma düzenleniyor. Biri Alman, ikisi Fransız üç Avrupalı şehirci davet ediliyor. Bu şehircilerden o tarihlerde Paris kentini planlamakla meşgul olan Prost, aynı dönemde İstanbul gibi önemli bir kentin planlama işine giremeyeceğini, ancak daha ileri bir tarihte yardımcı olabileceğini bildiren bir mektup ile cevap veriyor.**
>
> ***Prof. Dr. Cânа Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Yarışmaya katılan üç şehirci de dünyanın farklı bölgelerinde farklı planlama tecrübelerine sahip önemli isimlerdir. Alfred Agache Avustralya'nın Canberra şehri için açılan yarışmayı kazanmış, 1930'da hükümet değişikliği dolayısıyla uygulanamasa da Brezilya'nın Rio De Janerio ile Arjantin'in başkenti Buenos Aires planlarını hazırlamıştır. Lambert ABD'de New York ve Chicago şehirlerinin planlarında çalışmış ve Prost'un asistanıdır. Ehlgötz ise Almanya'nın önde gelen şehir planlama hocalarından biridir ve hem maden bölgesi hem de çelik endüstrisinin merkezi olan Essen şehrini planlamasıyla tanınmaktadır. İstanbul'da bir ay boyunca kalan üç yarışmacıya haritalar ve belgeler sağlanarak farklı alternatif planlar hazırlamaları istenmiştir.[28]

---

[26] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
[27] A.g.e
[28] A.g.e

> **Davet edilen her üç şehirci de aslında dünyada çok önemli kentlerin planlamasını yapmış kişiler. Ve daha da ilginç olanı; bir şekilde üçü de liman ve endüstri şehirlerini planlıyorlar. Bu da bize başkentlik niteliğini yitirmiş olan İstanbul'un gelecekte bir endüstri ve sanayi şehri olarak gelişmesinin öngörüldüğünü, plancıların da bu konularda deneyimli kişiler arasından seçildiğini gösteriyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Fransız şehirci Agache'nin planında öne çıkan özellik İstanbul limanının Haliç'in güney kıyısında geliştirilmesi, sanayinin Haliç'in kuzey kıyısında geliştirilerek limanla ilişkilendirilmesi ve Haliç'in bütünüyle liman ve sanayi kullanımına açılmasıdır. Lambert ise Marmara kıyısında Kumkapı ile Bakırköy aksı üzerinde yeni bir liman oluşturmayı ve bunu Avrupa'dan gelen tren yolu ile ilişkilendirmeyi önermiştir. Kentin yeni sanayi bölgesi içinse limanın kuzeyini önermiştir. Öte yandan, iki Fransız plancı da mevcut kent dokusu içinde geniş bulvarlarla ışınsal meydanlar ve mahallelerin üstünden geçen viyadükler ve otoyollar önermişlerdir. Bu öneriler jüri üyelerince genel olarak uygulanması çok zor olarak görülmüştür.[29]

Alman şehirci Elgötz ise kenti ekonomik ilkelere, genel ulaşım modeline, bölgelere ayırmaya, sur dışında yeni yerleşim alanları açmaya ve limanın taşınmasına odaklanmıştır.[30] Fransız plancılardan farklı olarak, Yenikapı'da inşa edilecek İstanbul Limanı'nın Marmara yönünden esen güçlü rüzgarların taşıyacağı kum yüzünden pahalıya mal olacağını gerekçe göstermiş, limanın Yenikapı yerine Anadolu demiryolu hattıyla ilişkili olarak Boğaz'ın diğer yakası olan Haydarpaşa'da konumlandırılmasını önermiştir.[31] Sonraki yıllarda Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın da Haydarpaşa'da inşa edilmesini desteklemeye devam edeceği liman projesinin yanı sıra, Elgötz'ün diğer önerileri ekonomik ve uygulanabilir bulunurken Fransız şehirci-mimarların önerileri gerçekçilikten uzak, uygulanması zor ve pahalı bulunmuştur.[32] Özetle yarışma jürisi en gerçekçi ve ekonomik olması ile birlikte, şehrin tarihi ve doğal dokusuna en az müdahaleyi içermesi gerekçeleriyle üç yarışmacı içerisinden Elgötz'e ait plan önerisini seçmiştir. Prof. Dr. Câna Bilsel tarafından aktarılan görüşler de buna işaret etmekle birlikte, söz konusu planın bilinmeyen sebeplerle hiçbir zaman uygulamaya konmadığını ortaya koymaktadır.[33]

İsviçre doğumlu ünlü mimar Le Corbusier de bu dönemde planlama önerisiyle gelen ancak planı uygulamaya konmayan bir diğer isim olmuş, daha önceki yarışmacıların önerilerine zıt olarak İstanbul'un mevcut yapısının olduğu haliyle muhafaza edilmesini savunmuştur. Resmi makamların bu öneri başvurusuna verdiği cevap net olarak bilinmese de minimal değişiklikler önerdiği için hükümet tarafından seçilmediğinin kendisi belirtildiği aktarılmaktadır.[34] İstanbul Belediyesi bu süreçte kentin planlanması adına uzman arayışını sürdürmüş, Berlin Belediyesi'nin şehircilik birimini yürütmüş kent plancısı ve teorisyen Martin Wagner'den görüş istemiştir. Bu sırada Nazi rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelen ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde dersler veren Wagner, İstanbul Belediyesi tarafından kurulan İmar Müdürlüğü'ne danışman olması için davet edilmiş, 1937'de Bayındırlık İşleri Bakanlığı'na danışman olarak tayin edilmiştir.[35]

---

[29] Bilsel, C. (2010). Türkiye'de şehircilik yarışmalarının ilk otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet'in kent inşasında uluslararası deneyim. Planlama, 50, 29-46.
[30] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
[31] Elgötz, Prof. Herman (2007), İstanbul Şehrinin Umumi Planı, (İlk basım 1934), Özler, Şener (der.), Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul, s. 14-38.
[32] Bilsel, C. (2010). Türkiye'de şehircilik yarışmalarının ilk otuz yılı (1927-1957): Cumhuriyet'in kent inşasında uluslararası deneyim. Planlama, 50, 29-46.
[33] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
[34] A.g.e
[35] A.g.e

İstanbul'da ulaşım, maddi kaynak temini, kentin merkezi ile dış bölgelerle ilişkisi gibi sorunlara odaklanan Wagner, diğer plancılardan farklı olarak analizlerini istatistiklere ve teorik ilkelere dayandırmıştır. Bölgesel bir mastır planın yanı sıra planın uygulanmasına dönük bir mevzuat da hazırlayan Wagner, akademik bilgi birikimiyle Türkiye'deki şehir planlama tartışmalarına da önemli katkılarda bulunmuştur.[36]

Nihai olarak ne kentsel tasarım yarışmasında önerilen projeler ne de Wagner'in planları hükümet ve belediye tarafından kabul görmemiş, uygulamaya geçirilmemiştir.[37] Bu gelişmeler üzerine İstanbul'da plancı arayışına ilişkin girişimleri Prof. Dr. Cana Bilsel şöyle aktarmaktadır:

> **İlginçtir yine aynı dönemde (1933 yılı sonlarında) Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Suat Davaz aracılığıyla Henri Prost ile yeniden iletişim kuruluyor ve bu kez de Yalova'yı planlamak üzere davet ediliyor. İstanbul'a bağlı bir yerleşim olan Yalova'nın planlaması için 1935'te İstanbul'a gelen Prost'a orada doğrudan Muhittin Üstündağ tarafından, sözlü olarak İstanbul'un şehir planlamasını yapması teklifi iletiliyor. O esnada Paris'in metropoliten planı onaylandığından Prost bu daveti kabul ediyor. Bu da demek oluyor ki doğrudan sözlü bir davet söz konusu. Ayrıca yazılı bir belge olmamakla beraber, tanıklar Atatürk'ün özellikle Prost'un davet edilmesi düşüncesini uygun bulduğunu söylüyorlar. Ve Prost ilk iki planından biri olan Yalova'dan sonra dönemin Şehircilik Dairesi Müdürü Rüknettin Güney ile birlikte Florya Köşkü çevresindeki yazlık yerleşimi planlayacak, hemen ardından (1936'da) ise İstanbul planlaması için sözleşme imzalayacak.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Henri Prost Dönemi ve İstanbul'un İlk Nazım Planı

Paris Şehircilik Enstitüsü'nden mezun, Avrupa'daki pek çok şehrin planlamasını yapan ve daha önce 1922 İzmir yangını sonrası (1924-1925 yılları arasında) İzmir'in planlanmasında da "danışman şehirci" olarak çalışmış olan Prost,[38] 11 Haziran 1936'da imzaladığı ve belirli aralıklarla yenilenen sözleşme neticesinde 27 Aralık 1950'ye kadar İstanbul'un şehir planlamasından sorumlu kişi olmuştur. Bu süre içerisinde Muhittin Üstündağ (1928-38), Lütfi Kırdar (1938-49) ve Fahrettin Kerim Gökay (1949-57) olmak üzere üç farklı vali ve belediye başkanı ile çalışmıştır.[39] Prost görevde bulunduğu süre içerisinde, Avrupa Ciheti Nazım Planı (1937), Anadolu Ciheti Nazım Planı (1939) ve Boğaziçi kıyıları planlaması (1939-1948) yanında bu bölgelerin uygulama planlarını ve 1943-1953 dönemini kapsayan 10 Yıllık İmar Programını geliştirmiştir. Fransız şehirci bu yönüyle, Cumhuriyet'in çağdaşlaşma atılımının ülke ve kent yönetiminde hayli belirleyici olduğu bir dönemde tarihi başkent İstanbul'un mekânsal dönüşümünde etkin rol oynamıştır.[40]

---

[36] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[37] A.g.e

[38] Bilsel, C. (1996). "Ideology and Urbanism during the Early Republican Period: Two Master Plans for Izmir and Scenarios of Modernization", Journal of the Faculty of Architecture, (1-2:16), 13-60.
Erişim Tarihi: 7.10.2025. Erişim Adresi: Ideology and Urbanism during the Early Republican Period: Two Master Plans for Izmir and Scenarios of Modernization.

[39] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[40] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166.
Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

> **Prost'un hem yazılı kaynak olarak mektuplarında hem de ilk sözleşme metninin içerisinde yer aldığını bildiğimiz gibi; başlangıçta koyduğu koşullardan biri kendisinin planlamaya danışman olmak isteğidir. İşi doğrudan üstlenmek yerine İstanbul Belediyesi bünyesinde bir planlama ofisinin kurulmasını istediğini biliyoruz. Buna istinaden Belediye içerisinde bir İmar Müdürlüğü kuruluyor, müdürlük içerisinde de bir ekip oluşturuluyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

İstanbul'un planlaması için Belediye bünyesinde bir planlama biriminin kurulması ve bu birime danışmanlık yapması Türk yetkililerce şart koşulan Prost, harita mühendisi, topoğraf, şehirci ve teknik ressamlardan oluşan bir çalışma ekibinin oluşturulması koşuluyla bu teklifi kabul etmiştir.[41] 1936 yılında belediye bünyesinde kurulan İmar Müdürlüğü ile birlikte yaptığı ön belgeleme çalışması 1/2000 ölçekli haritaların yetersiz olduğunu ve güncellenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Prost bunun havadan fotoğraflama yöntemiyle yapılabileceğini belirterek planlama için gereken temel altlığın ilk adımını atmıştır.[42] Hava Kuvvetlerinden destek alınarak İstanbul'un belirli noktalarından çekilen bu hava fotoğrafları, fotografik plan niteliğinde ele alınmış, hem belgeleme amacıyla hem de plan altlığı olarak kullanılmıştır.[43] Prof. Dr. Câna Bilsel'in sözlü anlatısı da Prost'un planlamaya başlarken ilk işinin haritalama konusuna ağırlık vermek olduğunu ortaya koymaktadır.

> **Saha araştırmalarından da önce; var olan haritalar istediği detayda olmadığından haritaların güncellenmesine ihtiyaç duyuyor ve o dönemde Hava Kuvvetlerinden soyadı Ressamoğlu olan bir harita mühendisi ile beraber çalışmış. Prost planlarını düzenlerken farklı irtifalardan çekilmiş bu fotoğrafları kullanmıştır, ancak görev süresi boyunca haritaların tamamlanmamış olduğunu da her fırsatta dile getirecektir.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prost'un planlama sürecinin başlangıcında yaptığı öncelikli işlerden bir diğeri ise İstanbul'a ilişkin kapsamlı araştırmalar yürütmek olmuştur. Kentte ulaşım, ticaret, sanayi, gıda temini, mülkiyet yapısı ve tarihi miras gibi konu başlıkları üzerine çalışan, bu çalışmaları küçük notlar halinde toplayan ve bir araya getirdiği verileri raporlayan Prost, bu araştırmalarla planlama çalışmalarının altyapısını oluşturmuştur. Planlamaya temel oluşturacak bu araştırma raporlarının aşamaları ve başlıkları Prof. Dr. Câna Bilsel tarafından şöyle aktarılıyor:

> **İlk İmar Müdürü Ziya Kocainan ile çok uyumlu bir çalışma yürüten Prost planlamanın altlığını oluşturacak ilk aşama araştırmaları İmar Müdürlüğü ekibiyle yapıyor. Bu araştırmaları özellikle o zamanki Ticaret Odası, Liman İşletmeleri ve Kapalı Çarşı esnafı gibi öznelerle yaparak çeşitli başlıklarda araştırma raporları yayınlıyor. Her biri notlar biçimindeki bu araştırmaların başlıkları şöyle: Ulaşım ve toplu taşım, şehrin beslenmesi ve gıda sektörü, çarşı ve pazarlar, zanaat, endüstri ve ticaret, mülkiyet dağılımı, mahallelerin gelişimi, modern yapılaşma, toplum sağlığı ve hijyen. Bunun yanı sıra arkeolojik değerlerin, tarihi sit ve anıtların durumları başlıkları altında da bir dizi rapor niteliğinde notlar alıyor, ilk önce bunları bir araya getiriyor ve ardından planlama çalışmalarına başlıyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

---

[41] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166.
Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

[42] A.g.e

[43] A.g.e

Bu kapsamda, İmar Müdürlüğü çalışanlarının yanı sıra İstanbul Ticaret Odası'ndan ve Liman İşletmesi'nden yetkililerle de görüşmeler yapan Prost, bu çalışmalar sonucunda belediye yetkilileri ile işbirliği içinde Nazım Plan'ın esaslarını belirleyen bir program hazırlamış, **Avrupa Yakası Nazım Planı**'nı yaklaşık iki yıllık yoğun bir çalışmanın ardından tamamlamıştır. Plan ilk olarak 17 Ekim 1937'de Dahiliye Vekâletine (İçişleri Bakanlığına) onaya sunulmuştur.[44] Bu süre zarfında Atatürk'ün vefat etmesi, İstanbul valisi Muhittin Üstündağ ve İmar Müdürü Ziya Kocainan'ın istifa etmesi Nazım Planın onayını belirsiz bir süreyle geciktirmiştir. Bayındırlık Bakanlığı yetkilileri ile limanın Haydarpaşa'da değil de Avrupa yakasında (Yedikule ile Bakırköy arasında) konumlandırılması konusunda hemfikir olunmaması da planın onayını geciktiren bir diğer etken olmuştur. Plan, Dr. Lütfi Kırdar'ın İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olarak atanmasıyla ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün müdahalesiyle 5 Haziran 1939'da Bayındırlık (Nafia) Bakanı Ali Fuat Cebesoy tarafından onaylanmıştır.[45] Böylece ***Henri Prost, Türkiye'de kent planlamasına ilk kez "nazım plan" yaklaşımını kazandırmıştır. Fransızca "plan directeur" teriminden çevrilen bu kavram, Prost'un İstanbul için geliştirdiği planlama yaklaşımının temelini oluşturmuştur***.[46]

Aynı dönem, Prost İçişleri Bakanlığına nazım planların yanı sıra bir şehircilik yasası taslağı da sunmuştur. 15 Nisan 1937'de Dahiliye Vekili Ali Çetinkaya'ya "*Şehircilik Üzerine Bir Yasa Önerisi*" başlığıyla sunduğu bu yasa tasarısının nazım planlarla birlikte dikkate alınması gerektiğini özellikle vurgulamış, İstanbul'un nazım planının başarılı ve uzun vadeli uygulanabilirliğini bu yasa taslağına bağlamıştır. Temelde kamulaştırma ve toplulaştırma yöntemlerine dayanan bu tasarı mülk sahiplerinin haklarını korumayı içermekte,[47] ancak Türkiye'de yeterince dikkate alınmadığından planın gereği gibi uygulanabilmesi mümkün olmamış, uygulamalar yasal altyapıdan yoksun kalmıştır.[48]

Prof. Dr. Câna Bilsel, Prost'un İstanbul için hazırladığı planın şehircilik tarihi açısından bir dönüm noktası olduğuna iki hususta vurgu yapmaktadır. Birincisi İstanbul Nazım Planı'nın **Türkiye'de hazırlanan ilk nazım plan** olması ve Fransız şehircilik terminolojisinden getirdiği, şehircilik dilinin ve planlama pratiğinin dönüşümünde belirleyici bir rol oynayan "plan directeur" kavramının Türkçeye çevrilerek literatüre kazandırılmasıdır. İkincisi ise, İstanbul'un nüfusu ve büyüklüğü dikkate alındığında, bu planın ölçeği ve kapsamının önceki planlama örneklerinden çok daha geniş bir çerçeve sunmasıdır. Örneğin Ankara planı daha küçük bir nüfusu hedeflerken, Prost'un planı İstanbul'un karmaşık yapısına, yoğun nüfusuna ve geniş mekânsal sınırlarına cevap verecek şekilde altyapı temelli bir planlama yaklaşımı ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu plan yalnızca bir imar planı değil, şehrin ulaşımından kamusal alanlarına, altyapısından büyüme stratejisine kadar bütüncül bir bakış açısı getiren, bu yönüyle de Türkiye'de modern şehirciliğin ve planlamanın temellerini atan bir model niteliğindedir.

---

[44] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[45] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166. Erişim Tarihi: 21.10.2025,

[46] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[47] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166. Erişim Tarihi: 21.10.2025,

[48] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

> **"(...) İstanbul'un zaten 700.000'e yakın nüfusu var. Birinci Dünya Savaşı sonrası nüfus kaybetse de (690.000'e inmiş) 1930'lara gelindiğinde nüfus yeniden 740.000'e çıkıyor. Dolayısıyla Ankara'ya göre çok daha geniş bir alanı ve daha büyük bir nüfusu kapsayan bir planlama çalışmasının nazım plan yaklaşımıyla gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bu çok önemli bir nokta, nitekim nazım plan düşüncesinin arkasında aslında "kentin altyapısını oluşturma" fikri yatıyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Benzer biçimde, Henri Prost planlama yaklaşımını altında topladığı üç ana unsuru şöyle sıralamaktadır; ulaşım, çevre sağlığı ve estetik.[49] Bu üç başlık Prost'un İstanbul planlamasında odaklandığı ana hedefleri belirlemiştir. Şehirdeki ulaşım altyapısının motorlu taşıtlara uygun hale getirilmesi (i), yaşam alanlarının insan sağlığı ön planda tutularak iyileştirilmesi (ii) ve tüm bu düzenlemelerin kent manzarası ve peyzaj değerleri göz önünde bulundurularak estetik biçimde yapılması (iii). Bu öncelikler Prost'un şehir planlama yaklaşımının yalnızca teknik değil, aynı zamanda kültürel ve estetik bir vizyon da taşıdığını yansıtmakta; kentin ulaşımını düzenlerken ya da sağlığa uygun bir çevre tasarımı yaparken İstanbul'un estetik kimliğini de gözeten bir planlama anlayışına işaret etmektedir. Estetiğin bu denli öne çıkarılmasının altında, İstanbul kentinin modernleşmesini sahip olunan güçlü tarihsel ve kültürel mirasın sürekliliğini sağlayarak gerçekleştirmek çabası ve amacı yatmaktadır.

Prost'un çizdiği bu ilkesel çerçeve, kentin gelişimini düzenleyecek bir dizi kentsel müdahale ve planlama stratejileri tanımlamıştır.[50] Henri Prost'un 1937'de hazırladığı, 1/5000 ölçekli Eski İstanbul Planı ile Beyoğlu (Pera-Galata) Ciheti Planından oluşan Avrupa Ciheti Nazım Planı bu stratejinin ortaya koyduğu ilk plandır. Eski istanbul Nazım Planı Tarihi Yarımada üzerinde açılması önerilen ana yollar çevresinde yeni bir yol ağı ile kentin belirli bölgelerine yeni kullanım kararları getirirken, Beyoğlu Ciheti Nazım Planı ulaşım arterleri ve yeşil alanlar çevresinde yeni gelişme alanları belirlemiştir.[51] Açılması önerilen ana ulaşım yolları ve diğer kentsel düzenlemeler her iki plan üzerinde de numaralarla belirtilmiş olup arazi kullanımına dönük kararlar ve kentsel düzenlemelere yönelik ayrıntılı öneriler de planda yer bulmaktadır. Programın öncelikli maddelerini İstanbul'un limanları ile Haliç üzerindeki köprüler ve endüstri kullanımına ilişkin konular oluşturmuştur.[52] Galata Limanı'nın geliştirilip Sirkeci Limanı'nın geçici olarak kullanılmaya devam edilmesi, Sarayburnu'nda Gülhane Parkı'nı Galata Köprüsü'ne bağlayan bir gezinti yolu için teraslar inşa edilmesi, Galata Köprüsü'nün Haliç'e doğru taşınması, Atatürk Köprüsü'nün inşaatının projesine uygun olarak tamamlanması ve Haliç kıyılarının ticaret ile yerel endüstrinin doğru gelişimi için yeniden düzenlenmesi gibi maddeler bu türden aksiyonları içermektedir. İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan demiryolunun sonlandığı Yenikapı'da uluslararası bir gar ile Avrupa demiryolunu Anadolu demiryolu ile bağlayacak bir feribot iskelesi inşası, ilerleyen süreçte Nazım Plan Programında yer bulacak diğer önerilerdendir.[53]

> **Yabancı bazı plancılar da zaman zaman Türkiye'ye gelmişlerdir. Ta 40'lı yıllarda gelen Agache, Lambert, Elgötz, Henri Prost, Violi, Piccinato gibi isimlerin yapmış oldukları tüm plan önerilerinde İstanbul'un kuzey istikametinde gelişmesinin önlenmesi gündemde olmuştur. Çünkü İstanbul'un kuzeye gelişmesi su havzalarını ve yeşillik alanları tahrip edecek anlayışıyla hep karşı önerilerde bulunmuşlardır.**
>
> ***Prof. Dr. Ruşen Keleş,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

---

[49] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[50] A.g.e

[51] A.g.e

[52] A.g.e

[53] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166. Erişim Tarihi: 21.10.2025,

Hem Prost'un hem de İstanbul planlaması için önerilerine başvurulan diğer şehir plancısı danışmanların tasarımlarında ortak zemini bu anlayış üzerinde buldukları Prof. Dr. Ruşen Keleş'in ifadelerine de yansımaktadır. Benzer biçimde, özellikle Eminönü–Kapalıçarşı çevresi İstanbul'un ticari merkezini oluşturmaya devam edip kent bu yönde genişlemeyi sürdürürken, konut alanlarının kentin çeperlerine doğru hızla yayılması Henri Prost'u farklı bir planlama yaklaşımına yöneltmiştir. Bu durum karşısında Prost, İstanbul Nazım Planı'nın tıpkı Paris'te olduğu gibi, bir "***kentsel yayılma planı" (Plan d'Extension) değil, "kentsel yoğunlaşma planı" (Plan de Concentration) niteliğinde olması gerektiğini*** savunmuştur. Bu kapsamda da, Avrupa Ciheti Nazım Planı ulaşım sistemini bu odakta yeniden düzenlemiş, yeni bir ulaşım altyapısı dizayn etmiştir. Avrupa Ciheti Nazım Planı kentin tarihi merkezi ile kuzeydeki yeni yerleşim alanlarını birbirine bağlayan ana ulaşım yolları oluşturmayı ve şehrin gelişimini bu yollar etrafında planlamayı amaçlamıştır.

> **Prost İstanbul'un nüfusuna göre çok yayılmış bir kent olduğu saptamasını yapıyor; bu yayılmanın kuzeyde Şişli'den öteye Büyükdere Caddesi boyunca, güneyde ise Beşiktaş ve çevresinde Boğaz kıyıları boyunca genişlediğini belirtiyor. Özellikle 1918'de Tarihi Yarımadada yaşanan büyük yangınlar nedeniyle buradaki nüfusun Anadolu yakasına taşınması sonucu burada bir yığılma olduğu, tarihi İstanbul'un giderek köhneyerek nüfus kaybettiği, İstanbul coğrafyasındaki bu aşırı saçaklanma ve yayılma yüzünden de kentte çok ciddi ulaşım sorunları bulunduğunu saptıyor. Öte yandan, o dönemde Kapalı Çarşı ve Eminönü çevresinin kentin merkezi olarak işlevini sürdüreceğini, kentin ticaret merkezinin bu alanda devam edeceği öngörüsünde bulunarak bu alandaki gelişmenin desteklenmesi gerektiğini vurguluyor. Bu doğrultuda İstanbul için bir gelişme planından çok bir konsantrasyon planı yapıyor. Böylece yangınlarla boşalmış olan kenti yeniden yapılandırmaya yönelik bir yaklaşım ve özellikle de Taksim ile Tarihi Yarımada arasındaki, yani Eminönü, Kapalı Çarşı ve Taksim arasındaki ulaşım ilişkilerini kurma yönünde bir plan ortaya koyuyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prost'un bakış açısı kentin tümüne yönelik strateji üretmeyi değil, **Tarihi Yarımada** ve Beyoğlu için bir imar planı, kalan bölgeler içinse ayrı ayrı planlar üretmeyi gerektirmiş, temelde tarihi eserler çevresindeki çirkin binaların temizlenmesi, eski sokak ağının ıslahı ve yeni caddeler açılması, sağlıklı konut ve rekreasyon alanlarının tesisi, tarihi alanlar ve doğal güzellikler korunarak kentin bölgelere ayrılması, Haliç, Beyoğlu ve Asya kıyıları gibi önemli noktalardan görünen İstanbul silüetinin muhafaza edilmesi gibi amaçları esas almıştır.[54] Program, Kapalıçarşı çevresine ulaşımın iyileştirilmesini, Beyazıt–Şehzadebaşı ekseninde bir üniversite bölgesi oluşturulmasını ve kentin merkezinde yeşil ve serbest alanların planlanmasını önermektedir.[55] Bunu yaparken İstanbul'un kentsel işlevlerini düzenlemenin yanında tarihi dokusunu korumayı da hedefleyen kapsamlı bir vizyon ortaya koymaktadır. Prost'un ulaşımı daha da rasyonalize etmek için o dönemde Vatan ve Millet caddelerinin düzenlemesini yaptığı, Marmara ve Haliç kıyısı boyunca sahil yollarını planladığı, ancak bu planların tamamını kentsel tasarım duyarlılığıyla ortaya koyduğunu dile getiren Prof. Dr. Câna Bilsel, özellikle tarihi eserlerin hasar görmemesi için çok incelikli ve ayrıntılı bir çalışma yapıldığını belirtmektedir.

---

[54] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[55] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166. Erişim Tarihi: 21.10.2025,

> **Prost, daha önce inşasına başlanmış olan Atatürk Bulvarını kentsel tasarım çalışmasıyla bütünleştirerek düzenliyor ve açıyor. Atatürk Havalimanı'ndan Taksim'e kadar kullanılan bu hat (Atatürk Bulvarı) Valens Su Kemerinin, yani Bozdoğan kemerinin altından geçer. Bu da Prost'un yaptığı düzenlemenin sonucudur; kentin tarihi eserleriyle böyle yoğun kullanılan ulaşım arterleri arasında ilişki kurar.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prost ulaşım sisteminin modernizasyonunun yanı sıra yeşil alanlar, serbest sahalar ve kamusal mekânların yeniden düzenlenmesini kentin dönüşüm sürecinin diğer temel adımları olarak görmektedir. Planın "ana meydanlar ve kamu yapıları" başlığında yer verildiği üzere, bu temel adımlardan ilki İstanbul'un kamusal mekân düzenlemelerinin kentsel estetiğin gözetilerek gerçekleştirilmesidir.[56] Bu çerçevede, Sultanahmet Meydanı'nın Büyük Cumhuriyet Meydanı olarak düzenlenmesine, Beyazıt Meydanı'nın arkeolojik unsurları öne çıkarılarak yeniden tasarlanmasına ve Taksim Meydanı çevresine kültür, spor ve sergi yapılarının eklenmesine yönelik planlamalar yapılmıştır.[57] Yine bu vizyon çerçevesinde Atatürk Bulvarı'nın ve Refik Saydam Caddesi'nin açılması, Eminönü Meydanı'nda Yeni Cami çevresinin düzenlenmesi, Taksim'de İnönü Gezisi ile 2 No.lu Park (Maçka Parkı, Lütfi Kırdar Spor ve Sergi Sarayı, Açıkhava Tiyatrosu) alanının tasarlanması, Üsküdar'da meydanın ve rıhtımın düzenlenmesi ile feribot iskelesinin yapımı, Boğaz'da sahil yollarının açılması gibi önemli kentsel operasyonlar İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik zorluklarına rağmen hayata geçirilebilmiştir.[58]

> **Refik Saydam Caddesi de Prost'un geliştirmiş olduğu ve tarihi eserleri koruma vizyonuna göre açılmış olan caddelerden. Lütfi Kırdar'ın belediye başkanlığı döneminde Eminönü Meydanı ile Yeni Cami ve çevresinin düzenlenmesi de Prost'un uygulamaya geçirdiği uygulamalar.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Eski İstanbul Ciheti'nde Bayrampaşa Vadisi üzerinde *1 No'lu Park* ile Sarayburnu'ndan Küçük Ayasofya'ya uzanan, Hipodrom ve çevresini kapsayan *Arkeoloji Parkı*; Beyoğlu Ciheti'nde ise Taksim Gezisi ile bütünleşen Henri Prost ve Aron Angel'in birlikte ortaya koydukları *2 No'lu Park* Henri Prost'un nazım planda öngördüğü büyük kamusal açık alanlar olup planlanan kentsel dönüşümün ana mekânsal ögelerini oluşturmakta, tarihi ve arkeolojik alanları düzenleyip korumanın yanı sıra yeşil bir altyapı düzeni getirme çabasını da yansıtmaktadır.[59] Prost Eski İstanbul Nazım Planı'nda öncelikli olarak Aksaray'dan Kara Surları'na uzanan büyük bir park alanı planlamış; Kara Surları'nın dışında 500 metre, iç tarafında ise yapılaşmanın durumuna göre genişliği belirlenen bir yeşil alan, tarihi surların korunması amacıyla "*yapılaşma yasağı olan alan*" biçiminde tanımlanmıştır.[60] Ayrıca, o dönemde alanda bulunan bostanların da korunması ve çevrede yaşayan dar gelirli gruplar için düzenlenmesi fikrini öne sürmüştür. Belediye yetkililerinin kendisinden bu alanı bir "kültürpark" olarak düzenlemesini istemesi sonrası ise 1 No'lu Park olarak adlandırdığı bu yeşil alanı Paris (*Jardin des Plantes*) ve Londra'daki (*Kew Garden*) örneklere benzer biçimde düzenlemeyi önermiştir.[61]

---

[56] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[57] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

[58] A.g.e

[59] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[60] A.g.e

[61] A.g.e

1930'ların sonlarında Taksim Meydanı'nın resmi geçit törenlerine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve Taksim Topçu Kışlası'nın bir kısmının kaldırılarak yerine İnönü Gezisi adını alacak bir gezinti alanının oluşurulması fikrinin gündeme gelmesi sonrası Prost, Taksim Meydanı ve İnönü Gezisi için ilk çizimleri Kasım-Aralık 1939'da gerçekleştirmiştir. Bilsel'in aktarımından, bu çizimlerde Prost'un önerisiyle büyük bir tiyatro yapısı tasarlanmasının amaçlandığı, bunun için Auguste Perret'in İstanbul'a davet edildiği ve Prost'un çiziminde Perret'in projesinin işlendiği anlaşılmaktadır.[62]

Henri Prost 1939'da ise Anadolu Yakası Nazım Plan raporunu hazırlamış, 1939-1948 yılları arasında ise Boğaziçi'nin her iki kıyısındaki yerleşim alanlarını düzenleyen planları gerçekleştirmiş ve nazım planlar kapsamında belirlenen alt bölgelerin 1/2000 ölçekli "sektör planlarını" geliştirmiştir.[63] Öte yandan, İstanbul Belediyesi 1943 yılında İstanbul Fethinin 500. yılı kutlamalarına (1953'e) hazırlık için kurduğu komisyonla on yıllık bir program hazırlamıştır. Hazırlanan **10 Yıllık İmar Programı**, 1936-1940 arasındaki nazım planlarının revizyonu niteliğinde olup Prost'un planlarının ana kararlarına önemli değişiklikler getirmiştir.[64] Prof. Dr. Cana Bilsel'in anlatısı Prost'un Türkiye'deki ilk nazım plana imza atmasının yanı sıra, 10 Yıllık İmar Programı ile beraber Türk şehircilik literatürüne "mıntıka planı" kavramını kazandırdığına da işaret ediyor.

> **1/5000 ölçekli nazım planların yanı sıra, Fransızcası "plan de zoning" olan ve Türkçeye mıntıka planı biçiminde çevrilen bölge planı da yapılıyor. 1943 yılında Dr. Lütfi Kırdar'ın yönlendirmesiyle yapılan On Senelik Plan böyle bir plan. 1953'ü, İstanbul'un fethinin 500. yılını hedefleyen ve nazım planların uygulanmasını sağlamak amacıyla hazırlanan bu plan, kentin İstanbul fethinin 500. yıl kutlamalarına hazırlanması düşüncesiyle ortaya çıkıyor ve Cumhuriyetin 20. yılı olan 1943'te yapılıyor. Büyük ölçüde İmar Müdürlüğü, Prost ve Aron Angel'in katkılarıyla İstanbul Belediyesi tarafından "Güzelleşen İstanbul" isimli bir yayın hazırlanıyor, planın fotoğrafları ve çizimleri bu dergide "Yarınki İstanbul" başlığı altında yer buluyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

İstanbul'un gelecek on yılda (1943-53 arasında) gerçekleştirilmesi hedeflenen imar faaliyetlerini ortaya koyan plan temelde, ulaşım altyapısının güçlendirilmesi (Taksim–Karaköy ve Eminönü–Beyazıt bağlantıları, Haliç köprü yolları, Yedikule–Sarayburnu Sahil Bulvarı), konut ve rekreasyon alanlarının geliştirilmesi (Taksim–Maçka ve Marmara kıyısı konut bölgesi düzenlemeleri) ve kamusal hizmet alanları oluşturulması (tarihi yarımadada 1 No'lu Eğitim Parkı, Cerrahpaşa ve Haseki hastaneleri ile birlikte yeni Tıp Fakültesinin inşa edileceği bir "Tıp Mıntıkası", kara surları dışındaki spor alanları ve hipodrom) gibi fonksiyonları içermiştir. Yer seçimi 1930'larda yapılan Yeşilköy Havalimanının yanı sıra, Yeşilköy'de bir deniz uçakları limanı kurulması da programın parçası olmuştur.[65]

---

[62] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[63] A.g.e

[64] İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanı, Kültür Varlıkları Dairesi Başkanı, İstanbul Planlama Ajansı, İstanbul Planlama Tarihi, 1820-2050. Erişim Tarihi: 8.10.2025. Erişim Adresi: https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/258/istanbul-planlama-tarihi-sergisi.

[65] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

> **Taksim Topçu Kışlasının hemen kuzeyinde, halihazırda var olan Taksim Bahçesi aslında İstanbul'un ilk parkıdır. Prost bu parkı da içine alan Topçu Kışlasının kimi yapılarının korunmasını öneriyor, ancak yapı uzun zamandır kullanılmayıp atıl kaldığından tümüyle kaldırılıp yerine geniş bir gezi parkı, Esplanat sözcüğünün Türkçeye çevirisi olan "gezinti alanı" olarak düzenlemesi yapılıyor. Böylece Prost 1939 yılında Aron Angel ile birlikte bu parkın ilk düzenlemesini yapıyor. Park 1943 yılında Dr. Lütfi Kırdar tarafından açılıyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prof. Dr. Câna Bilsel'in aktarımına göre, Henri Prost ve Aron Angel'in birlikte ortaya koydukları 1/2000 ölçekli 2 No'lu Park tasarımında başından itibaren bir açık hava tiyatrosu önerisi bulunmakta olup uluslararası sergiler ve spor karşılaşmalarının yer alabileceği Spor ve Sergi Sarayı ile Açıkhava Tiyatrosunun yapımına 1943 yılında karar verilmiştir. Bugün Harbiye Açık Hava Tiyatrosu olarak bilinen etkinlik alanı düzenlenen ulusal mimarlık yarışması sonucunda seçilen Nihat Yücel ve Nahit Uysal'ın projesine uygun biçimde yapılmıştır.[66] 2 No'lu Park, ağaçlandırma çalışmaları sonucu 1948 yılında kullanıma açılmıştır. Ayrıca, bugün Dr. Lütfi Kırdar'ın adını taşıyan Spor ve Sergi Sarayı'nın mimari projesi de İtalyan mimar Paolo Vietti Violi, Şinasi Şahingiray ve Fazıl Aysu tarafından hazırlanıp inşaatı 1949 yılında tamamlanmıştır.[67]

> **Şu anda Maçka Parkı'nı da içine alan, bir ucu Dolmabahçe'den Maçka ve Teşvikiye'ye, diğer ucu Gümüşsuyu'na uzanan bu alan büyük bir park olarak düzenleniyor. Prost o dönemde Dolmabahçe Sarayı ile ilişkili bostanları ve ahırları da içeren bu yeşil alanın korunarak yapılaşmaya açılmamasını, bir park olarak düzenlenmesini ve kentsel alanların akciğeri görevi görmesi gerektiğini belirtiyor. İnsanların keyifle yürüyüş yapabilecekleri, dinlenmelerini ve yenilenmelerini sağlayacak, kısacası bir rekreasyon işlevi görecek bu yeşil alanlar çok önemli bulunuyor ve plan uygulanıyor. Dr. Lütfi Kırdar'ın büyük çabalarıyla 1940'lı yıllarda Maçka Parkı ve bu park bir yeşil koridor olarak Taksim Meydanı'na kadar uzanıyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prost'un önerdiği yeşil sistem içerisinde bir de Sarayburnu ile Küçük Ayasofya arasında bir Arkeoloji Parkı oluşturulması da amaçlanmıştır. İstanbul Nazım Planı 1939'da onaylanmış olmasına rağmen, Sultanahmet Arkeoloji Parkı önerisi 1949 yılında Eski Eserleri Koruma Encümeni tarafından, bölgedeki Osmanlı dönemine ait yapıların korunma gerekliliği, artan yapılaşma baskısı, yüksek kamulaştırma maliyetleri ve kazı çalışmaları için gerekli bütçenin yetersizliği gibi gerekçelerle reddedilmiştir.[68] Ancak Prost, bu projenin gerçekleşmesi için yoğun çaba harcamış, Fransız Enstitüsü'nden Albert Gabriel, André Grabar ve Paul Lemerle gibi önemli Bizans tarihçilerinin desteğini alarak UNESCO'nun da yer aldığı uluslararası bir girişim başlatmıştır. Bu çabaların sonucunda Sultanahmet, 1953 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kararıyla arkeoloji parkı olarak ilan edilmiştir.[69] Cana Bilsel'in döneme dair anlatısı Prost'un İstanbul'a ve arkeolojik kalıntılara dair derin bilgisinin yanı sıra, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girecek bir alana koruma statüsü kazandırmaya dönük çabasına da işaret ediyor.

---

[66] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

[67] A.g.e

[68] Aykaç, P. (2020). Kentsel Bağlamda Müzeleşme: Sultanahmet Bölgesi'nin Müze Alanına Dönüşümü. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi(21), 145-163. Erişim Tarihi: 21.10.2025, Erişim Adresi: https://doi.org/10.22520/tubaked.2020.21.008

[69] Pinon, P. (2010). The Archaeological Park. F. C. Bilsel & P. Pinon (Eds.), From the Imperial Capital to the Republican Modern City: Henri Prost's Planning of Istanbul (1936–1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 289-304. Erişim Tarihi: 21.10.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

Prost'un İstanbul'u Şekillendiren Kadrosu

Prost'un İstanbul planlaması süresince birlikte çalıştığı İstanbul İmar Bürosu'nun kurumsal yapısı ve kadrosu üzerine yapılan araştırmalarda tüm ekibin eksiksiz biçimde ortaya konabilmesi, dönemin arşiv koşulları, kayıtlardaki eksiklikler veya personelin zamanla değişiklik göstermesi gibi nedenlerle aksaklıklar yaşanmıştır. Planlama sürecine katkı sunan ekibin tam listesi kesin olarak saptanamasa da, mevcut araştırmalar ve belgeler bazı kilit isimleri ön plana çıkarmaktadır. Öncelikli olarak İstanbul'un Prost dönem planlaması üzerine uzun yıllar araştırmalar yürüten Prof. Dr. Cana Bilsel'in ortaya koyduğu çalışmalar bizlere kapsamlı bir çerçeve sunabilmektedir. Bu çerçeveye ve kendisinin sözlü aktarımlarına göre, Henri Prost önceki vali ve belediye başkanı Muhittin Üstündağ döneminde İstanbul'a davet edilmiş ve ilk nazım plan önerisini onun döneminde geliştirmiş olsa da, İstanbul'un planlama çalışmalarını yürüttüğü 1936–1950 yılları arasında özellikle Vali ve Belediye Başkanı Dr.Lütfi Kırdar ile güçlü bir işbirliği kurarak projelerin hayata geçmesini sağlamıştır.[70] Dolayısıyla o dönem, planların geliştirilerek uygulamaya konduğu, kapsamının genişletildiği ve ayrıntılı kentsel düzenlemelerin yapıldığı bir süreci kapsamaktadır.[71] Yine Ziya Kocainan'ın hem nazım plan çalışmalarında hem de planın onaylanması sürecinde önemli katkılar sunduğu da Prost'un notlarına yansımıştır.[72]

> **Prost küçük bir ekiple çalışıyor. Öncelikle İmar Müdürlüğüne Ziya Kocainan geliyor. Ayrıca bu dönemden itibaren aslen İstanbullu, Teknik Üniversite mezunu bir mimar ve mühendislik eğitimi de almış olan Aron Angel İmar Müdürlüğünün bir görevlisi olarak Prost ile beraber çalışıyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

1937'de İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nden mezun olan, Henri Prost'un danışmanlığında İstanbul ve Adalar üzerine tezini hazırlayan şehirci ve mimar Aron Angel 16 yıl boyunca İstanbul planlamasına katkı sunmuş ve 1953'te İmar Bürosu'ndan ayrılmıştır.[73] Fransa'dan Pierre Jaubert ve Maurice Scherrer ise plan çizimlerinde çalışan kendi yakın ekibinden diğer isimler olmuştur. Yine 1943 yılında İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi[74] Mimarlık Bölümü mezunu, Paris Şehircilik Enstitüsünde şehircilik eğitimi almış mimar Şemsa Demiren 1949-1950 arasında İstanbul Şehircilik Müdürlüğü'nde Nazım planları hazırlamak ve etütleri yönlendirmek görevinde bulunmuş, kısa süreliğine ise Adalar planlamasında çalışmıştır.[75] Prost ayrıca Ertuğrul Menteşe gibi Paris'te eğitim görmüş Türk mimarlarla da uyumlu bir çalışma ilişkisi kurmuş, Beaux-Arts mimarı Ertuğrul Menteşe Eminönü'nün detaylı planından sorumlu olmuştur.[76]

---

[70] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

[71] A.g.e

[72] A.g.e

[73] İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanı, Kültür Varlıkları Dairesi Başkanı, İstanbul Planlama Ajansı, İstanbul Planlama Tarihi, 1820-2050. Erişim Tarihi: 8.10.2025. Erişim Adresi: https://ipa.istanbul/yayinlarimiz/258/istanbul-planlama-tarihi-sergisi.

[74] Bugün Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olarak eğitime devam etmektedir.

[75] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

[76] Bilsel, C. (2023). "Henri Prost ve İstanbul'un İlk Nazım Planı: Cumhuriyet Döneminde Tarihi Şehrin Mekânsal Dönüşümünü Tasarlamak", Kent planlama deneyimi (Cumhuriyet'in 100 yıllık serüveninde yerel yönetimler ve şehircilik, Cilt 3). MBB Kültür Yayınları. Erişim Tarihi: 09.10.2025, Erişim Adresi: https://mbbkulturyayinlari.com/kent-planlama-deneyimi.

> **Prost bir mektubunda, 1940'ların ikinci yarısında Ankara'dan İmar Müdürlüğü'ne donanımlı mimarların geldiğini belirtiyor. Ertuğrul Menteşe de bu isimlerden biri. Kendisi önce İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğünde, daha sonra ise kendi planlama ofisinde çalışmaya devam eden çok değerli bir şehirci. Sonraki yıllarda ise Ataköy'ün planlamasında önemli rol oynayacak.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Bir diğer belge olan Michèle Jolé'ün "*Turkish History of the Paris Institute of Urban Planning Students from 1919 to 1969*" başlıklı çalışması da Prost'un İstanbul'daki çalışmaları ile İmar Bürosu ekibini detaylıca inceleyen dökümanlardan biridir.[77] Paris Şehircilik Enstitüsü öğrencileri ile Henri Prost'un kendi arşivlerinin yanı sıra, Sylvain Guittet, Jean-François Pérouse ve François Neuville'in Henri Prost üzerine yaptıkları araştırmalar baz alınarak hazırlanan bu çalışma dönemin planlama ekibi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Belgeye göre, Prost Fransız meslektaşların yanı sıra Türk şehir plancılardan oluşan karma bir kadroyla uyum içerisinde çalışmakta, ekip farklı eğitim geçmişleri ile pek çeşitli görev tanımlarına sahip kişilerden oluşmaktadır.

Dökümanda İmar Bürosu'nda çalışan önemli isimlerden ilki 1936-1940 yılları arasında Şehir Planlama Ofisi Direktörü olarak görev yaptığı belirtilen "Ziya Bey"dir.[78] Burada adı geçen kişinin Paris Şehircilik Enstitüsü mezunu ve dönemin İmar Müdürü **Ziya Kocainan** olduğu anlaşılmaktadır.[79] Belgede ismi geçen bir diğer isim olan DESA mimarı ve Paris Şehircilik Enstitüsü öğrencisi **Pierre Jaubert**, 1938'de işe alınmış ve 1938 Ekim ile 1943 Ekim arasında İmar Bürosu'nda çalışmıştır. "Çok çalışkan ve teknik açıdan kaliteli" olarak tanımlanan ve Prost'un Paris bölgesi planında da önemli bir destekçisi olan Jaubert, yine bir DESA mimarı olan **Maurice Scherrer** ile birlikte özellikle Avrupa kıyıları planlamasından sorumlu mimar olarak görev yapmıştır. Henri Prost'un işine başladığı ilk günden itibaren Beaux-Arts mimarı bu iki Fransız meslektaşıyla yakînen çalıştığı belgenin kaynak edindiği notlara yansımıştır.[80]

Belgede geçen bir diğer isim 1932'de Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nden (École des Beaux-Arts) mezun olmuş, 1936'da Şehircilik Enstitüsü'ne kayıt yaptırmış **Rüknettin Güney**'dir. 1939-1950 yılları arasında Şehircilik Dairesi müdürlüğünü yürütmüş ve Florya (plaj) bölgesinin detaylı planlarında sorumlu olmuş Güney'in 1939-1940 yılları arasında Taksim'deki gazino projesinde görev aldığı bilinmektedir.[81] 1938 yılı Paris Güzel Sanatlar Akademisi (École des Beaux-Arts) mezunu[82] **Ertuğrul Murat Menteşe** de tıpkı Rüknettin Güney gibi önceki nesilden Fransızca konuşan bir diğer mimar olarak İstanbul serüvenine katılmış, hem bu belgenin hem de Bilsel'in aktarımlarına göre Eminönü'nün detaylı planından sorumlu olmuştur. Belgeye göre, bu iki ismin Henri Prost ile kişisel ilişkileri kısıtlı olsa da Paris'te mimarlık eğitimi almış olmaları sebebiyle kendisiyle tanışmış olma ihtimalleri yüksek görünmektedir.

---

[77] Jolé, M. (2016). Le retour en Turquie et l'intégration dans le milieu professionnel. In Histoire turque de l'Institut d'urbanisme de Paris. Institut français d'études anatoliennes. https://doi.org/10.4000/books.ifeagd.2187

[78] A.g.e

[79] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

[80] Jolé, M. (2016). Le retour en Turquie et l'intégration dans le milieu professionnel. In Histoire turque de l'Institut d'urbanisme de Paris. Institut français d'études anatoliennes. https://doi.org/10.4000/books.ifeagd.2187

[81] A.g.e

[82] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

Belgede geçen bir diğer isim **L. A. Turgut**'un ise hem mimar hem de şehir plancı kimliğiyle Prost'un (Ahmet Üstel ve Aron Angel ile birlikte) üç ana çalışma arkadaşından biri olduğu ve Beyoğlu gelişim planından sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır.[83] Teknik kadroda yer alan **Ahmet Üstel** ise 1949'da Prost'un üç ana çalışma arkadaşından bir diğeri olarak görev yapmıştır. Prost'un ekibinde yer alan bir diğer önemli isim **İbrahim Erkoğlu** ise özellikle Anadolu Yakası ile ilgilenmiştir. İstanbul Nazım Planı'nın geliştirilmesi ve uygulanmasında son derece yetkin bir işbirlikçi olan Erkoğlu 1938-1950 yılları arasında İmar Bürosu'nda çalışmış, şehir planlamasında ciddi teknik yetenekler sergilemiş ve özellikle bahçecilik sanatıyla ilgilenmiştir.[84] **Hüsnü Kerezoğlu** bir mühendis ve teknik danışman olarak katkı sağlarken, Hilmi Baykal 1940-1946 yılları arasında başmühendis olarak görev almış ve Anadolu kıyısının geliştirilmesinden sorumlu olmuştur. Belgede "**Rasim**" ve (1946'da emekli olan) "**Salim**" biçiminde yer verilen isimler İmar Bürosu'nda mühendis olarak görev alırken **Rıfat Türegün**'ün de on yıl boyunca Prost'un değerli çalışma arkadaşı olarak görev yaptığı vurgulanmıştır.[85] Yine İstanbul Güzel Sanatlar Okulu 1938 yılı mezunu ve Paris'te dekorasyon eğitimi almış **Roza Maksut Sedker**, 1942 ile 1950 yılları arasında İmar Bürosu'nda çalışmış, özel olarak Florya düzenlemeleriyle ilgilenmiştir. **Tevfik Berktol** da aynı bölgenin planlamasında kendisine katkılar sunmuştur. Son olarak yer verilen bir diğer isim şoför olarak görev yapan **Osep Çömlekçi** olmuştur.[86]

Şekil 3. Aron Angel'in paylaştığı Henri Prost kadrosunu tasvir eden karikatür[87]

Belgede altı önemle çizilen belirgin bir durum mevcut ki bu da; Prost'un İstanbul planlamasında birlikte çalıştığı isimlerin büyük çoğunluğunun Paris Şehircilik Enstitüsü mezunu isimler olmasıdır. Bununla birlikte dikkati çeken bir diğer detay ise; Prost'un çalışmalarında büyük ölçüde Galatasaray, Notre Dame de Sion gibi okullarda ortaöğrenim ya da Fransa'da yükseköğrenim görmüş, yani Fransızca konuşan Türk mimarlardan oluşan bir ağdan yararlandığıdır.[88] Bununla ilişkili olarak Türkiye'de çalışan Alman ve Fransız şehirci-mimarlar arasında rekabetin bir şekilde su yüzüna çıktığı anlar da bulunmaktadır.

> **1957'de merkezi hükümet, yani Adnan Menderes'in davetiyle "sizin planınızı uygulamaya koyduk, bunları yaptık, gelin görün" adı altında bir çağrıya geliyor. Çok nazik bir insan olarak teşekkür ediyor. Fakat o dönem Gökay'ın danışman olarak çalıştığı Alman şehirci Hans Högg var ve Prost'u da davet ettikleri toplantı boyunca Almanca konuşuyorlar. Buna rağmen Prost nazik biçimde teşekkür ediyor ve mektuplarında planının uygulanmaya devam etmesinden mutluluk duyduğunu belirtiyor.**
>
> ***Prof. Dr. Cânа Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

[83] Jolé, M. (2016). Le retour en Turquie et l'intégration dans le milieu professionnel. In Histoire turque de l'Institut d'urbanisme de Paris. Institut français d'études anatoliennes. https://doi.org/10.4000/books.ifeagd.2187
[84] A.g.e
[85] A.g.e
[86] A.g.e
[87] Erdikmen, O. (Ed.). (2013). Türkiye'nin İlk Şehir Plancısı Aron Angel: İstanbul'un İmar ve Şehircilik Politikaları. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı. İstanbul.
[88] Jolé, M. (2016). Le retour en Turquie et l'intégration dans le milieu professionnel. In Histoire turque de l'Institut d'urbanisme de Paris. Institut français d'études anatoliennes. https://doi.org/10.4000/books.ifeagd.2187

Henri Prost ve İstanbul'un Modernleşmesi: Başarılar, Engeller ve Şehircilik Mirası

Prost'un planına hem hükümet hem de belediye sahip çıkmış olmasına karşın, imar planındaki önerilerin yalnızca bir kısmı uygulanmıştır. Prost'un planının tam olarak uygulanamamasıyla ilişkili pek çok sebep sıralamak mümkündür. Bunlardan ilkinin İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı maddi zorluklar olduğu bilinmektedir.[89] Nitekim Türkiye 1940'lı yıllara damgasını vuran İkinci Dünya Savaşına fiilen katılmayan bir ülke olsa da etkilerini derinden hissetmiştir. Öyle ki bu dönemde dış ticaretin daralması, ulaşım yollarının kısıtlanması ve ithalata bağımlı temel ürünlerde yaşanan sıkıntılar, kıtlık ve karaborsa gibi olguları yaygınlaştırmış, devlet savaş şartları ve savaşın piyasadaki bu etkilerini en aza indirgemek için Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi savaş ekonomisi uygulamalarını gündeme getirmiştir. Savaşın yarattığı koşullar, belirsizlik ve kaynak kıtlığını daha yoğun hale getirdiği ve ekonomik yatırımları zarara uğrattığı gibi kamu kaynaklarının büyük bir bölümünün savunma giderlerine yönlendirilmesine yol açmıştır.[90] Hem Prost'un projelerinin büyük kısmının yüksek maliyet gerektiren planlardan oluşması hem de savaşın yarattığı koşulların ve kaynak kısıtlarının dönemin en büyük kentsel dönüşüm projelerinden birinin ancak sınırlı ölçüde hayata geçirilmesine izin vermesi, dönemin valisi ve belediye başkanı Lütfi Kırdar'ın 1945'teki basın açıklamasına[91] da yansımaktadır:

> *"Harp, bütün dünyanın nizamını ve hayatını alt üst etti. Harbe girmemiş memleketler de 6 yıl süren bu felaketten derece derece müteessir oldular.... Bu arada tabiatı ile İstanbul şehri de harpten zararlar gördü. 1938'in son ayı başında İstanbul Valiliği ve Belediye Reisliğine tayin edildiğim zaman, vatanın bu en büyük ve dünyanın bu en güzel şehrinde yapmağı tasavvur ettiğimiz işlerin bazılarını geride bırakmak, bazılarını kısmen yapmak zorunda kaldık. Bu yüzden en büyük teessür ve üzüntüyü benim duyduğumu teslim edeceğinizden eminim."*[92]

İmar planlarının bir kısmının doğru tasarlanmamış olması, tatbik edilir nitelikte olmaması ve geniş ölçekli ve izahı zor boyuttaki gereksiz yıkımları gerekli görmesi ikinci gerekçe olarak öne çıkmaktadır.[93] Yine kentin imar planlaması yaparken temel alınan belgelemenin yetersiz, hazırlanan kartografik malzemenin kalitesiz oluşu, bu durumun da pek çok projenin taslak durumunda ve farazi kalmasına yol açtığı belirtilmektedir.[94] Öte yandan, planların sağlam istatistiki veriden ve analizden yoksun olduğu, bu sebeple Prost'un İstanbul'da bulunduğu 14 yıl boyunca nüfus oranını tahmin için temel bir hesaplama yöntemi dahi geliştirememiş olması ve imar planı raporunda yer alan tek istatistiksel verinin Haliç'teki mavnaların sayısı olması da o döneme dair eleştirilerin temelini oluşturmaktadır.[95]

---

[89] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[90] Arslan, M. (2016). 2. Dünya Savaşı ve Türkiye'de Savaş Ekonomisi (Vol. 2, pp. 1–14). Vol. 2, pp. 1–14. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi.

[91] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[92] Harp Yıllarında İstanbul'daki Faaliyetler: İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Dr. Lütfi Kırdar'ın Eylül 1945 Basın Toplantısındaki İzahatı. (İstanbul 1945), s.3. https://kutuphane.tbmm.gov.tr/cgi-bin/koha/opac-detail.pl?biblionumber=167641

[93] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[94] A.g.e

[95] A.g.e

Planların gecikmeli ve parça parça uygulanmasına ek olarak Prost'un 1936'da ilettiği ve projelerin uygulanması konusunda pek çok hukuki düzenleme içeren yasa taslağının hükümet yetkilileri tarafından dikkate alınmaması Prost'u endişelendirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti olarak iktidarda olduğu bir dönemde İstanbul'un planlamasını yaklaşık on beş yıl yürütmüş olan Henri Prost, İmar Müdürlüğü'nün işlevinin giderek daralması, yönetimsel anlaşmazlıklar ve (24 Ekim 1949'da) Dr. Lütfi Kırdar'ın yerine atanan Ordinaryüs Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay döneminde alınan ve nazım planı geçersiz kılan belediye meclisi kararları nedeniyle 26 Aralık 1950'de görevinden ayrılmıştır. İstifasının ardındaki görünür nedenler 2 No'lu park alanının uygulama sürecinde birtakım arazilerin kamulaştırılması ve Anadolu Yakası'nda yeni gelişme alanlarının planlanmasına dönük anlaşmazlıklar olsa da, belediye meclisinin nazım planı yok sayarak Anadolu Yakası'nda iki katlı konutlar inşa edilmesi yönündeki kararı asıl belirleyici neden olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Prost'a göre, planın her detayı konumuna göre özel olarak tasarlanmalıyken bu karar "tüm şehircilik eserlerinin reddedilmesi anlamına gelmektedir".[96]

> **Prost özellikle Dr. Lütfi Kırdar ile çok uyumlu bir çalışma yürütüyor, bu ikili çok iyi çalışıyorlar ve birbirlerine çok da saygı duyuyorlar. İlginçtir İkinci Dünya Savaşı yılları olmasına rağmen gerek Atatürk Bulvarı'nın açılması ile Eminönü çevresi ve Gezi Parkının düzenlenmesi, gerekse bugün konferans vadisi olarak bildiğimiz yeşil alan ve Maçka Parkının düzenlenmesi, bugün Lütfi Kırdar'ın adını taşıyan Spor Sergi Sarayının açılması da bu dönemde birlikte yürüttükleri işlerden. Yine Harbiye Açık Hava Tiyatrosu Prost'un park içinde yerleştirdiği noktada inşa edilmiş. Fakat Lütfi Kırdar sanırım Cumhuriyet Halk Partisinden ayrılıyor, Demokrat Parti'nin çekirdek kadrosunda yer alıyor ve ilginçtir ki Lütfi Kırdar Adnan Menderes döneminde sağlık bakanı oluyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prof. Dr. Câna Bilsel'in anlatısı da, Prost'un özellikle Dr. Lütfi Kırdar ile çok uyumlu bir çalışma yürütmesine ve birçok projeyi başarılı işbirliğiyle hayata geçirmelerine karşın, Kırdar'ın görevden ayrılması sonrası yerine gelen Ord. Prof. Dr. Kerim Gökay ile hem sağlıklı iletişim kuramadıklarına hem de sıklıkla yönetimsel anlaşmazlıklar yaşadıklarına, bu sebeplerle de Prost'un sözleşmesinin yenilenmediğine ve 1950 yılı Aralık ayında İstanbul'dan ayrıldığına işaret etmekte. Belediye başkanı olarak büyük projeler ve yenileme çalışmalarına öncülük eden Dr. Lütfi Kırdar ile Prost'un yakın işbirliği şehir planlama uygulamalarının idari yönetimi ve uygulama süreçleri üzerine kritik bir etki ortaya koymuştur. İstanbul'un modernleşme çabalarının somut örnekleri olarak hayata geçirilen birçok proje amacına uygun biçimde, kenti hem fiziksel hem de sosyal ve kültürel anlamda dönüştürmüştür. Ancak Kırdar'ın yerine gelen Gökay'ın Prost ile ortak çerçevede buluşamamış olması İstanbul'un planlamasında yeni bir dönemi başlatmış, yaşanan anlaşmazlıklar İstanbul'daki şehircilik vizyonu ve projelerin seyrini değiştirmiştir.

[96] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

> **Prost o dönemde İstanbul'un gelişimini Anadolu yakasında değil, ticaretin merkezi olan Avrupa cihetinde yoğunlaşması gerektiğini düşünmesi, buna karşın o dönemde Anadolu tarafı için talepler mevcut ve bu taleplere karşın Anadolu yakasında İmar Müdürlüğü tarafından sürekli yeni mevzi planları yapılıyor. Prost ise birbiriyle pek de bütünleşemeyen bu planların nazım plan kapsamında yapılması gerektiğini hatırlatarak sürekli olarak karşı çıkıyor. Anlaşılan o ki İmar Müdürlüğü'ndeki kadro da tek tek orada gelen taleplere onay veriyor ve bu durum da Prost'un canını çok sıkıyor. Dolayısıyla, hem ilerleyen yaşı hem de yönetimsel düzeyde yaşadığı anlaşmazlıklar sonucu sözleşmesini yenilemiyorlar. 1950 yılı sonunda İstanbul'dan ayrılıyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Prof. Dr. Câna Bilsel'in aktarımlarına göre, 1946'da çok partili hayata geçilmesi ve 1950'de genel seçimleri Demokrat Parti'nin kazanmasının yol açtığı denge değişimleri şehircinin yönetimle ve dolayısıyla da kentin planlamasını yürüten ekiplerle ilişkilerinde sorunlar ortaya çıkarmakla kalmamıştır. Aynı dönem içerisinde özellikle mimarlık ve şehircilik alanlarında yabancı uzmanların baskın rol almalarına karşın meslek çevrelerinde ortaya çıkan tepkiler ülkedeki mimar sayısının artmasıyla daha da güçlenmiş; Prost'un ayrılması ardından hazırladığı planların incelenmesi ve İstanbul'un gelişimini bundan sonra yönlendirip yönlendirmeyeceği değerlendirmesi için Revizyon Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun hazırladığı rapor ise bu planların çağdaş şehircilik yaklaşımlarının gerisinde kaldığı, şehir planlamak için gerekli toplumsal ve ekonomik analizlerden yoksun olduğu gerekçeleriyle eleştirilmiş ve ilk aşamada uygulamadan kaldırılmıştır.[97]

Demokrat Parti'nin Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelmesi ve ardından belediye seçimlerinde de başarı kazanması sonucunda İstanbul Belediye Meclisi Prost Planları'nın durumunun araştırılması hakkında bir rapor hazırlamak üzere bir inceleme komisyonu kurulması kararını alır. Bu kararın arka planında birkaç neden vardır. Bunlardan birincisi siyasidir; 1950 seçimleri sırasında Demokrat Parti Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra İstanbul'un ihmal edildiği yönünde kuvvetli bir söylem üretmiş, basın da benzer söylemi sürdürmüştür. İkincisi 1938 yılında yürürlüğe giren Prost Planı'nın kararlarıdır. Plan, Tarihi Yarımada'da arkeolojik alanların ve anıtsal eserlerin korunması prensibini benimsemesine ve karar altına almasına karşın, diğer bölgelerde geniş ve topoğrafyaya çok da uymayan tüneller, viyadüklerden oluşan ve yüksek maliyetli istimlakler gerektiren ulaşım ağları önermektedir. Bu kararlar hem dönemin inşaat teknolojisi açısından gerçekleştirilmesi mümkün olmayan hem de İstanbul Belediyesinin mali kaynaklarının kısıtları nedeniyle uygulanması zor projelerdir. Nitekim bu plan kararları 1950'li yıllara kadar çok sınırlı bölgelerde gerçekleştirilebilmiştir. Bu bir bakıma İstanbul'un kentsel dokusunun korunması açısından olumlu olmakla birlikte, İstanbul'un ihmal edildiği ve hiç yatırım yapılmadığı söylemini güçlendirmektedir. Komisyonun raporu doğrultusunda 1936 yılından itibaren İstanbul planlaması üzerinde çalışmakta olan Prost'un görevi İstanbul Belediye Meclisi kararıyla 26 Aralık 1950'de sonlandırılır. Bu süreçte Prost'un 1937 yılından itibaren 1948 yılına kadar yetkililere mektuplar ve notlar ileterek planlama ve imar ile ilgili yürürlükteki yasaların iyileştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde, yeni düzenlemeler yapılması konusunda ve uygulamalar için kaynak yaratılması hususunda tavsiyelerde bulunduğu ancak bunların amacına ulaşamadığı da bilinmektedir.

Prof. Dr. İclal Dinçer

---

[97] Bilsel, F. C. (2010). "İstanbul Avrupa Ciheti Nazım Planı, 1937," F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 245-276. Erişim Tarihi: 21.10.2025,
Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works

[98] Duranay, Niyazi, Ersen Gürsel, Somer Ural (1972) "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması", Mimarlık, 72/7, 67-108.

KENTLEŞME BASKISI ALTINDA RADİKAL MEKÂNSAL MÜDAHALELER: 1950-1960 YILLARI

1940'lı yıllardaki devletçilik esaslı müdahaleci poltikalar 1950'lerde yerini daha **serbest liberal politikalara** bırakmıştır. Çok partili hayata geçiş ile iktidara gelen Demokrat Parti ekonomi politikalarında devletçiliği red etmemiş, özel teşebbüs ve sermaye faaliyetlerini ise ekonominin en önemli bileşenleri olarak görmüştür. Bu dönemde ekonomik kalkınmanın odağı devlet olmaktan çıkmış, yerini özel sektöre bırakmıştır. Ülkeye yabancı sermaye girişi hızlanmış, tarımsal üretim artmış, ticari hayat canlanmıştır. Marshall Yardımları ve yabancı sermayenin girişi ile yaşanan ekonomik büyüme daha çok tarımsal alana dayanmıştır.[99] Sanayi sektöründe ise gelişimsel açıdan dengesizlikler yaşanmış ve dışa bağımlılık artmıştır. 1950'li yıllarda dış ticaret açığının arttığı, 1950'li yılların sonlarında ise bu artışın oldukça fazlalaştığı ve yaşanan döviz darboğazının ekonomik sorunları derinleştirtiği görülmüştür.[100]

Siyasi iktidarın tarım alanına dönük makineleşme, modernizasyon, vergi indirimleri gibi uygulamaları kırsaldan kente göç hareketlerine neden olmuştur. Yaşanan bu **makineleşme ve modernizasyon** olgusu bir yandan kırsalda büyük işletmelerin önem kazanmasına, diğer yandan da geçimlik tarım yapan ortakçıların ve yarıcıların işsiz kalmasına neden olmuştur. Yine bu işsizliğe ek olarak kırsalda kamusal imkanların yetersiz olması, kentlerin görece sahip olduğu olanaklar bu dönemde kentleri daha cazip hale getirmiştir.[101] Dolayısıyla, 1950-1960 yılları arasında kırsal ve kentsel nüfus dağılımında büyük değişim yaşanmış; kırdan kente kitlesel göç gerçekleşmiştir. Ancak kentlerin göç hareketine hazırlıksız yakalandığı bilinmektedir. Bu dönem hızla artan karayollarındaki gelişmeler, motor sayılarının artması gibi etkenler kitlesel göç olgusunu destekleyici adımlar olarak değerlendirilmektedir.[102]

1950'li yılların siyasi ve sosyal durumu Türkiye'de kentlerin gelişimi açısından önemli etkiler yaratmıştır. Ticaretin yoğunlaştığı, ülkenin yabancı sermayeye açıldığı bu dönemde İstanbul, ülkenin en önemli sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiştir. İstanbul'un dönemin çekim merkezi olmasıyla nüfusu hızla artmış, mekânsal büyüme önemli bir boyuta ulaşmıştır. Ticarette olduğu gibi sanayide de merkez haline gelen İstanbul'da bu yıllarda sanayi tesislerinin sayısı artmış, sanayi tesislerinin yakınında ise gecekondu bölgeleri ortaya çıkmıştır. Fabrika sayılarının artması, İstanbul'un cazip bir konum haline gelmesi ve nüfusun hızına bağlı olarak tüm bu gelişmeler beraberinde plansız yapılaşmayı getirmiş ve gecekondulaşma hızlanmıştır. Yeni sanayi alanlarının açılması ve mevcut sanayi kuruluşları ise genişlemesine bağlı olarak Zeytinburnu, Haliç, Gaziosmanpaşa, Eyüp, Alibeyköy ve Kâğıthane, Levent, Ayazağa, İstinye, Paşabahçe, Beykoz, Çeliktepe, Gültepe, Kuştepe gibi alanlarda gecekondular yaygınlaşmıştır.[103]

---

[99] Şener, S. (2005). Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları. Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(1), 139-146.
[100] Palacıoğlu, T. (2024), Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüz Yılında Dış Ticaretin Gelişimi, Avrasya Dosyası, 14(2), 190-230.
[101] Yılmaz, E. (2022). "Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kentleşme Sürecinde Öne Çıkan Özellikler" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587- 1587) Vol:8, Issue:99; pp:2059-2064.
[102] Polatoğlu, M. G. (2021), Demokrat Parti Dönemi Demiryolu Politikası (1950- 1960). Mavi Atlas, 9(1), 215-231, Erişim Adresi: https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.865096, Erişim Tarihi: 03.09.2025.
[103] Cemalettin Şahin, "İSTANBUL'UN CUMHURİYET DÖNEMİ MEKÂNSAL GELİŞİMİ", Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Erişim Adresi: https://istanbultarihi.ist/22-istanbulun-cumhuriyet-donemi-mekansal-gelisimi, Erişim Tarihi: 05.09.2025.

1950-1960 döneminde İstanbul'daki planlama gündemini belirleyen dört temel problem vardır. Bunlardan ilki İstanbul'daki hızlı nüfus artışı ve planlı alanların bu artışı karşılayamamasıdır. 1950 yılında 975.000 olan İstanbul nüfusu 1965 yılında 2.141.000'a yükselmiştir. Yıllık ortalama 80.000 kişilik bir artış görüldüğü bu dönemde konut arzı yılda ortalama 10.000 düzeyinde kalmıştır. Bunun üzerine bir de Menderes döneminde yapılan imar operasyonlarıyla gerçekleşen bina yıkımlarından geriye kalan nüfusun iskanı ile 1951-52 yıllarında gerçekleşen Bulgaristan göçü de eklendiğinde büyük bir iskan krizi yaşandığını söylemek mümkündür."[104]

Bu sorunla bağlantılı olarak ikinci sorun ise planlı ve iskana ayrılmış alanlarla belediye sınırları dışında kalan alanlardaki hızlı parselasyon faaliyetleridir. Planlı alanlar ve belediye sınırları dışında kalan kentin çeper alanlarına yönelik kesin hükümlerin olmaması, yeni parsel alanlarının açılması veya büyük parsellerin hızla küçültülerek çoğaltılması sadece tapu idarelerinde gerçekleştirilen teknik bir işleme dönüştürmüştür. Tekeli'ye göre, 1940'lı yılların sonunda başlayan gecekondu meselesiyle birlikte, bu hızlı parselasyon da kentin gelişmini bir "emrivakiler" sürecine dönüştüren ikinci mekanizmayı oluşturmaktadır.[105]

Döneme karakteristiğini veren üçüncü sorun ise, aynı parsel arzı kısıtlılığı altında sanayinin yükselişidir. Sanayiler, belediye sınırları dahilinde yer gösterilememesi veya gösterilen yerlerde arazi fiyatlarının yüksek olması sebebiyle yol bağlantısı ve su kaynağı olan çeper bölgelerde çoğalmıştır. Özellikle kentin dışında çıkma eğilimi gösteren ise büyük sanayi olmuştur. Bu dönemde büyük sanayi kuruluşlarının yaklaşık dört katına çıktığı belirtilmektedir. Dördüncü temel sorun ise otomobil, dolmuş benzeri motorlu araçların sayısındaki artış ve bu artış dolayısıyla artan kent trafiği tıkanıklıkları ve yol altyapısının yetersiz kalışıdır.[106]

1950–1960 döneminde İstanbul'da planlama ve kentleşme sürecini şekillendiren yasal düzenlemeler, hem konut politikaları hem de imar uygulamaları açısından önemli dönüm noktaları oluşturmuştur. 5656 Sayılı Belediye Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun ile belediyelere ucuz konut üretip halka dağıtma yetkisi tanınırken, 5417 Sayılı İhtiyarlık Sigortası Kanunu ile konut kredileri gündeme gelmiştir. Aynı dönemde 6188 Sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkındaki Kanun ile gecekondu afları hukuki bir zemine kavuşmuş; 6217 sayılı Yargı Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ise kat mülkiyeti uygulamasının önünü açarak yapsatçılığın gelişmesine zemin hazırlamıştır.[107]

Artan inşaat faaliyetleri ve hızlı kentleşme nedeniyle eski eserlerin korunması da sorun haline gelmiş, 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilat ve Vazifelerine İlişkin Kanun ile ilk koruma mekanizmaları kurulmuştur. Ancak aynı yıllarda 6085 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu ile belediyelerin trafik ve ulaşım üzerindeki yetkileri merkezi yönetime devredilmiştir. Dönemin en kapsamlı düzenlemesi olan 6785 Sayılı İmar Kanunu ise her kente özgün plan yapımına olanak tanımış, imar yasalarının belediye sınırları dışına da uygulanabilir hale gelmesiyle kent ölçeğinden bölge ölçeğine geçişin ilk adımları atılmıştır. Bu doğrultuda aynı yıl Nafıa Vekâleti bünyesinde bir bölge planlama birimi kurulmuş, İstanbul'daki mevcut imar talimatnamesinin yetersiz kalması üzerine 1959'da İstanbul Muaddel İmar Talimatnamesi yürürlüğe konulmuştur.[108]

---

[104] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları
[105] A.g.e
[106] A.g.e
[107] A.g.e
[108] A.g.e

1950-1960 dönemindeki planlama sürecinin ilk yarısı, Prost'un görevine son verilmesiyle başlayan "Müşavirler Heyeti" dönemi, Prost planlarının revizyonu ve heyetçe yapılan planlar ile geçerken, ikinci yarısı ise Adnan Menderes'in bizzat İstanbul'a yoğunlaştığı ve büyük imar operasyonlarını gerçekleştirdiği dönem olmuştur.[109] Dönemin İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay Prost Planlarıyla 1940'lı yıllarda hazırlanan diğer planların revize edilmesi için geçici bir Revizyon Komisyonu kurmuştur. Komisyonda İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Kemal Ahmet Aru, İller Bankası'ndan Cevat Erbel ve Mithat Yenen, Türk Yüksek Mühendisler Birliği'nden Mukbil Gökdoğan, Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nden Muhittin Güven, Güzel Sanatlar Akademisi'nden Mehmet Ali Handan ve Teknik Okul'dan Behçet Ünsal yer almaktadır. Komisyonun Prost Planı'na yönelik olarak tespit ettikleri temel eksikliklerin ilki, alınan kararlar için gerekli veri ve analizlerin olmamasıdır. İkinci sorun ise planlanan yollar ve meydanların topografyadan bağımsız şekilde tasarlanmaları, dolayısıyla uygulanamayacak durumda olmalarıdır. Üçüncü bir problem ise plan raporundaki dağınıklık ve yetersiz çizimler olarak bildirilmektedir. Öte yandan komisyon yeni bir plan yapılana kadar Prost'un planlarının geçerli olmasını da kabul etmiştir.[110]

Prost'un görevinin sonlandırılmasını takiben İstanbul Belediye Meclisi şimdiye kadar yapılan planların uygulanabilirliğini incelemek üzere Revizyon Komisyonu kurar. Komisyonun görevi mevcut nazım planların, imar planlarının, şehrin bünyesi, ekonomisi ve tarihi durumu ile uygunluğunu değerlendirmek; hangi planların tamamen, hangilerinin kısmen uygulanabileceğini hangilerinin ise hiç uygulanamayacağını tespit etmektir. Revizyon Komisyonu çalışmalarını 26 Mart – 28 Ekim 1951 tarihleri arasında sürdürerek Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Anadolu sahili planlarını ve raporlarını, ayrıca 143 adet mevzii planını incelemiştir. Bu incelemeler sonunda tespit edilen sorunlar ve yapılması gerekenler bir rapor halinde sunulmuştur.

Raporda birinci sırada dile getirilen eleştiri; hazırlanan planların günümüz şehircilik anlayışının dışında kaldığı ve planlama sürecinde yapılması gereken araştırmaların yapılmadığı konusudur. Bu ifadeler planlarda yol genişliği ve yapı yüksekliği konularına odaklanıldığını ima etmekte, plancının saha verilerine yeterince eğilmediğine işaret edilmektedir. İkinci eleştiri kısmen kurumsal bir konuda gelmektedir; mevcut haritaların yetersizliği vurgulanarak bu nedenle planların topografik verilere uygun olarak hazırlanmadığı belirtilmektedir. Bu saptama Prost planlarında daha önce de eleştirilen viyadüklerin, tünellerin çok olması ve bunun planın uygulama maliyetini yükselteceği eleştirisi ile de örtüşmektedir. Planlama ölçeği değiştiğinde ana fikirden uzaklaşılmıştır şeklinde ifade edilen üçüncü eleştiride kastedilenin alt ölçekli mevzi planlar ya da yol düzenleme planları yapılırken ana plan kararlarından uzaklaşıldığı anlamı çıkmaktadır. Dördüncü eleştiri birinci eleştirinin devamı niteliğinde olup planların konut, ulaşım, sosyal, ekonomik sorunlara çözüm getirmediği, bunun yerine şehri süslemeye dayanan bir planlama anlayışının hâkim olduğu belirtilmektedir. Bu eleştiri ile özellikle geniş bulvarların (Vatan Caddesi vd.) açılması, büyük yeşil alanların (Taksim Gezi Parkı) düzenlenmesi kastedilmektedir. Beşinci eleştiri de yine kurumsal bir eleştiri olup, planların teknik olarak çizilmesi gereken orijinal paftalar yerine, ozalitler üzerine çizilmesidir.[111]

Revizyon Komisyonu bu eleştirilerin yanı sıra İstanbul Belediyesine tavsiyelerde de bulunmaktadır. Bu tavsiyeler: İstanbul'un gelişme alanlarını içine alan sınır ve harita çalışmaları yapılmalı; kadastro çalışmaları daha geniş bir alanda gerçekleştirilmeli; analiz çalışmaları

[109] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
[110] A.g.e
[111] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

başlatılmalı, 1/5000 ölçekli planlar tamamlanmalı ve 1/2000 ölçekli plan çalışmalarına başlanılmalı; İmar Müdürlüğü Teşkilâtı genişletilmeli şeklinde özetlenmektedir. Bu rapor ile İstanbul Şehri İmar Planı Daimî Komisyonu adlı bir heyetin oluşturulması önerilmiş ve gerekli süreçler tamamlanarak Kemal Ahmet Aru, Mukbil Gökdoğan, Cevat Erbel ile Emin Onat'tan oluşan "Müşavirler Heyeti" 1951 yılında göreve başlamıştır. Bu heyetin çalışmalarını Tekeli:[112]

> *"Müşavirler Heyeti 16 Temmuz 1952'de bir çalışma programı hazırlayarak belediye başkanlığına sunmuştur. Bu programda (...) sınırları bir yandan Çekmeceye diğer yandan Tuzlaya kadar uzanacak 1/10.000 ölçekli nazım planın yapılması için, nüfus, trafik, sanayi, ticaret ve konut konularında bilgi toplanması isteniyordu. Müşavirler Heyetinin bu programını gerçekleştirme olanağını bulamadığı anlaşılmaktadır. Yeni bir harita alınmamış 1/2.000'liklerden küçültülerek 1/5.000'lik bir harita elde edilmiş onunla çalışılmıştır. (...) Sanayilerin tek tek yerine gidilerek ilk kez kentin bir sanayi haritası çıkarılmıştır. Trafik sayımları ve nüfus sayımları haritalar üstünde yorumlanmıştır. Bakanlıkların ve bazı kurumların temsilcilerinin katılmasıyla kentin sanayi ve imar sorunlarına ilişkin kararlar alınmıştır. Ancak Müşavirler Heyetinin, bu çalışmaları bir senteze götürerek 1/10.000 ölçekli nazım planı hazırlayamadığı anlaşılmaktadır. Hızla büyüyen kentin gündelik karar gereksinmesinin baskısı altında kalan heyet araştırma faaliyetine son vererek 1/5.000 ölçekli Nazım Planın revizyonunu yapmak zorunda kalmıştır."*

şeklinde özetlemektedir.

Prof. Dr. İclal Dinçer

Revizyonlar üzerinden yeni bir plan yapılabilmesi için İstanbul Şehir İmar Planı Daimi Komisyonu (Müşavirler Heyeti) 1952 yılında kurulmuştur. Kemal Ahmet Aru, Cevat Erbel ve Mukbil Gökdoğan bir önceki komisyondan sonra bu heyete geçmişlerdir. Komisyonun 1952 yılında sunduğu çalışma programı tam olarak uygulanamamış ve hedeflenen tek bir 1/10.000 ölçekli plan hazırlanamamıştır.[113] Ancak var olan planların bir kısmı revize edilmiş ve 1/5000 ölçekli Beyoğlu Ciheti ve Anadolu Ciheti isimli iki plan hazırlanmıştır.

Öte yandan, hazırlanan yeni imar planları Prost Planı'nda uygulanamayacağı öngörülen kararlar dışında planın temel ilkelerini devam ettiriyordu; Salıpazarı'ndaki liman korunmuş, Yedikule için yeni bir liman öngörülmüş, Yenikapı'da bir istasyon ve Haliç ile Pendik ve Tuzla'da sanayi tesislerinin kurulması öngörülmüştü. Bu planların Prost planlarından bir farkı da planlı alanların genişletilmiş olmasıydı ve İstanbul, ilk defa bir grup uzmanın çalıştığı bir imar planına sahip olmuştu.[114] Ancak Müşavirler Heyeti olarak adlandırılan bu ekip 1956 yılına gelindiğinde uzun vadeli bir programın uygulanması sürecinde kısa vadede karşılaşılan gündelik problemlerin baskısıyla, bu problemlere cevap verir hale gelmiş ve işlevini yitirmiştir.[115]

---

[112] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

[113] A.g.e

[114] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[115] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

1956 yılıyla birlikte Adnan Menderes'in doğrudan İstanbul'a odaklanarak büyük imar müdahalelerini gerçekleştirdiği imar operasyonları dönemi başlamıştır. Demokrat Parti'nin 1950 yılında başlayan iktidar dönemi 1954 seçimleri ile perçinlenmiş, ancak dış ödemeler dengesindeki açık ve enflasyonist baskılara rağmen, belki tam da bu baskılar dolayısıyla Adnan Menderes'in İstanbul'daki imar operasyonları başlamıştır. Adnan Menderes bu müdahalelelrin arkasındaki siyasal motivasyonları açıkça dile getirmiş, bu süreci "İstanbul'un yeniden fethi" olarak tanımlamış ve aslında ekonominin böylesi sıkıştığı bir dönemde yapılan büyük müdahalelerin bir tür güç gösterisi olduğunu açık şekilde ifade etmiştir.[116] Bu müdahalelerin başladığı dönemde arkada yazılı bir plan veya program olmasa da Menderes "Müşavirler Heyeti" döneminde heyetin içinde aktif olmuş ve heyetin yaklaşımlarına aşina olan uzmanlarca desteklenmiştir. Öte yandan Hannover ve Münih planlarını hazırlamış Alman plancı Prof. Hans Högg ile İstanbul'un planlanması için bir anlaşma yapılmış, 1957 yılında İstanbul'a gelerek "Müşavirler Heyeti" üyelerinden Emin Onat ile ilişkilenmiştir.

Bir taraftan bu imar faaliyetleri sürerken iki yabancı uzman İstanbul planlaması için davet edilmişlerdir. Bunlardan biri Müşavirler Heyetinin İstanbul'un sorunları ile uğraşarak yavaş yavaş ayrıldığı dönemde davet edilen Hans Högg'dür. Duranay vd.[117] ve Tekeli[118] tarafından anlatılan metinlerde izlendiği üzere Högg'ün İstanbul'un planlaması, özellikle ulaşım ağı hakkındaki önerilerinin İstanbul'un bugünkü yol ağını biçimlendirdiğini göstermektedir. Bu biçimlendirmenin arka planında Menderes'in parçalı biçimde uygulattığı yol ağını rasyonalize etme ve anlamlı bir bütüne oturtma çabasının yattığı görülmektedir. Bu konuda Tekeli[119] uygulamanın o döneme kadar görülmemiş bir hızla ilerlediğini belirtmekte ve bunun ana nedeninin operasyonu Başbakanın bizzat yürütmesi olduğunu saptamaktadır.

Prof. Dr. İclal Dinçer

Bu dönemin siyasi boyutu 27 Mayıs 1960 yılında askeri müdahale ile sonlanırken, Adnan Menderes'in yargılandığı ve idamıyla sonuçlanan Yassıada Duruşmaları'ndaki suçlamalardan bir tanesi de İstanbul'daki uygulamalarının plansız, istimlaklerin ise usülsüz şekilde yapıldığı üzerineydi. Planın olmaması ve yeterli bütçe çıkartılmadan operasyonlara geçilmesi meselesinde Adnan Menderes mevcut bir plan ve program dahilinde çalışıldığını, İstanbul Belediyesi'nin bu planı uygulayacak yeterli bütçesi olmadığını dolayısıyla merkezi bütçenin devreye girdiğini ifade ediyordu. Öte yandan, verdiği örneklere bakılırsa, İstanbul'un özellike Prost ve Müşavirler Heyeti gibi daha önceki planlama süreçlerinde büyük operasyonların asla yapılamamasını bütçesizliğe bağlarken, "plansızlık" suçlamasını ise kesinlikle kabul etmiyor ve yine Prost'un çalışmalarıyla onlara bağlı alt ölçekli planların ve uygulamaların ve hatta o zamandan bu yana verilen inşaat ruhsatlarıın dahi Prost'un planları doğrultusunda gerçekleştiğini ifade ediyordu.[120]

Menderes dönemindeki ani "kentleşme" atağıyla ilgili getirilen en büyük eleştirilerden biri hızlı ve kaba şekilde gerçekleştirilen mülk istimlakleri ile yapılan operasyonların İstanbul'un formu ve yapısal ilişkileri üzerinde yaratacağı etkilerinin gözetilmemiş olmasıdır. Öte yandan Adnan Menderes'in, kendinden önceki Prost ve Müşavirler Heyeti dönemleriyle benzer şekilde uzun vadeli ve şümullü bir bütüncül plan sürecini işletmediği doğru olmakla birlikte, mevcut bir programı takip ettiği de bir gerçektir. Öncelikle, 1950 yılından 1956 yılına kadar İstanbul'a geldiği zamanlarda planlama süreçleri ile yakından ilgilenmiş ve Müşavirler Heyeti'nden

[116] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları
[117] Duranay, N., Ersen G., Somer U. (1972) "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması", Mimarlık, 72/7, 67-108.
[118] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları
[119] A.g.e
[120] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

düzenli bilgi akışı sağlamıştır. Adnan Menderes 1956 yılında bu operasyonlara girişmeden yaptığı basın toplantısında uygulanacak programı detaylıca ortaya koymuş, bu toplantı öncesinde dahi İstanbul Belediyesi'nden bürokratların başlatılacak programla ilgili basına ve kamuoyuna yansıyan beyanları olmuştur. Bunlardan birine göre Adnan Menderes'in imar operasyonlarının programı 1951 yılında Prost'un Planını revize eden Revizyon Komisyonu sürecinde dahi hatları belli olmuş bir programdır. Hatta 1956'da Menderes'in müdahalesi yerel yönetimin planlayıp da başaramadığı bir emelin gerçekleştirilmesi gibi görünmektedir[121]

Nihayetinde Menderes'in uyguladığı operasyonların iki temel "kaygısı", Prost Planı'ndakilere benzer şekilde kentin yollarını genişletmek ve kenti "süslemek" olmuş, dolayısıyla Prost planlarıyla paralel işleyen bir süreç gelişmiştir. Prof. Dr. Câna Bilsel ile yapılan görüşmede de aktardığı üzere, Fahrettin Kerim Gökay ve Lütfi Kırdar "İstanbul'da gerçekleştirilen büyük planlama ve güzelleştirme çalışmalarını görmek ve bunları takdir etmek" ve bir kez daha görüşlerine başvurmak üzere 1957'de Prost'u yeniden İstanbul'a davet etmişlerdir. Nisan 1957'de İstanbul'a gelen Prost, İstanbul Belediyesi'nin yeni danışmanı Hans Högg'ün İstanbul'un ulaşım projesini sunduğu ve Müşavirler Heyeti'nin hazır bulunduğu bir toplantıya katılım sağlayarak projelerinin uygulanmakta olduğunu görme fırsatı edinmiştir.[122]

> **1957'de merkezi hükümet, yani Adnan Menderes'in davetiyle "sizin planınızı uygulamaya koyduk, bunları yaptık, gelin görün" adı altında bir çağrıya geliyor. Fakat o dönem Kerim Gökay'ın danışman olarak çalıştığı Alman şehirci Hans Högg var ve Prost'u da davet ettikleri toplantı boyunca Almanca konuşuyorlar. Buna rağmen Prost nazik biçimde teşekkür ediyor ve mektuplarında planının uygulanmaya devam etmesinden mutluluk duyduğunu belirtiyor.**
>
> ***Prof. Dr. Câna Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Hayata geçirilen projelere ve atılan adımlara karşılık, o günün en temel sorunu olan ve 1940'lı yılların sonlarından itibaren devam eden ve 1950'lerde hız kazanan gecekondu meselesine dair herhangi bir planlama yapılmamış, işleyen operasyonlar gecekondulaşmaya dair bir çözüm veya program içermemiştir.[123] Esasında Prost'un kendi ifadesiyle planlarının tam olarak uygulanamamasının temel sebepleri olan hukuki düzenlemelerin yokluğu ve bütçesizlik, Menderes zamanında aşılmış, 1951 yılından itibaren korumadan istimlake kadar farklı konularda yukarıda söz edilen kanunlar geçirillmiş, bütçe meselesi ise merkezi yollarla çözülmüştür. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, dönemler arası bir süreklilikten bahsetmek mümkündür.

---

[121] Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[122] Bilsel, F. C. (2010). "Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951): Nazım Planlar ve Kentsel Operasyonlarla Kentin Yapısal Dönüşümü", F. C. Bilsel, P. Pinon (Ed.), İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951). İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, ss. 101-166. Erişim Tarihi: 21.10.2025, Erişim Adresi: https://www.academia.edu/39389618/Bilsel_F_Cana_Henri_Prosts_Planning_Works120 Gül, M. (2013). Modern İstanbul'un Doğuşu: Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu (B. Helvacıoğlu, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

[123] Tekeli, İ. (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

1957 - 1960, Prof. Luigi Piccinato ve İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü (İller Bankası) dönemi içerisinde Başbakan Menderes'in 1955 yılından itibaren İstanbul'da sürdürmekte olduğu imar operasyonları zaman ilerledikçe yolların yeterince etüt edilmeden ve anıtsal eserler tahrip edilerek açılması nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır. Yapılan istimlaklerin toplumda rahatsızlık yaratmasının da etkisiyle yeni bir adım atılarak planlama alanında yeni kurumsal düzenlemeler getirilmiştir. İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuş ve İstanbul'un planlama çalışmalarını sürdürmek üzere İller Bankası tarafından İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü oluşturulmuştur. Büronun müdürlüğünü Müşavirler Heyetinin üyelerinden Cevat Erbel üstlenmiş, danışmanlığına da Piccinato getirilmiştir. Aynı dönemde Högg'ün başkanlığında bir ekibin özellikle ulaşım ağını düzenlemek ile ilgili çalışmaları devam etmekte, Belediye bünyesindeki İmar Müdürlüğü ise hızla büyümekte olan kentin günlük imar uygulama sorunlarıyla uğraşmaktadır. Bu üç birim arasında eşgüdümü sağlamak üzere İmar ve İskân Bakanlığı Şehircilik ve Planlama Genel Müdürü Mithat Yenen'in başkanlığında bir İdare Heyeti kurulmuştur. İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü çalışmalarına İstanbul'un uzun yıllardır çözülemeyen halihazır haritalarının elde edilmesi girişimiyle başlamıştır. Kent bir taraftan İstanbul (Tarihi Yarımada), Beyoğlu, Üsküdar, Kadıköy, Boğaz, Adalar bölgeleri olmak üzere 1/5000 ölçeğinde ayrı ayrı çalışılırken diğer taraftan da 1/10 000 ölçekli bütüncül bir plan hazırlanmıştır. Bu plan ilk defa belediye sınırları dışındaki mücavir alanları da plan kapsamına almış, Batıda Büyük Çekmeceye, Anadolu Yakasında İzmit - Sapanca'ya kadar 30.000 hektarlık bir alan etüt edilmiştir. Büronun çalışmaları 1960 yılına gelindiğinde 1/10.000 ölçekli bir nazım plan önerisi ile sonuçlanmıştır.

Piccinato danışmanlığında hazırlanan ve daha sonra "Geçit Devresi Nazım Planı" olarak adlandırılacak olan bu plan İstanbul'un plan kararlarının bölgesel düzeyde verilmesi gerektiği ön kabulüyle önceki planlama çalışmalarından farklılaşmaktadır. İkinci farklı yönü ise İstanbul'un bir üretim ve sanayi şehri değil, bir ticaret, kültür, turizm ve yönetim merkezi olarak geliştirilmesi gerektiğini kabul etmesidir. Üçüncü farklılık kentin gelişiminde "çok merkezli ve doğrusal gelişim şeması"nı benimsemesi böylelikle tek merkez çevresinde boğulmadan büyümeyi önermesidir. Plan sanayi konusunda da yeni bir bakış açısı getirmekte ve kentin yeni sanayi alanlarının batı bölgesini yüklemeden doğu yakasına yönlendirilmesini önermektedir.[124] Bu karar ileride Doğu Marmara Bölge Planına da aktarılacak ve sanayinin Bostancı-Gebze arasında ve devamında İzmit, Gemlik ve Adapazarı'nda gelişmesi bölge planı ile de desteklenecektir. Günümüz arazi kullanımına bakıldığında bu bölgelerdeki gelişmelerin bu plan kararları ile paralellik gösterdiği izlenmektedir. Planın günümüze yansıyan temel kararlarının başında ana ulaşım aksları gelmektedir. İstanbul'un ana ulaşım omurgası olan Birinci Boğaz Köprüsü ve Avrupa ve Asya yakaları çevre yolları projeleri Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yabancı şirketlere hazırlattırılmış ve Geçit Devresi Nazım Planı bu projeleri kabul ederek plana işlemiştir.

Plan çalışmalarının tamamlanmak üzere olduğu dönemde 27 Mayıs 1960'ta Menderes Hükümetinin görevinin sona ermesiyle İstanbul'un planlama çalışmaları yeni bir evreye girecektir. 1960 yılı sonunda 1/10.000 ölçekli Nazım Plan tamamlanarak İmar İskân Bakanlığı'na sunulsa da Bakanlık planın bölge planlama çalışmalarına ve 1/5.000 ölçekli haritalara göre revize edilmesi gerekçesiyle onaylamamıştır. Bu kısa özet Piccinato danışmanlığında hazırlanan planın onaylanmamış olsa da İstanbul'un mekânsal biçimlenmesinde ve daha sonraki dönemlerde yapılan plan çalışmalarında etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanısıra Türkiye'de ilk bölge planlama çalışması olan Doğu Marmara Bölge Planlaması çalışmalarının başlamasına ayrıca İstanbul Belediyesi mücavir alan sınırlarını genişletilmesine vesile olması açısından dönemin planlama çalışmalarının önemi yüksektir.

Prof. Dr. İclal Dinçer

[124] Duranay, Niyazi, Ersen Gürsel, Somer Ural (1972) "Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması", Mimarlık, 72/7, 67-108.

"POPÜLİST MODERNİTENİN" PLANLI DÖNEMİ: 1960-1980 YILLARI

1960 Darbesinin ardından Türkiye "planlı kalkınma" dönemine geçmiştir. 1961 Anayasası'nda devletin ekonomi alanında düzenleyici rolü etkinleşmiş, sosyal devlet ilkesi benimsenmiştir. Dönemin ekonomi politiği bağımsızlığın korunarak, sanayileşme ve kalkınmanın hızlı bir şekilde sağlanması, dış denge ve sosyal adaletin tesis edilmesi üzerine şekillenmiştir.[125] Bu dönemde sanayide ülkenin kendine yetebileceği ithal ikameye dayalı sanayileşme modeli izlenmiş, daha önce ithal edilen ürünlerin yurt içinde üretilmesi teşvik edilmiş, döviz kontrolleri ve gümrük duvarlarının yükseltilmesiyle piyasa korunmuştur. Kamu İktisadi Teşekkülleriyle (KİT'ler) kamu sanayide (demir çelik, çimento, petrokimya vb.) yatırımcı rol üstlenmiştir. Tüm bunlar iç pazarın yaratılıp devam ettirilmesi, gelirin yeniden bölüşülmesi içindir.[126]

1960'lı yıllar aynı zamanda Türkiye'de kentleşme dinamiğinin ivmelendiği dönem olarak öne çıkmaktadır. Ulaşım ve sanayileşme, kentleşmenin önemli belirleyicileri olmuştur. Bir yandan ulaşım araçlarındaki ilerleme kentlere ulaşımı daha olanaklı hale getirirken; diğer yandan sanayinin gelişmesiyle kentler önemli çekim merkezleri haline gelmiştir.[127] 1960'lı yıllarda köylerde ise kırsal yoksulluk göze çarpmaktadır. Yoksulluk ve imkânların sınırlılığı köylüler için kentleri uygun bir seçenek olarak gündeme getirse de, kentlerdeki belirsizlikler nedeniyle göç konusunda daha temkinli davrandıkları görülmüştür. Köylülerin temkinli davranmalarına rağmen kuraklık, kıtlık gibi etkenlerin bu dönemde tarımsal hayata ve hayvancılık faaliyetlerine yansıdığı ve göç hareketlerini şekillendirdiği görülmüştür. 1960'lı yıllarda Doğu Anadolu Bölgesi'nde ortaya çıkan kuraklık ve kıtlığın etkisi bu dönemde birçok köylüyü büyük kentlere göçe iten faktörler olmuştur.[128]

1968 yılında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Programı devreye alınmıştır.[129] 1969 yılında fiyatlarda ani artışın yaşanması, ödemeler dengesinde sorun yaşanmıştır.[130] 1970'te büyük bir devalüasyon gerçekleşmiş, bunun sonucunda Türk Lirasının değeri düşmüştür.[131] Bu dönemde 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Yaşanan bu kriz sonucunda petrol fiyatları kısa sürede katlanarak yükselmiş, ithal girdilere dayalı üretimi sekteye uğratmıştır. Sanayinin de sekteye uğradığı bu dönemde dış ticaret açığı üç katına çıkmış ve bu Türkiye'yi ciddi bir döviz dar boğazına sokmuştur.[132] 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında ABD'nin uyguladığı silah ambargosu ekonomik sorunları daha da derinleşmiştir. 1977'den 1980'e kadar olan yıllar ekonomik sıkıntı ve durgunluk artmıştır. Dış borçlanmanın sürekli arttığı bu yıllarda Türkiye'ye kredi desteği sağlayan IMF, Dünya Bankası gibi finansal kuruluşlar 1978 sonrasında desteklerini durdurmuşlardır.[133] Bu dönemde enflasyon hızla yükselmiş ve Türk Lirası yoğun bir şekilde değer kaybı yaşamıştır. Bu dönemde enflasyon kontrolden çıkmış ve temel ihtiyaç maddelerinde kıtlık, karaborsa ve fiyat kontrolleri sürekli gündeme gelmiştir.[134] Bu tabloya yüksek işsizlik oranları da eklenmiştir.[135]

---

[125] Unay, C.(1983), Cumhuriyet'in 60. Yılında Türkiye Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt IV, Sayı:2.
[126] Kaya Özçelik, P. (2014). 1960 Darbesi'nin Ekonomi Politiği. Mülkiye Dergisi, 34(267), 129-143.
[127] Uzan, H. K. (2024), Türkiye'de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif, Güncel Kent Araştırmaları, 119.
[128] Gökgöz, G. (1960), 1960'lar Türkiye'sinde Sosyal Devlet Anlayışının Bir Kıtlık VE Kuraklık Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi, Tarih ve Günce, 2(5), 431-468.
[129] Unay, C.(1983), Cumhuriyet'in 60. Yılında Türkiye Ekonomisi, Uludağ Üniversitesi İktisat ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt IV, Sayı:2.
[130] Karavar, H. (2018), Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Devalüasyonu: 10 Ağustos 1970 Kararları ve Etkileri, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi / Mediterranean Journal of Humanities, 8(2), 379–391.
[131] A.g.e.
[132] Öztürk, Salih & Demir, Selin. (2020). The Economic Effects of the 1973 Oil Crisis and Stagflation Case , BJSS Balkan Journal of Social Sciences , Volume: 6 Issue: 1.133 Uzan, H. K. (2024), Türkiye'de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif, Güncel Kent Araştırmaları, 119.
[133] Murat Özata, Türkiye-ABD İlişkileri (1971-1984), İdeal Kültür Yayıncılık.
[134] Eren, Bekir(2023), Yüz Yıllık Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, TYB Akademi, 66-108.
[135] Şahin, L., & Yıldırım, K . (2015), On Dokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Türkiye'de İşsizlikle Mücadele Politikalarının Gelişimi. Çalışma ve Toplum, 2(45), 111-152. https://doi.org/

1970'lerde Türkiye'de kentlileşme kaotik gelişmelere sahne olmuştur. Kırsaldaki yoksulluk, kırsalda yaşayanları kentlere yöneltirken; ekonomik konjonktürün getirdiği olumsuzlukların ise kent yaşamını doğrudan etkilediği görülmüştür. Bu dönemde büyük kentlerde nüfus yoğunluğu artmıştır ancak sanayileşmenin istihdam yaratma kapasitesinin sınırlı kalması nedeniyle göç edenlerin önemli bir kısmı işsizlikle karşılaşmıştır. Yaşanan enflasyon özellikle kentlerde yaşam koşullarını zorlaştırmıştır. Bu durum gecekondu alanlarının hızla genişlemesine çarpık kentleşmeye ve kent çeperlerinde altyapı sorunlarının büyümesine yol açmıştır.[136] Dolayısıyla 1970'lerde kentleşme, planlı bir gelişimden çok düzensiz göç hareketleri ve ekonomik istikrarsızlıklarla şekillenmiş, toplumsal yaşamda işsizlik, gelir eşitsizliği ve sosyal hizmetlere erişimde adaletsizlikleri derinleştirmiştir. Tüm bu gelişmeler ve dönemin siyasal krizli yapısı kentleşme hızını kesmiştir.[137]

DPT'nin Varlığında "Popülist Modernite"

Tekeli, Türkiye modernleşmesinin 1960 sonrasında aldığı yönü değerlendirirken, 27 Mayıs askerî müdahalesinin 1950–1980 arasındaki popülist modernite döneminden köktenci moderniteye bir geri dönüş olarak görülmemesi gerektiğini vurgular. Ona göre 1960'lar, Cumhuriyet'in ilk 33 yılında farklı uçlar arasında yalpalayan modernite seyrini daha kurallı ve belirgin bir güzergâha oturtan bir kurumsallaşma dönemi olarak okunabilir. Bu çerçevede, 1960–1980 arasında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) başta olmak üzere planlama kurumları ortaya çıkmış ve ilk ciddi sınavlarını da yine bu popülist modernite döneminde vermiştir.

1960'lara kadar planlamanın çeşitli biçimleri devletin ve toplumun farklı kesimlerinde deneyimlenmiş; bütüncül bir planlama kurumuna duyulan ihtiyaç, siyasal kadrolar ve bürokrasi çevrelerinde farklı düzeylerde de olsa kabul görmüştür.[138] 1960'a gelindiğinde, hem siyasi muhalefetin hem de toplumdaki bu beklentilerin, askerî yönetimin önceliklerini belirlemede etkili olduğu söylenebilir. DPT'nin kuruluşu bu çerçevede önceki modernleşme deneyimine sonraki 20 sene boyunca yeniden şekil verecek gelişmelerin başlangıcıdır.

DPT'nin ilk kadrolaşması, yabancı dil bilme zorunluluğu ve sınav süreçlerinden geçirilerek seçilen kişilerden oluşturulmuş; Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (Mülkiye) ağırlıklı olmak üzere farklı görüşlerden uzmanların yer aldığı bir kamu personeli yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Başbakanlığa bağlı siyasetçiler ve teknokratların eşit temsil edildiği, oydaşmayla karar alan bir icra organı, aşamalı planlamayla yıllık program ve Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın eş zamanlı hazırlandığı bir iş takvimi kurumun ilk dönemine genel karakterini verir.

> **Beni davet eden Memduh Aytür. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı olduğu sırada… İki dairesi var: Sosyal Planlama ve İktisadi Planlama Dairesi. Bu konular Sosyal Planlama Dairesinin görev alanı içindeydi ve bizim fakülteden ayrılıp Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşunda görev alan Necat Erder, rahmetli, Sosyal Planlama Dairesi'nin başkanıydı. Memduh beyle Necat bizden rica etmişti. Benden ve Cevat Geray'dan. Cevat kırsal kalkınma konularıyla meşguldü. Ben de kent planlaması ve özellikle bölgelerarası dengesizliklerin azaltılması. Yaptığımız öneriler arasında bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kaldırılmasının devlete bir görev olarak verilmesi ve o zamanki adıyla İmar ve İskan Bakanlığı'nın bu konuda önemli hamleler yapmasıydı. Kağıt üzerinde kalmıştı yaptığımız öneriler.**
>
> ***Prof. Dr. Ruşen Keleş,** kişisel görüşme, 02.10.2025*

[136] Uzan, H. K. (2024), Türkiye'de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif, Güncel Kent Araştırmaları, 119

[137] Köse Badur, A. (2023), Kentlerin gözünden Cumhuriyet'in Yüz Yılı: Kısa zamanda Çok Yol Kat Edebildik mi? SALT, Erişim Adresi: https://saltonline.org/tr/2614/kentlerin-gozunden-cumhuriyetin-yuz-yili-kisa-zamanda-cok-yol-kat-edebildik-mi, Erişim Tarihi: 09.09.2025

[138] Tekeli, İ. (2013). 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Planlama Düşüncesinin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak, R. Funda Barbaros ve Erick Jan Zurcher (Hazırlayanlar), Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye, 25-54.

Siyasetçilerin makro göstergelerdeki beklentileriyle plancıların önerileri arasındaki çatışma 1962'deki ilk yıllık programda kendini göstermiştir. Plancıların önerdiği tasarruf oranlarının siyasetçilerin arzuladığı yıllık büyüme oranına ket vuracak olması, icra toplantılarında teknokratların eleştirilmesine, kurucu Atilla Karaosmanoğlu ve (sonradan İstanbul belediye başkanlığında Ahmet İsvan'ın danışmanlarından olacak) Necat Erder gibi isimlerin istifasına neden olmuştur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık sürecinde (1.Demirel Hükümeti'nin kurulacağı seçim yılı da olan 1965 yılında) planlamayı kamuoyu önünde acil önceliklerin önüne geçen bir teknokrat faaliyeti şeklinde itham eden siyasal yaklaşımlar baş gösterir. Bu siyasi aktörler DPT içinde kadrolaşmaktan da geri durmamıştır. Üstelik kurumun yetkileri de genişletilir. 12 Mart 1970 askeri müdahalesi sonrası kurulan Nihat Erim Hükümeti de ikinci planla ilgili şikayetlerini dile getirmektedir. Ancak planlama kurumu hedef tahtasına otursa da bir otorite olarak kabul edilmiş siyasetçiler tarafından şekillendirilmek istenmiş, kadroların çıkardığı ürünler de tedricen popülist bir bir dil kullanmaya başlamıştır. İçerik açısından bakıldığında, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye'de yoğun işçi göçü ve gecekondulaşma karşısında nasıl bir yol izleneceği sorusuna daha çok tarımsal modernleşme ve kırsal kalkınma projeleri ekseninde yaklaşmış; bölgesel gelişmişlik farklarını hedefleyen, bürokrasi ve kamu girişimciliğine dair köktenci kurumsal reformlar öneren bir çerçeve sunmuştur. Buna karşılık İkinci Plan, kentleşmeyi geri döndürülmesi güç bir eğilim olarak kabul etmiş ve gecekondu gibi mevcut kentsel sorunlara yönelik çözüm setleri geliştiren bir perspektif benimsemiştir.[139]

İlhan Tekeli 1970'leri, Türkiye'deki modernite projesinin aşınacağı 1980'lere hazırlık niteliğindeki popülist modernite döneminin son etabı, planlama deneyiminin de çöküş dönemi olarak açıklamaktadır.[140] 12 Mart 1971 askerî müdahalesinin ardından kurulan Reform Kabinesi döneminde, DPT'nin yeniden yapılandırılması amacıyla, önceki dönemde istifa etmiş olan Memduh Aytür yeniden müsteşarlık görevine getirilmiştir. Aytür, kendi döneminde, ilk yıllardaki siyasi kadrolaşmanın önüne geçmeyi hedefleyen bir atama ve yerleştirme sistemi kurmaya çalışmıştır. Öte yandan, Aytür yönetimindeki DPT'nin bölge planlaması yerine kalkınma öncelikli yöreler yaklaşımını benimsediği görülmektedir.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı önceki planlara kıyasla daha iddialı hedeflere yönelten koşullardan biri, Avrupa Birliği'nin öncülü olan Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzalanan protokol gereği, Türkiye'nin 1995 yılı itibarıyla gümrük duvarlarını kaldırma yükümlülüğüdür. Sanayileşmenin 1995 yılında ithalatla rekabet edebilecek seviyeye ulaşması gerekmektedir. Bu nedenle "*plan hızlı bir sanayileşmeyi gerçekleştirmek istediği için ekonomik etkinliğe önem vermektedir. Kalkınmada öncelikli yörelerin ancak potansiyeli olan alanlarda geliştirilmesi, bölgesel eşitliği sağlamak için kalkınma hızından fedakarlık yapılmaması ilkesi benimsenmiştir.*".[141] Ancak 1973'te yapılan demokratik seçimlerle birlikte, farklı siyasal aktörlerin kendilerine özgü modernleşme yaklaşımları kalkınma planlarının öngördüğü tahayyüllerle rekabete girmiş ve üçüncü planın çizdiği çerçevenin ötesine geçen iddialı vaatler ortaya konmaya başlamıştır.

Örneğin, 1. Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde müsteşarların, Dördüncü Beş Yıllık Plan'ın hazırlık sürecinde DPT bürokratlarından bağımsız belgeler üretmelerine dahi olanak sağlanmıştır. 1977'de kurulan Ecevit Hükümeti'nin atadığı kadrolar ise, Bilsay Kuruç'un seçim öncesinde hazırladığı çalışma grubunun kamucu programı doğrultusunda Dördüncü Plan'ın içeriğini şekillendirmiş; böylece ekonomide demokratik ve çoğulcu yönelimler (halk kooperatifçiliği, köykent projeleri gibi) somutlaşmaya başlamıştır. Ancak ekonomik krizin derinleşmesi ve toplumsal mücadelelerin parlamenter siyasete yansıması planın uygulanabilirliğini zayıflatmış; Dördüncü Plan hem sermaye grupları hem de 1979 seçimleri sonrasında kurulan azınlık hükümeti

---

[139] Tekeli, İ. (2013). 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Planlama Düşüncesinin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak, R. Funda Barbaros ve Erick Jan Zurcher (Hazırlayanlar), Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye, 25-54.

[140] Tekeli, İ. (2014). 1970'ler Türkiye'sinde Modernleşme ve Planlama, R. Funda Barbaros ve Erick Jan Zurcher (Hazırlayanlar), Modernizmin Yansımaları: 70'li Yıllarda Türkiye, 110-135.

[141] A.g.e.

tarafından dirençle karşılanmıştır. Tekeli'nin "popülist modernite" olarak adlandırdığı planlama–siyaset ilişkisi içindeki bu çelişkili seyir, bir yandan 6. Demirel Hükümeti'nin 1979'da Turgut Özal'ı DPT müsteşarlığına ataması ve Özal'ın teşkilatın üst ve alt kadrolarında gerçekleştirdiği kapsamlı değişikliklerle, diğer yandan 1980'deki 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül askerî müdahalesiyle birlikte bambaşka bir evreye geçmiştir.[142] Ruşen Keleş 1960-1980 arası dönemin planlama çabasını tüm savrulmalara rağmen 1980 kırılımı sonrasından ayırmaktadır:

> **Devlet Planlama Teşkilatı da büyük bir heyecanla kurulduğu zaman ilk 5 yıllık kalkınma planı 63-67 arasını kapsıyor. Ben hangi ders kitabımda yazdığımı bilmiyorum ama 1960'ta kurulan Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı 5 yıllık kalkınma planlarının 1980'e gelinceye kadar iyi kötü samimiyetle uygulanmaya çalışıldığına tanık olmuşuzdur.**
>
> ***Prof. Dr. Ruşen Keleş,** kişisel görüşme, 02.10.2025*

Kamunun mekân stratejilerinin plan hiyerarşisi ve yerindenlik ilkesi arasındaki uyumlu ilişkiyi makul bir denge olarak tarif eden Mehmet Çakılcıoğlu da 1980'de sona eren yaklaşımın 2010'lu yıllarda kamudaki merkezileşme eğilimine yol verdiği yorumunu yapmaktadır. Ancak kamuda mekânsal karar alma yetkilerinin merkezde toplanması ve yerindenlik ilkesinin aşınması, 1960–1980 döneminin bağlamı ve gerekçeleriyle karşılaştırıldığında farklı sonuçlar üretmektedir.

> **2010 yılı bana göre Türkiye'de planlama adına en talihsiz dönemlerden bir tanesidir. Çünkü Devlet Planlama Teşkilatı kapatılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın kapatılması bana göre çok önemli bir eşiktir. ... 1960 yılında kurulmuştur. Bizim planlı dönemimiz o zaman başlar. 5 yıllık kalkınma planları hepimizin bildiği gibi yapılır ki o döneme baktığımızda da bazı şeyler çok bilinçlidir. Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin kurulması da 1956'dır. '60 yılında Şehir ve Bölge Planlama Bölümü kurulmuştur. Bunlar hep bölge planlamanın, planlamanın ve planlamayla ilgili eğitimin verildiği ve ülkede de planlama kavramının ön plana çıkarıldığı yıllardır. Ama 2000'li yıllara geldiğimizde teşkilatın kapatılması ... artık planlamanın değil de proje bazlı gelişimin ön plana çıktığı yıllardır ne yazık ki.**
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,** kişisel görüşme, 08.10.2025*

Planlama Faaliyetlerini Şekillendiren Yasal ve Yönetsel Gelişmeler

DPT'nin kuruluşu, bu dönemde tüm planlama kurumları içinde planlama sürecini en çok belirleyen olaydır.Bununla birlikte, 1925'ten 33 yıl sonra yeniden kurulan (1958) İmar ve İskân Bakanlığı da bu dönemin planlama hiyerarşisinde önemli bir çatı kurumu hâline gelmiştir. Bakanlığın, 27 Mayıs öncesi Demokrat Parti iktidarı döneminde, merkezî siyasi idarenin yoğun imar hamlelerinin yarattığı ihtiyaçların bir sonucu olarak kurulduğu ileri sürülmektedir.[143] İller Bankası'nın Dahiliye Vekaleti ve Emlak-Kredi Bankası'nın Mülkiye Vekaleti gibi kurumlarını bünyesinde toplamaya başlayan Bakanlık kadroları 1960 sonrası bölge planlama kavramını da gündemine almıştır. Bu birikim etkisini DPT şemsiyesi altındaki 1960-1980 aralığında da sürdürecektir.

DPT'yle birlikte mekân stratejilerini şekillendirecek erk odaklarından biri de, 27 Mayıs sonrası 1963'te İstanbul'un Marmara Bölge Planlama Müdürlüğü'ne Metropoliten Nazım Planı dışında Sanayi Planı'nı da hazırlatan Milli Güvenlik Kurulu olacaktır. İstanbul'un sanayi alanlarını belirleyecek planlar 1963'te Milli Güvenlik Kurulunda (MGK) tartışılırken özellikle üç büyük şehrin metropoliten ölçekte bütüncül planlarının aciliyet kazandığına kanaat getirilir. MGK'nın tavsiye kararını 1965'te Bakanlar Kurulu kararı takip eder. Başta üç büyük şehirde, sonra diğer

---

[142] Tekeli, İ. (2014). 1970'ler Türkiye'sinde Modernleşme ve Planlama, R. Funda Barbaros ve Erick Jan Zurcher (Hazırlayanlar), Modernizmin Yansımaları: 70'li Yıllarda Türkiye, 110-135.

[143] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

şehirlerde kurulacak Nazım Plan Büroları'nın yaygınlaşmasının yasal-yönetsel başlangıcı bu karar silsilesidir. 1972 yılında ise Bakanlık ve DPT'nin mekânsal planlamayla ilgili yetersizliklerini aşmak için Bakanlar Kurulu önce Bakanlıklar Arası İmar Koordinasyon Kurulunu kurmuştur. Aynı yıl 1605 sayılı İmar Kanunu ve 6785 Sayılı İmar Kanununda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun ile Bakanlık, belediyelerin üzerinde plan yapma, düzeltme ve onaylama yetkisini almıştır. Yine aynı yasa değişikliği planlamada metropoliten ölçeğin resmi bir karşılık bulmasını sağlamış, mücavir alanın kapsamını genişletmiş, kıyılarda özel mülkiyetin gelişimini sınırlandıracak kararlar almıştır.

1960-1980 arası planlı dönemde atılan bir diğer adım da 10 seneden fazladır Türkiye kentleşmesinin bir bileşeni haline gelmiş gecekonduların mevzuatta tarif edilmeye başlanmasıdır. 1963 tarihli (327 sayılı) kanunla belediyelerin belirttiği, Bakanlığın kabul ettiği gecekondu bölgelerine yerel yönetim hizmetlerinin götürülmesinin yolu açılmıştır. 1966'daysa idare 775 Sayılı Gecekondu Kanunu ile af yasalarının ötesinde bir çözüm geliştirmeyi amaçlamıştır. Gecekondu alanlarının tespiti, gecekondu önleme bölgelerinin geliştirilmesi için arazi tahsisi gibi araçlar da öngören yasayı uygulayacak sermaye ve irade oluşmamış, imar afları daha çok başvurulan bir yöntem olmuştur.[144] Gecekondulaşmayla mücadeledeki yetersizliğe yapsatçı konut üretim biçimini yasallaştıran 1965 yılındaki 634 Sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu eşlik etmiştir. Toplu konut mevzuatının geliştirilmesiyse 1970'lerin ikinci yarısında başlamış ancak somut halini ancak 1980 ve sonrasında alabilmiştir.

1980'e kadarki süreçte belediyelerin özkaynak yaratmasını sağlayacak araçların yasama ve yürütme organlarınca geliştirilememesi, hatta mevcut gelirlerine de el atması yerel mekânsal stratejileri sınırlamıştır. Örneğin, belediyelerin arsa istimlakı konusunda elini rahatlatabilecek kamulaştırma araçlarından biri 1963, diğeri 1969 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edilmiştir. Öte yandan 1969 yılında sanayi ve turizm faaliyetlerine yer tahsisini kolaylaştırmak üzere Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü ancak Bakanlık bünyesinde kurulabilmiştir. Ancak bu organın faaliyetleri de kamulaştırma bedellerindeki tasarrufunun Anayasaya aykırı bulunması nedeniyle çok kısıtlı kalmıştır. Hazineden Bakanlar Kurulu kararlarıyla aktarılan kaynaklar da yetersiz kalmıştır. Yine de 1975'te Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği gibi çeper belediyelerle merkezi belediyeler arasında koordinasyon sağlamayı amaçlayan mecralar kurulmuştur. Dünya Bankası'nın altyapı projeleri için finansman kaynaklarına erişimde benzer mekanizmaları önşart olarak koşmasıyla birlikte 1979'da da İstanbul Belediyeler Birliği kurulmuştur.

Belediye ile Bakanlık Arasında İstanbul: Metropoliten Planlamada Kurumsallaşma

1960-1980 arası DPT'nin etkin olduğu ve plan hiyerarşisine uyulmasının amaçlandığı bu dönemde İstanbul'un planlaması için dönemin kendine özgü kurumları ve kadroları faaliyet yürütmüştür. Öncelikle 1960'lara yaklaşılırken Hans Högg Bürosu, İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü ve İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğünün ayrı ayrı ve eş zamanlı planlar hazıladığı, İlhan Tekeli'nin üçlü bir yapı olarak tarif ettiği bu dönem son bulacaktır. Yine de 1957'de kurulan İmar ve İskân Bakanlığı'nın kadroları 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrası kurulan siyasi düzene adapte olmuşlardır. Zira Luigi Piccinato'nun katkısı İller Bankası'nın Harbiye K-Han'daki Müdürlüğü'nde 1958'de müşavirlikle başlasa da 27 Mayıs sonrası yeni kurumsal yapı ve kadrolaşmada ortaya koyacağı yaklaşım "eski planların bir tür anti tezi" olacaktır.[145] Askeri müdahaleden aylar sonra Bakanlığa sunulan Geçit Devri Nazım Planı (Piccinato Planı olarak da bilinen) revizyona ihtiyaç duyduğu gerekçesiyle onaylanmamıştır. Ancak planın temel önermeleri 1960 sonrası yeni kurumsal yapıda analitik olarak derinleştirilmek üzere bir altlık olarak kabul görecektir.

---

[144] Konutların affı için 6 Mayıs 1976'da kabul edilern Gece Kondu Kanununda bâzı değişiklikler yapılması hakkında Kanun.
[145] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bakanlık-Belediye Koordinasyonu (1961-1965)

Askeri yönetim önceki planlama süreçlerinin yeniden ele alındığı bir dönemin önünü açmıştır. Turgut Cansever İstanbul'un nüfus artışını dengelemek için bölgesel ölçekte bir yaklaşım gerektiği fikrinin olgunlaştığı dönemde idari sorumluluk alır. Cansever bu fikri İstanbul Belediyesi'nde gündemleştirdiğini, İmar ve İskân Bakanlığından Aydın Germen ve Esat Turak'la ortak girişimleri, İstanbul Valiliği'nin (Refik Tulga ve yardımcısı Adnan Çelikoğlu) ve İstanbul Üniversitesi'nin desteği, Lloyd Rodwin, Luigi Piccinato danışmanlığı ve OECD'nin teknik desteğiyle 1961 yılının başında Marmara Bölge Planlama çalışmalarının başlangıç aşamasını 8 aylık bir süre yönettiğini belirtmektedir.[146] Böylelikle Belediyede gündelik imar faaliyetlerinin dışında kentin makro meseleleriyle ilgilenen bir organ olarak Planlama Müdürlüğü faaliyete geçmiştir.

1958'de İmar ve İskân Bakanlığının teşkilatlanmasında ve İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğünün kurulmasında katkıları olan, Bakanlığın İmar ve Planlama Genel Müdürlüğünü yapan Mithat Yenen de, 1960 askeri müdahalesi sonrasında Bakanlıkta Müsteşar olarak çalışmıştır. Yenen, Cansever-Akçura koordinasyonunda devam eden Marmara Gelişme Planı çalışmalarının Bakanlık tarafında aktif olarak bulunduğunu belirtmektedir.[147] Kamuoyu da belirli aralıklarla 1961'de başlayan plan çalışmasının safhaları konusunda Bakanlık'ın aylık bülteniyle veya Yenen'in açılış konuşması gibi vesilelerle bilgilendirilmektedir.

İller Bankası bünyesindeki birikimin bir eleştirisiyle (Planın Haliç kuzeybatısındaki gecekondu alanlarına yönelik kayıtsızlık ve yatırımlar yönlendirilirken yer seçim kriterlerinin gözetilmemesi [Silahtarağa'da Termik Santral Projesi]) başlayan Cansever-Akçura koordinasyonundaki yeni büro bir yandan bölgesel planlama çalışmalarıyla uğraşır bir yandan da İstanbul metropoliten plan analizlerinin 2-3 seneyi bulacağı öngörüsüyle 1961 yılında "1/25.000 Mikyaslı Geçiş Dönemi İmar Planını" hazırlar. Bu plan, İller Bankası döneminde hazırlanan nazım plan önerisiyle birlikte 1961 sonunda İstanbul İmar Planlaması Geçit Devri Şurasında birlikte tartışılmıştır. İlhan Tekeli, askeri yönetimin atadığı yöneticilerin 27 Mayıs darbesinin planlama sürecinde meşruiyeti sağlamak için bu şuraya sektör ve meslek örgütleri, bakanlık ve basın temsilcilerinin davet edildiğini belirtmektedir. Şura, planlama sürecinde karar mercinin bu mecradan seçilmesi gereken bir komite olması gerektiğini ilan etse de bir daha bir araya gelemez.[148]

Marmara Bölge Gelişme Planı da 1963 yılında tamamlanır. Bu planın yaklaşımı İstanbul metropoliten alanının büyüme dinamiklerini önlenemez kabul etmektedir. İstanbul'dan Doğusundaki Körfezi çevreleyen kentler metropolün desantralize olarak gelişmesi için birlikte düşünülmesi gereken bir bölge olarak önerilmiştir. Ancak plan çerçevesinde hareket edecek irade ve yetki paylaşımı mevcut değildir. Bunun da ötesinde kent merkezindeki yoğunluğu artıran parçacıl gelişme baskısı kentin alt merkezlerinde sürmektedir. Cansever, 1963 yılından sonra Müdürlükteki görevinden ayrılır ve bilimsel planlama çabalarının idareciler nazarında görmezden gelindiğini belirtir[149]

Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosunun Kuruluşu (1966-1973)

MGK ve Bakanlar Kurulu kararları uyarınca İmar İskan Bakanlığına bağlı İller Bankası'nın finanse edeceği metropoliten nazım plan büroları kurulması kararlaştırılmıştır. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu (BİNPB) bu çerçevede 1966'da kurulur, 1967'de de metropoliten alanı oluşturan belediyeler üzerinde plan yapma yetkisini devralır.[150] 1984'e kadar resmen, üreteceği nazım planın onaylandığı 1980'e kadar ise fiilen İstanbul'un nazım plan üretimi bu bürodan sorumlu

---

[146] Cansever, T. (2008). İstanbul'u Anlamak. Timaş Yayınları.

[147] Keçebaş, A. B. (2023). Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987). (Tez No. 837276) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].

[148] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

[149] Cansever, T. (2008). İstanbul'u Anlamak. Timaş Yayınları.

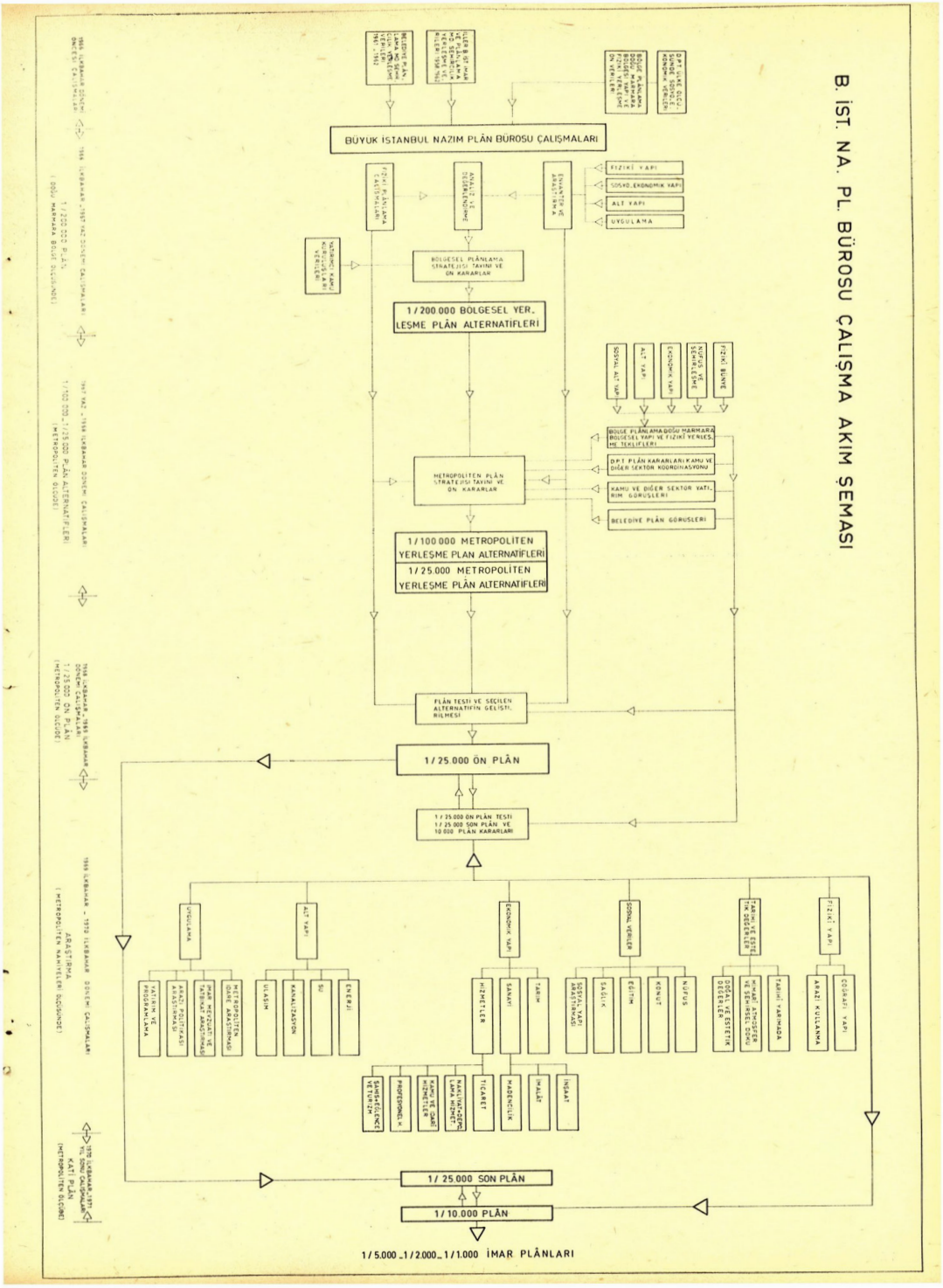
[150] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

olacaktır. 1976-1978 arasında Nazım Plan Bürosu'na başkanlık yapan Kutlu Güzelsu, görevinin son yılında Mimar Sinan Üniversitesi Şehircilik Araştırma Merkezi tarafından 29. Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenen kolokyumda büronun kuruluşundan bugüne faaliyetlerini aktarmıştır.[151] Güzelsu'nun nazarında Büronun 1978 itibariyle üç dönemi bulunmaktadır: 1966-1973, 1973-1976 ve 1976-1978. Sonrasındaki gelişmeler içinse kimi tanıklıklara başvurmak gerekecektir.

Mithat Yenen Bakanlıkta 1966 yılında önce Müsteşarlıktan Tetkik Kurulu Başkanlığına, sonrasında da Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'na başkan olarak atanır. İstanbul'un ülkenin diğer metropolleriyle birlikte ulusaldan başlayacak bir ölçek hiyerarşisinde planlaması gerektiği görüşünün yaygın olarak tartışıldığı 1960'ların ikinci yarısına, Luigi Piccinato'nun danışmanlığının yanında yurtiçinden ve yurtdışından uzmanların konuyla ilgili kamuoyu yarattığı, çeşitli kararlar aldığı platformlarda Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanı olarak Yenen'de bulunmaktadır. Kemal Ahmet Arû gibi isimlerle birlikte kurucusu olduğu İstanbul Bölge Kalkınma Derneği Kongresi'nde Büronun da yetkilerinin, ölçek hiyerarşisindeki yerinin tanımlandığı bir dizi karar alınır. Almanya'dan Joseph Umlauf, Mithat Yenen'le kişisel ve kurumsal hukukunu sürdüren uzmanlardan biridir.[152] Kutlu Güzelsu da Büronun ilk dönemini iki yıllık envanter ve kurum görüşü toplama dönemi, 1968 sonunda iki senaryolu 1/25.000 Metropoliten Nazım İmar Planının DPT'ye benimsetilmesiyle sonuçlanan bir aralık olarak tarif etmektedir. Prof. Luigi Piccinato bu raporda İstanbul'un sanayi ve kentsel gelişmesi arasındaki ilişkinin niteliğini tespit edecek sektörel anket çalışmasında ve plan kararlarının geliştirilmesinde yabancı danışman olarak hizmet vermiştir. Bu şematik plan 1969-1971 arasında analitik etüd programlarına tabi tutulur.[153] Cansever İse Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun 1968'e kadarki kuruluş dönemini yalnızca fiziki verilerin toplanması ve sektör temsilcileriyle görüş alışverişiyle geçirmesini eleştirir. Sosyo-ekonomik analizler yapılmaksızın üretilen 1968 önermelerinin alternatif senaryosuz ve zayıf temelli projeksiyonlara dayandığını savunmaktadır.[154]

[151] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.
[152] Keçebaş, A. B. (2023). Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987). (Tez No. 837276) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].
[153] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.
[154] Cansever, T. (2008). İstanbul'u Anlamak. Timaş Yayınları.

Şekil 4. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Çalışma Akış Şeması[155]

[155] İstanbul metropoliten alan planlama çalışmaları. (1970). Mimarlık, (79), 55-77.

Lineer makroform gelişimi uyarınca alınan mekânsal kararlar 1970'te şematik plan taslak plan ve rapor haline getirilerek 1971'de İmar ve İskân Bakanlığı'nın ilgili kurullarına (Plan Kurulu ve Danışma Kurulu) sunulur.[156] Büronun 1971 yılında Bakanlığa sunulan etüd raporunda mekânsal öneriler kadar imar ve planlama rejimine dönük hukuki ve kurumsal öneriler de bulunuyordu. Öneriler arasında Büroya "geçici bir İmar Konseyi kurma yetkisinin" teslim edilmesi ve "ilçe ve İstanbul Belediyesi'nin idari bir kuruluş altında toplanması" vardır. 1972'de Bakanlığın plan üretiminde edineceği yetkilerin kapsamıyla talepler arasında kimi paralellikler vardır.[157] Yani plan henüz nihai öneriler olarak ele alınamayacak niteliktedir, nihai haline gelene kadar "geçiş devresi stratejisine" ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak ne planın ne de geçiş stratejilerinin mevzuatta ve hukuki hiyerarşide yeri yoktur. Metropoliten Nazım Plan Büroları'nın da yetki, sorumluluk, teknik donanıma ve uygulama iradesine sahip olmadığı vurgulanır.

> **Devlet Planlama Teşkilatı da büyük bir heyecanla kurulduğu zaman ilk 5 yıllık kalkınma planı 63-67 arasını kapsıyor. Ben hangi ders kitabımda yazdığımı bilmiyorum ama 1960'ta kurulan Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı 5 yıllık kalkınma planlarının 1980'e gelinceye kadar iyi kötü samimiyetle uygulanmaya çalışıldığına tanık olmuşuzdur.[158]**
>
> ***Güzelsu,** 1978, sy. 82*

Çalışmaya entegre edilen nüfus projeksiyonu ve sektörel projeksiyonların nihayetinde plan revizyonu ise 1971 yılında İmar ve İskân Bakanlığının incelemesi için görevlendirdiği (Kemal Ahmet Aru, Mübeccel Kıray, Ruşen Keleş, Turgut Cansever, Tuğrul Akçura, Aydın Germen ve İlhan Tekeli'den oluşan) heyet tarafından eleştirilir, analizlerin yetersizliğine işaret edilir.[159]

> **Eş zamanlı olarak İstanbul Belediyesi ve bütünü oluşturan diğer yerel yönetimlerin o sıralarda ürettikleri kendi nazım planları, uygulama planları var. Bir sürü plan değişikliği ve bir sürü planlama çalışmaları var ayrıntıda. Nazım plan çalışmasının yani metropoliten alan kent bütünü çalışmasının bütün bunları bilerek, ele alarak onları işlemesi, bir anlamda yani onlarla entegre olması, onları kapsamını alması isteniyor. Dolayısıyla böyle olmadığı için '70 planı onaylanarak yürürlüğe girdiği halde bütünselliği sağlamayan bir üst plan kararı olarak uygun bulunmuyor ve iptal ediliyor.**
>
> ***Prof. Dr. Güven Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Marmara Bölge Gelişme Planı'ndaki fikirler pratiğe dönük kimi farklarla sürmektedir. Örneğin Metropolün Trakya-İzmit aksında desantralizasyonu ve sanayi merkezlerini Marmara kıyısı boyunca dağıtma fikrinin tekrar altı çizilmektedir. Ancak metropolün doğu ve batısındaki kopukluğu gidermek için Boğazın altından geçecek bir metro hattıyla birlikte otoyolu geçişinden de bir zorunluluk olarak bahsedilmektedir. Yenen, karayolu geçişini birinci köprünün projelendirme aşamalarında İstanbul için zorunluluk olarak görmektedir (Üstelik Boğaziçi Köprüsü'nün açıldığı sene (1973), 1990 yılından itibaren metropolün ikinci bir Boğaz karayolu köprüsüne daha ihtiyaç duyacağını belirtmektedir). Metro geçişinin yeterli bir müdahale olacağı savıyla tartışılmaya başlandığından itibaren Boğaz Köprüsüne kamuoyunda açık bir muhalefet yürüten Mimarlar Odası, 1968 yılında iptal davası açar ancak öncesinde de üyesi Mithat Yenen'i Haysiyet Divanına verir.

---

[156] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.

[157] Keçebaş, A. B. (2023). Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987). (Tez No. 837276) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].

[158] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.

[159] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

> **Oda'nın belirttiğine göre büro başkanı Mithat Yenen, Nazım Plan Bürosu'nda yapılan bir toplantıda öne sürdüğü fikir ve görüşlerinden dolayı, büronun kuruluşundan beri orada görevli olarak bulunan Niyazi Duranay'ı "görülen lüzum üzerine" İstanbul Belediyesi'ndeki görevine iadesini istemiştir. Niyazi Duranay toplantıda, iki yakanın birbirine bağlantısının şehir hatları vapurları ya da arabalı vapurlarla çözülebileceğini, eğer köprü yapılırsa Boğaz üzerinde büyük bir yerleşmenin doğacağını, Boğaz Köprüsü'ne değil Yenikapı-Mecidiyeköy arası yapılacak metro hattına öncelik tanınması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, planlamadaki yerleşimler ve sanayi bölgeleri konusunda acele kararlar verildiğini belirterek ekonomik kalkınma planları oluşturulurken Plan Bürosu'na danışılmamasını da tenkit etmiştir.[160]**
>
> ***Keçebaş,** 2023, sy. 95*

Büro çalışanı Niyazi Duranay'ın şerhlerini başka bir yönden destekleyen tanıklık da Mithat Yenen'e aittir. Yenen, Boğaz'dan karayolu geçişini zaruri görmekle birlikte, bu arterin çevreyolu niteliğini korumasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Ancak projenin kurgulanışıyla günün sonunda arteri bir köprünün bir kent içi yol haline getirmesinden duyguğu rahatsızlığı ifade etmiştir. Köprü geçişinin uygulama aşaması Büronun Türkiye'nin o dönemki siyasi ve iktisadi ilişkiler ağındaki, plan hiyerarşisindeki konumunu ve yetki sınırlarını da göstermektedir.

Mithat Yenen, 1972 yılında Bakanlık tarafından tekrar müşavirliğe atanır ancak paralel olarak aynı yıl Dünya Bankası'ndan alınan kredi çerçevesinde Büroya verilen İstanbul Şehirsel Gelişme Projesinin nazım planın fiziki kararlarını biçimlendirdiği çalışma grubunda başuzman olarak görevini sürdürür. Nazım Planın 1/25.000 ölçekli arazi kullanışı revizyonunun Bakanlık onayına sunulduğu 1973 senesinde iktidar değişir, yeni Bakan da 1974'te Yenen'in görevlerine son verir. Mithat Yenen'in 1966-1974 arası Büro'daki başkanlık ve başuzmanlık gibi sıfatlarla sürdürdüğü görevi Bakanlığın yürüttüğü siyaset, mesleki kamuoyunun eleştirileri ve metropoliten planlamanın kriterlerini İstanbul'a uyarlama çabası arasında geçmiştir. Büro başkanlığına Turgut Cansever atanır.[161]

BİNPB- Dünya Bankası İşbirliği (1973-1976)

Plan kararı kesinleştirme yöntemi olarak da 1972 yılında belediye veya ilgili idarelerin onayına ihtiyaç duymaksızın İmar ve İskân Bakanlığına Metropoliten Alan Nazım Plan Kararlarını geliştirme yetkisi tanıyan yasa TBMM'de onaylanır. 1972'de oluşan bu yeni hukuki yetkiler ve 1973 tarihinde Dünya Bankası'yla Hükümetin imzaladığı İstanbul Kentsel Gelişme Projesinin sağladığı dış finansman 1971 yılında Büroya önerilerini gerçekleştirme imkânı sağlar. Güzelsu'nun 1973-1976 aralığı olarak tariflediği şekilde, büronun ikinci döneminin bağlamını bu gelişmelerin şekillendirdiği söylenebilir.[162] Bu proje kapsamında öncelikle İstanbul metropolü için 1995 yılı arazi kullanım modelleri, ekonomik değerlendirme ve nüfus projeksiyonları geliştirilecektir. Sonrasında bu senaryolar içinden biri temel alınarak gecekondu önleme ve kentsel gelişme alanlarında önceliklendirmeye gidilecek, buna göre çeşitli alanlara odaklanan fizibilite çalışmaları hazırlanacaktır.[163]

Turgut Cansever, Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu bünyesinde 1973 itibariyle Dünya Bankası'nın finansal desteğinin yanında, *Institute of Public Administration ve Buchanan Group*'tan müteşekkil konsorsiyumun danışmanlığında devam eden İstanbul Kentsel Gelişme Projesinin

---

[160] Keçebaş, A. B. (2023). Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987). (Tez No. 837276) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].

[161] A.g.e.

[162] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.

[163] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

ilk aylarında Prof. Wilhelm Moltke'nin danışmanlık yaptığını aktarmaktadır. Cansever, Büronun başkanlık görevini yetersiz bir analitik altlıkla devraldığından yakınmaktadır. Bu nedenle yurtdışı finansmanıyla devam edecek projenin kapsamının sınırlı kaldığını, yurtdışından gelen danışmanları yanlış yönlendirdiğini, metropolün makroformunun geleceği için öngörülenle pratik müdahale önerilerinin çeliştiğini savunur.

> **Bir gerileme olarak nitelendirebileceğimiz bu plan, Dünya Bankası programına esas teşkil etmek durumunda kaldı ve mukavele çerçevesi bu planın çerçevesi olarak belirlendi. Bu sunduğumuz çalışmanın ana eksikliğini teşkil etmektedir. Çerçeve darlığının yanında, işin Nazım Planın tetkiki olarak tarif edilmesi de, İstanbul'un planlamasının gerektiği gibi ele alınmamasına neden olmuştur. Bu yüzden büromuz, eksikliklerini giderebilmek konusundaki bütün imkânsızlıklara rağmen, Dünya Bankası programı yanında bir dizi çalışma daha yaparak noksanlıkları tamamlamaya çalışmıştır.**[164]
>
> ***Cansever,** 2008, sy. 176-177*

1974 Temmuzunda Büronun başkanlığını üstlenen Turgut Cansever bir yıl sonra görevden ayrılır. Cansever'in bu döneme ilişkin eleştirileri arasında, politik konumunu ve bürokratik mevkisini korumaya yönelik hizipçilikler; siyasi idarecilerin, Belediyeler Birliği gibi yetkileri net tanımlanmış icracı yerel kurumların önünü açacak düzenlemeleri hayata geçirmemesi ve teknik kadroların yetersiz donanıma sahip olması öne çıkmaktadır. Bunların ötesinde, Canseverin deyimiyle yetkililer "politik yatırımlara ve gayrı iktisadiliğe, tutarsızlığa, spekülasyona imkân bırakmayacak" bir planlama yaklaşımına sırtını dönmüştür.[165] Kendisinden sonra kısa süre başkanlık yapan Prof. Dr. Hande Suher'in de görevinin kısa sürmesinin nedeni ona göre benzerdir. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun bundan sonra politik motivasyonlarla bütüncül yaklaşımı delen İkinci Boğaz Köprüsü, Tüp-Tünel Projesi gibi yatırımları meşru gösterecek şekilde analiz sonuçlarını tahrif ettiğini iddia etmektedir.

İTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü akademisyenlerinden (O dönemde Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü'nden) Prof. Dr. Hande Suher'in bir yıldan kısa süren Büyük İstanbul Nâzım Plan Bürosu deneyimiyle ilgili tanıklıkları da ilginç detaylar sunmaktadır.[166] 1975 yılında doğrudan dönemin İmar ve İskân Bakanı tarafından şahsen büronun başkanlığı görevine davet edilir. Aktardığı şekliyle Turgut Cansever'in başkanlığı görev süresinin dolduğu gerekçesiyle sona ermiştir. Cansever İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan'a danışmanlık yapacaktır. Görevi bilabedel çalışmak şartıyla kabul eden Suher'in Büro deneyimi, İTÜ Senatosu'ndan iki yıl görevlendirme onayı alsa da işleyişle ilgili sorunları nedeniyle görevi devretmesiyle son bulacaktır.

Suher kendisinden beklenenin Büroda kendisinden önce yabancı danışmanlar ve kadronun yabancı dil bilenlerince hazırlanan raporun onaylanmasından ibaret olduğunu zaman içinde anlar ve hem Büro kadrosu hem de idarecilerle artan gerilimler görevinin kısa sürede sona ermesine neden olur. Uzmanların hazırladığı ve onaylaması için kendisine sunulan oldukça ayrıntılı ancak bütünlükten uzak bulduğu raporun çıkarımlarını birkaç başlıkta irdelemek ve yeniden ele almak isteyen Suher'in yeni çalışma programı geniş Büro kadrosunda ve idarecilerde tepkiyle karşılanır. Rapordaki merkezi iş alanı gelişme senaryolarının İstanbul'da tarihi yarımadanın dokusunu zedeleme ihtimali, kente yeni alt merkez senaryosunun Çekmece Gölleri arasını işaret etmesi ancak bölgenin deprem riski nedeniyle sınırlılıkları Suher'e göre yeniden değerlendirilerek sınanmalıdır.

---

[164] Cansever, T. (2008). İstanbul'u Anlamak. Timaş Yayınları.
[165] A.g.e.
[166] Suher, H. (2010). "Kamu Yararı"nı Öncelikli Gören Bir Yaşam Öyküsü: Insanlar Anıldıkça Yaşar. TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi-Yem Yayın.

> **Kadronun yabancı dil bilen üyeleri var olan raporun hazırlanmasında görev almış ve kadronun gerisi atıl bırakılmıştı. Önermiş olduğum bir işbölümü düzeninden sonuçta maalesef hiç kimsenin memnun olmadığını gördüm. Büro çalışanlarının bir kısmı üstün ve ayrıcalıklı durumunu kaybettiğini düşünerek karşı çıkıyor, diğer grup ise bir itilmişlik içinde âdeta çalışma heyecanını ve şevkini kaybetmiş bulunuyordu. … Büronun çalışanları arasından bütün konular için çalışma grupları oluşturulması fikrimi, grup başkanlarının ve üyelerinin adlarını büro üyelerine İstanbul'da açıkladıktan sonra Ankara'da Bakanlık'ta Müsteşar'a da açıkladım. Hiçbir öneride ve itirazda bulunmadı. Benim anladığım tekrar şu oldu: Bakanlık sadece raporun onaylanmasını be sözleşme gereklerine göre ödemelerin yapılmasını bekliyordu.**[167]
>
> ***Suher,** 2010, sy. 221*

Hande Suher çalışma başlıkları ve yeni işbölümü önerilerine idarecilerden yanıt alamaması gibi işleyişteki sıkıntılar nedeniyle görevinden ayrılmaya karar verir. Kendisi ayrılma kararının iç muhasebesini yaparken Bakanlık yöneticileri Kutlu Güzelsu'nun Büroya yardımcı olarak atandığını kendisine bildirir. Yardımcılarını baştan kendisi belirlediğini ve yeni bir yardımcı talep etmediğini belirten Suher, Ankara'dan yanıt alamayınca görevin üzerinden alınmasını talep eder. Kutlu Güzelsu, 1975-1978 arası Büronun başkanlığını yapacaktır.

Genel planlama ve ulaşım konularının birbirini tamamladığı iki ara raporla 1995 yılını hedefleyen modellerin geliştirilmesi ve projelerde öncelik sıralaması için fizibilite etütlerinin tamamlanması amaçlanır. 1973'te İstanbul Doğu ve Batı yakasının ağırlıklandırıldığı ayrı kentsel gelişme senaryoları şeklinde revize edilen çalışmalar 1975'te taslak ara rapor olarak İmar ve İskân Bakanlığına ve Bakanlıklararası İmar Koordinasyon Kuruluna sunulur.[168] Bilsel de, Turgut Cansever döneminde Büroda üretilen Batı yakası ağırlıklı kentsel gelişme senaryolarının Tarihi Yarımada yükünü azaltsa da önerilen Çekmece gölleri arasındaki yeni gelişme alanının hem jeolojik sakıncaları hem de verimli tarım alanlarını gözden çıkarmasıyla tartışmaya neden olduğunu not düşmektedir.[169]

Eleştiriler uyarınca 1976 yılında nüfus projeksiyon ve kentsel gelişme senaryoları güncellenen raporda, İstanbul'daki hızlı kentleşme dinamiklerine Nazım Planların yetişemeyeceği, öncelikli sorun alanları için belirli şart ve tedbirlerin getirilebileceği teslim edilmektedir. Göçün kontrol altına alınması için vasıfsız işgücünü çekecek sanayi yatırımlarını engelleyecek mekanizmalar, kirletici niteliği yüksek sanayinin Tarihi Yarımada, Haliç ve Boğaziçi'nden taşınmaları, düşük gelir gruplarının konut ihtiyacını düzensiz yapılaşmaya alternatif oluşturacak şekilde giderecek modeller, yeni gelişme alanı olarak Mahmutbey ve Çekmece Gölleri arasının öne çıkması gibi öneriler geliştirilmiştir.

İlhan Tekeli 1973 yerel seçimlerinden sonra merkezi hükümetle yerel yönetimlerin farklı ideolojilerden siyasetler tarafından yönetilmesinin (ilki genellikle sağ hükümet ve koalisyonlar, ikincisi sosyal demokratlar) bu dönemin planlama gündemini de şekillendirdiğini belirtmektedir.[170] Bu bağlamda merkezi yönetimden yerellere kaynak transferi kısıtlanmış, yerel yönetimler kimi engellerle karşılaşmış ancak böylelikle yerel gündem siyasetin konusu haline gelmiştir. Bürolaın metropoliten ölçekteki planları Bakanlık hiyerarşisinde hazırladığı, yerelde hazırlanan tüm planların Bakanlık onayına tabi planlama yaklaşımı kendi yapısal tıkanıklıklarının ötesinde belediyelerin plan yapma yetkisini sınırlaması açısından da tartışmalara neden olacaktır.

---

[167] Suher, H. (2010). "Kamu Yararı"nı Öncelikli Gören Bir Yaşam Öyküsü: Insanlar Anıldıkça Yaşar. TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi-Yem Yayın.

[168] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.

[169] Bilsel, G. (basımda). Anı kitabı.

[170] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

1973-1977 yılları arasında İstanbul belediye başkanlığı yapan Ahmet İsvan'ın mevcut ve kendi görev döneminde işbaşı yaptırdığı uzman kadrolarla ilgili tanıklıkları dönemin şehircilik politikalarına yönelik kimi izlenimler edinmemize olanak tanımaktadır.[171]

İsvan görev döneminin başında danışman olarak Turgut Cansever, Necat Erder ve Atila Alpöge'yi belediyede istihdam etmek ister.[172] 1961'de de belediyenin planlama işlevini görmek üzere kurulan İmar Planlama Müdürlüğü başına getirilip 1963 yılında ayrılan Büyük İstanbul Nâzım Plan Bürosu'na 1974'te bir yıllığına başkanlık eden Turgut Cansever'e, 1970'lerin ortasında bu defa İsvan'ın çağrısıyla danışmanlığı için başvurulur.[173]

Turgut Cansever Büyük İstanbul Nazım Bürosunda geliştirilen (Haliç gibi sanayinin yoğunlaştığı kümelerin organize sanayi bölgelerine transferi, İstanbul'daki yerleşik merkezlerinde trafik baskısını azaltmak için yeni merkezlerin ve Halkalı bölgesinde yeni konut alanlarının geliştirilmesi vb.) projeleri 1975 yılında İstanbul Belediyesi bünyesinde uygulamak üzere Belediye Başkanı Ahmet İsvan'ın ekibine dahil olur. 1976-1978 aralığında belediyede danışmanlık grubunun kurulmasında yer alır ve ilgili projeler OECD işbirliğiyle geliştirilir, 1978-1980 aralığında (Aytekin Kotil Başkanlığı döneminde) projelerin bazıları uygulanma fırsatı bulmuştur. Danışmanlık grubuyla ilk iki yılda hazırlanan rapor aynı zamanda kamuoyundan gizlendiği savunulan, Ekim 1978'de onaylanacağı gazetelerden duyulan Büronun Nazım Planına itirazları da içermektedir.[174]

1970'lerde 14 ilçe belediyesiyle 4 milyon, çevresindeki 30 bağımsız belediyeyle 6 milyonluk metropoliten alanın o dönemki planlama müdürlüğünün yapısal sınırlarını en yetkili konumdaki deneyiminden aktaran İsvan, trafik sorununu metropolün ulaşım sorunu olarak ele alacak ayrı bir birim olmadığını tespit etmiştir:

> **Müdürlük şehrin geleceğini planlar, yolları, yeşil alanları, kat yüksekliklerini alt-üst geçitleri belirtirdi. Ama bu 6 milyon insanımızdan her sabah kaç kişinin ne kadar uzaklıktaki işyerine, kaç öğrencinin hangi saatte hangi araçlarla okuluna ne zaman gidip döndüğünü, kaç ev kadınının çarşıya, sinemaya, arkadaş ziyaretine nasıl gidip geldiğini irdeleyen ve ona göre çözümler planlayan, olanaklar yaratan bir "ulaşım" birimi yoktu.[175]**
>
> ***İsvan,** 2011. sy. 178-179*

Bununla birlikte İsvan kendi durduğu politik konumdan Planlama Müdürlüğünün o dönemki yetki sınırlarını ve bu sınırları nasıl suistimal edebileceğini de aktarmaktadır. Öncelikle 1970'lerde söz konusu müdürlükte çalışan uzmanların İstanbul'a yönelik planlama kararları mahalle, yapı adası ve parsel ölçeklerinde yapılaşma koşullarından ibarettir. Müdürlük emsal, yol genişliği, yapı yaklaşma mesafeleri, mahalle parklarının yerlerinin kararlarını verir ancak bu şehircilik açısından oldukça kısıtlı kararlar dahi belediye imar komisyonunda onaylandıktan sonra ilgili bakanlık (kimi dönemler Bayındırlık Bakanlığı, kimi dönem İmar ve İskân Bakanlığı) onayına tabidir. Bakanlık bu dönemde planı belediyeye iade etmekte, uygun gördüğü şekilde değiştirmekte ve bu değişiklikleri onaylamaktaydı.

---

[171] İsvan, A. (2011). Başkent Gölgesinde İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.

[172] A.g.e.

[173] Cansever'in referansıyla Necat Ender'den DPT kuruluşundaki Sosyal Planlama Dairesi Başkanlığı deneyimine dayanılarak, Atila Alpöge'den İTÜ'nün ulaşım kürsüsünden mezun olması ve Amerika ve İngiltere'de kent içi ulaşım plancılığı deneyimi sebebiyle belediyeye ulaşım uzmanı olarak destek istenir. Ender Halk Ekmek Fabrikası'nın, Alpöge'yse kentteki ilk tercihli yol uygulamasının hayata geçirilmesinde önemli roller üstlenir. Bkz. İsvan, A. (2011). Başkent Gölgesinde İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.

[174] Cansever, T. (2008). İstanbul'u Anlamak. Timaş Yayınları.

[175] İsvan, A. (2011). Başkent Gölgesinde İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.

> **Belediye plancıları, Bayındırlık (bazı yıllar İmar ve İskân) Bakanlığı'ndan suç ortakları bulmadan, yani bakanlık onayını almadan, yaptıkları hiçbir planı yürürlüğe koyamazlar. Onun için, açıkça ortadadır ki, toplum aleyhine ve kişisel çıkar için yapılan planların iki ayağı vardır: İstanbul Belediyesi ve Bayındırlık Bakanlığı.**[176]
>
> ***İsvan,** 2011. sy. 341*

Ahmet İsvan'dan sonra 1977-1980 arasında İstanbul'da belediye başkanlığını yürüten Aytekin Kotil de merkezi yönetimin planlama hiyerarşisinde yerel yönetim üzerindeki buyurgan konumunu eleştirmektedir.[177] Plan süreçlerine halkın katılımıyla ilgili 1978'deki bir tartışmaya Kotil "İstanbul'da yapılan nazım çalışmalarına bırakalım halkın katılmasını, halkın temsilcisi olan ve planı uygulayacak olan belediye dahi katılmamaktadır." şeklinde karşılık verir. Nazım Plan Bürosu'nun belediyeler üzerinde asimetrik bir konumu olduğu, kurumlar arası iletişimin mevcut asimetriyi çözmeyeceği, belediyelerin nazım plan çalışmalarına doğrudan dahil olmaları, söz ve oy sahibi olmaları gerektiğini belirtir. Aksi halde İsvan'ın aktardıklarına benzer şekilde, metropolün yapılaşmada mesul olmadığı usulsüzlüklerden sorumlu tutulduğu çelişkili durumun süreceğini bir örnekle açıklar:

> **Birkaç ay evvel Boğaz'daki bir yapılaşmayı Sn. Başbakan [Bülent Ecevit] bana göstererek buna nasıl izin verdiniz diye sordu. Biz vermedik Bakanlık verdi dedim. Sn. Bakanlık temsilcileri bundan alınmasınlar, ben sistemin yanlışlığını ortaya koymak bakımından bunu söylüyorum. Bize göre sorumlu belediyelerin bu tür plan çalışmalarının vesayet makamının onayına tabi olmaması gerekir.**
>
> ***Kotil,** 1978, sy. 428*

BİNPB'de Odak Tartışmaları (1976-1978)

1968'den 1976'ya kadar pek çok ön, taslak ve revizyon rapor ve plan şemaları geliştiren, bolca analiz, etüd ve model sınaması ortaya koyan Büronun hızla gelişen İstanbul Metropoliten alanına dönük makro stratejiyi somut bir şekilde ortaya koymaması 1978'de Büro Başkanı olan Güzelsu tarafından da bir anlamda teslim edilmektedir.

> **Sonuçta 1976 raporu ile kompleks bir süreç olan şehirsel gelişme üzerinde bir rapor hazırlanırken plancı daima "bir çalışma daha yapmak" veya "bir yeni anketin daha sonucunu beklemek" isteği ile karşı karşıyadır. Bu anlamda bu rapor da belki zamansız ve tamamlanmamış bir doküman olarak görülebilir. Ancak yapıları itibariyle bütün planlama raporları tamamlanmamış ve eksiktir. Böyle görünmeseler bile mutlaka kısa zamanda zaman uyumlarını kaybederler.**[178]
>
> ***Güzelsu,** 1978, sy. 87*

[176] İsvan, A. (2011). Başkent Gölgesinde İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.
[177] Kotil, A. (1978, Kasım 6-8). Panel Konuşmaları ve Tartışmaları. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.
[178] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.

Güzelsu'nun Büro çalışmalarının yapısal ve öznel kısıtlarını aktardığı kimi detaylardan biri de Dünya Bankası'ndan edinilen ve 1973-1976 arasında Büronun faaliyetlerini finanse etmesi amaçlanan proje kredisiyle ilgilidir. Buna göre 2.3 milyon dolarlık kredinin 1.6 milyonunun proje paketi içindeki yeni meyve-sebze hali geliştirme çalışmalarına harcanmış, paketin önemli ayakları olan şehirsel gelişme, gecekondu ıslah ve önleme projelerine toplamda 700 bin dolar kalmıştır. Ayrıca 29. Dünya Şehircilik Günü kapsamında düzenlenen kolokyumda panel bölümünde Nazım Plan Büroları'nın yapısal sınırlarının yalnızca mali değil kurumsal, hukuki ve siyasi iradeyle de bağlantılı olduğunu ifade etmiştir:

> **Paket projelerin üretimindeki karşılaşılan dar boğaz, Büroların kurumsal yapısıyla ortaya çıkıyor. Nazım Plan Büroları, Bakanlar Kurulu kararlarıyla kurulmuş İmar ve İskân Bakanlığı'na bağlı kuruluşlardır. Birer danışman kuruluşlardır. Dolayısıyla yasal olarak etkinlikleri çok sınırlıdır. … Projelerin yasallaşacağı yahutta uygulamaya gireceği organ, Bakanlıklar arası İmar Koordinasyon Kuruludur. Dolayısıyla DPT, 4. 5 yıllık plan stratejisinde yer alan konularda bu paket projelerin uygulayıcı kuruluşlarca icra programlarına girmesinde destekleyici tavrı ortaya koyması gerekli oluyor.**[179]
>
> ***Güzelsu,** 1978, sy. 392-393*

Güven Bilsel de, Turgut Cansever döneminde Büroda üretilen Batı yakası ağırlıklı kentsel gelişme senaryolarının Tarihi Yarımada yükünü azaltsa da önerilen Çekmece Gölleri arasındaki yeni gelişme alanının hem jeolojik sakıncaları hem de verimli tarım alanlarını gözden çıkarmasıyla tartışmaya neden olduğunu not düşmektedir.[180] 1970'lerin sonlarına yaklaşıldığında plan kararlarına riayet eden mekânsal stratejilerin giderek seyreldiğini ve Türkiye metropollerinde on yılı bulan Nazım Plan Büroları deneyiminin Bakanlık bünyesinde genel bir bilançosunu çıkarma ihtiyacı doğduğunu belirtmektedir. Öte yandan Milliyetçi Cephe iktidarı döneminde Büro başkanlığına getirilen Kutlu Güzelsu yönetiminin mesleki kamuoyundaki algısını aktarmaktadır. Bu görüşe göre 1976-1978 yıllarında Büronun planlama çalışmaları durağanlaşmış, "yatırım taleplerine yönlendirici katkı veren bir danışmanlık bürosuna" dönüşmüştür.[181] İlhan Tekeli de 1976 sonrası Büroya (İstanbul için 1961 ve 1963'ten sonra üçüncü olacak) sanayi araştırması, 17 ilçede mülkiyet dokusunu çıkartacak tapu araştırması ve MİA araştırması yaptırıldığını aktarmaktadır. 1976 yılında ikinci Boğaziçi karayolu geçişi için Başbakanlık ve ilgili karayolları müdürlüğünce değerlendirme çalışmaları da başlamıştır. Nazım Plan Bürosu merkezi siyasi iradenin bu yeni ana arter geliştirme baskısını mekânsal stratejilerine entegre etme baskısıyla karşılaşacaktır.

Nazım Planın Tamamlanması (1978-1980)

1960-1990 arasında İmar ve İskân (1982 sonrası Bayındırlık ve İskân) Bakanlığında çalışan Bilsel de, kurum içinde çeşitli faaliyetlerden sonra (1969–1971 arasındaki Metropoliten Planlama Dairesi, 1971-1978 arasındaki Şehir Planlama Dairesi Plan İnceleme ve Değerlendirme Kurulu) Bakanlığın Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü tarafından 1978 yılında Yönlendirme ve Denetleme Üst Kurulunda görevlendirilmiştir.[182]

Belirli periyotlarla İstanbul'la Ankara arasında gidip gelen Güven Bilsel'e Genel Müdür Yardımcısı Meral Korkusuz, Metropoliten Planlama Dairesi Başkan Yardımcısı Şenol Yağız ve Şehir Planlama Dairesi İstanbul Bölgesi Başuzmanı Feridun Duyguluer içinde olduğu bir çalışma grubu eşlik etmektedir. Grup verilerin güncellenmesi, analiz ve sentez aşamalarının ötesinde

---

[179] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). Nazım Plan Büroları Açıklamaları - Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.

[180] Bilsel, G. (basımda). Anı kitabı.

[181] A.g.e.

[182] A.g.e

modelleme ve yöntemle ilgili tartışarak yol almayı amaçlar. Temel gelişme stratejilerinde, yatırım önceliklerinde netleşme için yöntem olarak Büroda bir Yönetici Kurul ve Karar Kurulu oluşturulur. Farklı sektör gruplarından oluşan Karar Kurulunun onayı ile Büronun başkanlığına o güne kadar Konut Sektörü Yöneticisi Doğan Aysu getirilir. Karar kurulundaki sektör yöneticileri Ali Barman (Tarihsel ve Kültürel Çevre Koruma), Akın Eryoldaş (Endüstriyel Gelişim ve Sanayii), Seher Sezer (Doğal Çevre Koruma ve Yeşil Planlama), Ünal Gören (Bölgesel Gelişme ve Alt Bölge Planlama), Fahrünnisa Ensari (Merkezler Hiyerarşisi ve MİA Kent Merkezi Gelişme Stratejisi), Erol Özbek (Kentsel ve Bölgesel Ulaşı) Noyan İçel ve İlhan Kıvanç'tır.

Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'na 1977'de giren ancak lağvedildiği 1984 yılına kadar çalışan Asuman Yarkın Yeşilırmak, Büroya dahil olduğunda bir yıl önce mezun olmuş yeni bir mimardır. Aktardığı şekliyle Merkezi İş Alanı ve Alt Merkezler (Güven Bilsel'in aktarımıyla Merkezler Hiyerarşisi ve MİA Kent Merkezi Gelişme Stratejisi) sektörel grubundadır. Grupta kendisinden yaklaşık bir sene önce Büroya dahil olan Murat Diren ve Ayşe Apak'la çalışmaktadırlar (Asuman Yarkın Yeşilırmak, kişisel görüşme, 10 Ekim 2025).

Nazım Plan hazırlık sürecinde Karar Kurulu stratejik planlama yaklaşımını uygulamaya girişir. Stratejik alternatifler arasından, önceliklendirme için konuların ve senaryoların önem ağırlıkları tartışılır. Başarı düzeyleri hesaplanarak ilerlenmiş, kurul arasında senaryolar içinden seçim yöntemleri geliştirilir. Bunun yanında tüm sektörlerin kendi lehine olan ancak başka sektörün aleyhine olabilecek gelişmeleri gözetmesini sağlayacak matrisler geliştirilir.[183]

> **Milliyetçi Cephe hükümetleri sırasında ikinci bir köprü yapımı için bir niyet, hazırlık vardı. ... TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Mimarlar Odası, o zaman yeni kurulmuş olan Şehir Plancı Odası hepsi karşılar. İstanbul Nazım Plan Bürosu ikinci köprüyü stratejik bir karar olarak ... görüşmüş ve bundan sonra geliştirecek alternatif stratejilerimizde dikkate almama kararı almıştık. Bu çok önemli bir karardı. ... Stratejik planlama yaklaşımında geliştirilen alternatif gelişme stratejilerinin hiçbirinde -bu ilginçtir çok sayıda alternatif gelişme stratejisi ele alınmış ve değerlendirilmiştir- yeni boğaz geçişleri ikinci köprü dahi dikkate alınmadı. Hep tek boğaz geçişli sürdürüldü. Ulaşım planlaması açısından, kentsel ulaşım planlaması açısından deniz, demir ve karayolu ulaşımı arasında tam bir entegrasyon sağlayacak. Henüz metro güzergahları söz konusu değildi. Dolayısıyla banliyö akslarındaki yüzeysel demiryolu bağlantılarıyla deniz yolları açısından geliştirilecek bir sistematik gelişme öngörülüyordu. ve karayolu denizyolu ulaşım arasında bir paylaşım olacağı düşünülüyordu.**
>
> ***Prof. Dr. Güven Bilsel,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

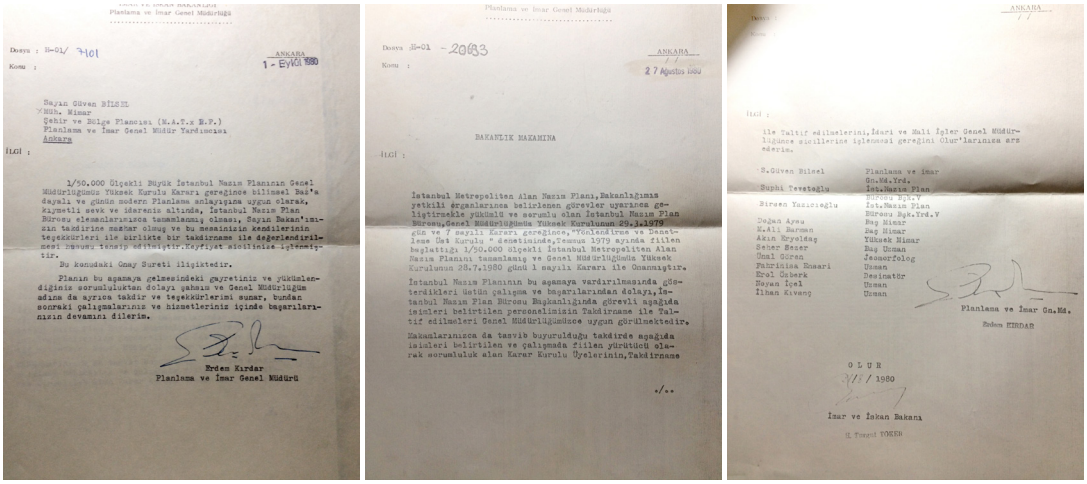
Asuman Yarkın Yeşilırmak ise yer aldığı Nazım Plan Bürosu çalışmalarının neticesinde ortaya çıkan plan belgelerine yıllar sonra tez çalışması için tekrar başvurduğunda eleştiriye konu olacak yanlar keşfettiğini aktarmaktadır. Yeşilırmak'a göre plan raporunun dili bütünlükten yoksundur, planlama terminolojisine yabancı kavramlar kullanılmıştır. Örneğin kendisinin yer aldığı MİA ve altmerkezler hiyerarşisi stratejileri raporda yer almamaktadır ve rapor içeriğiyle plan gösterimleri arasında uyumsuzluklar bulunmaktadır (A. Y. Yeşilırmak, kişisel görüşme, 10 Ekim 2025). Orhan Demir o gün henüz kamuoyunda tartışılmayan kavramlarla ilgili öngörülü yaklaşımlara sahip bir plan raporu hazırlandığını belirtmektedir.

[183] O dönem için çok yeni sayılabilecek stratejik planlama deneyiminin detayları için bkz. Bilsel, S.G., Bilsel, F.C., (2018, Temmuz) "Greater Istanbul Metropolitan Area Planning Experience (1965-1980): İmplementation of a Strategic Planning Approach" The 18th. International Planning History Society Conference. Yokohama.

> **1980 plan raporuna bakarsanız, hedefleri vardır planın ve hedeflerinin en başında korumacılık gelir. Yani İstanbul'un tarihi, kültürel, doğal değerlerinin korunmasıdır. Hemen altında diğer bir madde içme suyu kaynaklarının hatta behemehal korunması diye bir şey vardır. Yani kesinlikle korunması diye bir şey vardır. Onun altında enerji optimizasyonundan bahseder. Yani daha 1980 yılının ki önceden başlayan yıllarca süren bir çalışmada daha bu küresel ısınmalar, enerji krizleri, iklim krizleri daha çok kişi tarafından duyulmamışken bile İstanbul planında bunlar en önce konan maddelerdi.**
>
> ***Orhan Demir,** kişisel görüşme, 17.10.2025*

Bir önemli konu ise, Prof. Dr. Güven Bilsel'in plan çalışmalarındaki senaryoların hiçbirinde Boğaziçi'nden ikinci bir karayolu geçişi bulunmadığı aktarımına karşın Yeşilırmak bulguları arasında buna aykırı bir belge olduğunu iddia etmesidir. Keşfettiği plan paftasında ikinci köprü kesikli çizgiyle gösterilmiştir. Bu plan dilinde olmayan bir gösterim biçimidir. Yani ona göre plan son tahlilde ikinci çevreyolu ve karayolu boğaz geçişini işlememiştir ancak bir olasılık olarak belirtmekten geri duramamıştır. Yeşilırmak yapılan görüşmede, planın bu arada duran konumunu o dönem köprüye karşı olan ve köprüyü gereklilik olarak gören iki görüşün de anaakımdaki iki siyasi rakip tarafından kamplaşmış şekilde savunulduğu bağlamla açıklamaktadır. İlhan Tekeli de Kutlu Güzelsu'nun 1982'deki bildirisini kaynak göstererek, 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planının Avrupa ve Anadolu Yakası nüfus projeksiyonlarının ve iki yaka için kentsel gelişme tercihlerinin 1971'de itirazlara konu olan yaklaşıma benzediğini, bu tercihlerin Büroyu ikinci köprü gibi siyasi kararları verili kabul eden kurum hüviyetine büründürdüğünü savunmaktadır.[184] Orhan Demir de görüşmede, yatırım programına alınan bir altyapı projesi olarak boğaz geçişinin kabul edildiğini ancak varolan altyapı (D100/E-5) ve ilkelerin (Çevreyolu ve Marmara arasında lineer gelişme) baz alındığını belirtmektedir.

İmar İskan Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü'nün Yönlendirme ve Denetleme Üst Kurulu üyelerine İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planının tamamlanmasındaki başarıları için takdirname yazışmaları.
1980, Prof. Dr. Güven Bilsel'in fotoğraf arşivi.

[184] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

1980 yılının Mayıs ayında Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Planı Güven Bilsel'in aktardığı stratejik planlama yaklaşımıyla alternatif senaryolar içinden seçilerek Bakanlık'ta onaylanmıştır. Söz konusu yeni yöntemlerin geliştirilmesi, kullanılması ve iki senelik çalışmanın nihayete ermesi vesilesiyle Bilsel'in de içinde olduğu Karar Kurulu üyeleri Bakanlık takdirnamesi ile ödüllendirilmiştir.[185] Ancak Tekeli, eleştirdiği (ikinci köprüyü gerektiren ve ön kabul olarak benimsediğini ileri sürdüğü) planın 29 Temmuz 1980'de onaylandığını belirtmektedir.[186] Yeşilırmak ve Tekeli'nin eleştirdiği ve Bilsel'in tasvir ettiği 1980 tarihli planların iki farklı senaryonun öne çıktığı alternatifler olma ihtimali araştırmaya değer gözükmektedir. Prof. Dr. Güven Bilsel, 1995 ve 2009 planlarının akıbeti göz önünde bulundurulduğunda 1980'de onaylanmasına vesile oldukları bu planın, en uzun süre yürürlükte kalan plan olduğunu iddia etmektedir.[187] Sonrasında Doğan Aysu yerine Büro çalışanlarından Suphi Tevetoğlu Başkanlığa getirilecek, 1984 yılında kapatılmasından önce bir kez daha Kutlu Güzelsu kuruma başkanlık yapacaktır.

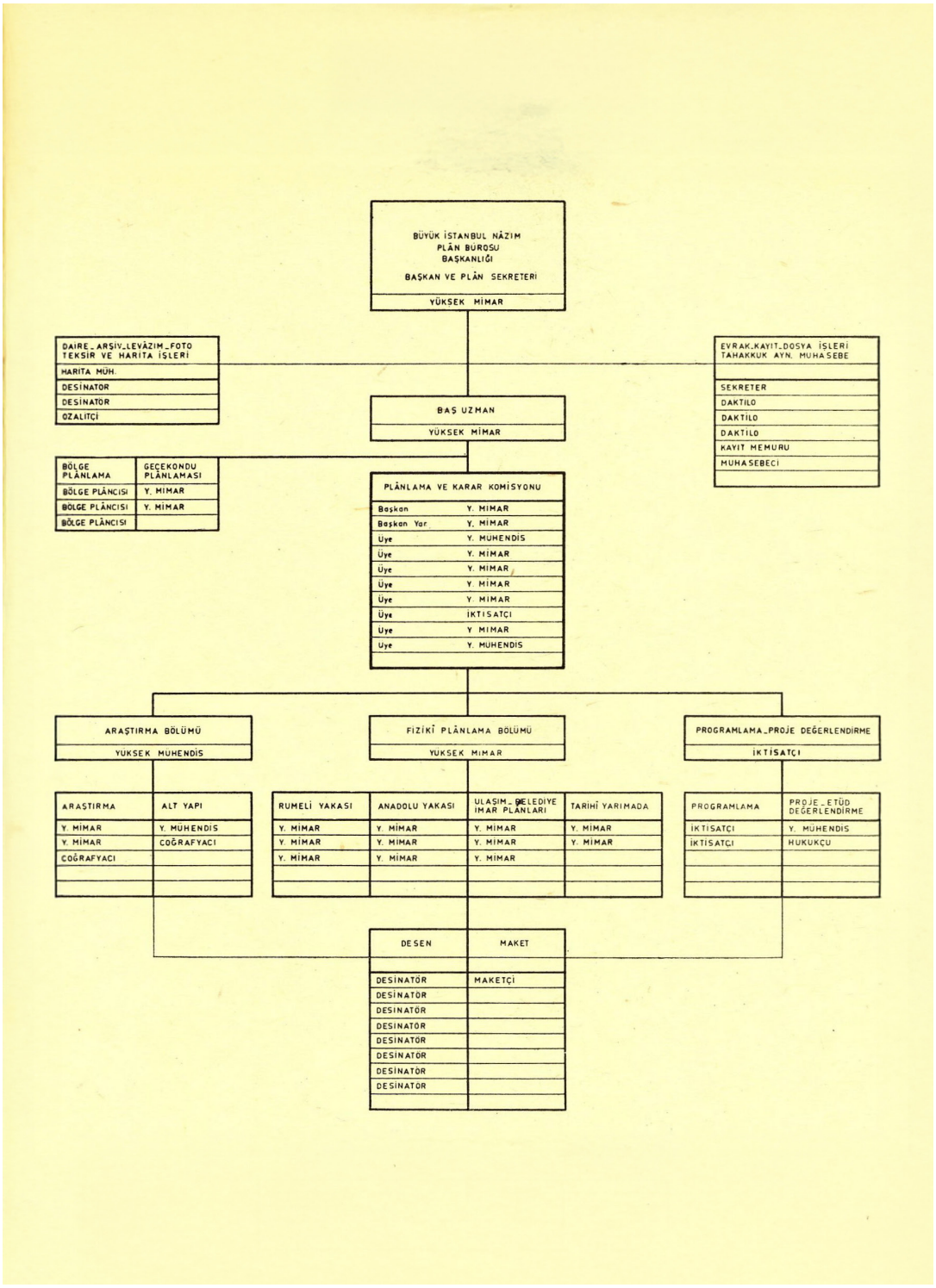
Planlama Kurumlarında Kadro İnşası

1960'ların başında Cansever'in yönettiği Belediyedeki Müdürlük ve Tuğrul Akçura'nın yürütücülüğünü yaptığı İmar ve İskân Bakanlığı Marmara Bölge Planlama Müdürlüğü bir yerel-merkez koordinasyonuyla İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğünü devralmıştır[188] Böylelikle İstanbul metropoliten alanının plancıları İller Bankası'nın bünyesinden bu iki kuruma transfer olmuştur. Bu kadrolaşma biçimi 1963'te faaliyetini sektörel planlara metropoliten planlama kurumları oluşturulana kadar sürdürülmüştür. Ancak Cansever, Nazım Plan Büroları kuruluncaya kadarki süreçte bu birikimin kaybolduğunu aktarmaktadır.

> **Doğu Marmara Bölge Gelişme Planı'nın matbaadan alındığı gün, plan çalışmasının önemli bir bölümünü idare eden ve neticelendiren merhum Tuğrul Akçura'nın, kurulması mutasavver bölge planlama teşkilatında bir fen memurunun emrinde çalışmak üzere Malatya'ya tayin edildiğini hatırlatmak isterim. Olayın ilginç yönü ise, bu tayinden 20 gün sonra Tuğrul Akçura'nın MIT ve Harvard'dan gelen bir davet üzerine bir yılda yakın bir süre bu iki üniversitede bölge planlama konusunda misafir profesör olarak ders vermiş bulunmasıdır. Bir diğer örnek, 1961'de hazırlanan İstanbul için geçiş dönemi planları ile plan raporlarının Belediye yetkililerinin emri ile 1963'ten sonraki bir tarihte yakılmış olmalarıdır.[189]**
>
> ***Cansever,** 2008, sy. 152*

[185] Bilsel, G. (basımda). Anı kitabı.
[186] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
[187] Bilsel, G. (basımda). Anı kitabı.
[188] Tekeli, İ. (2013). İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
[189] Cansever, T. (2008). İstanbul'u Anlamak. Timaş Yayınları.

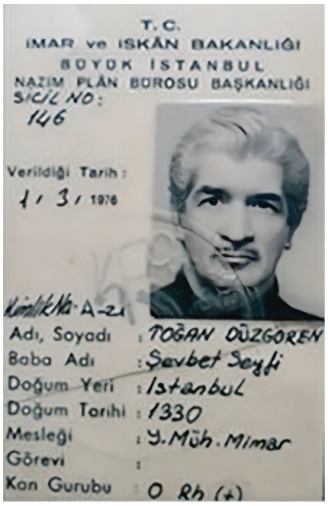
Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Teşkilat Şeması, 1970[190]

[190] İstanbul metropoliten alan planlama çalışmaları. (1970). Mimarlık, (79), 55-77.

Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu kurulduktan sonra ilk olarak Mithat Yenen'in başkanlık ettiği kadro, 1965'e kadar Marmara Gelişme Planında çalışan Bakanlık ve Belediye uzman ve teknikerlerinden oluşmaktadır. Ergun Taneri, Rıfkı Arslan, Necdet Vidinlioğlu, Ömer Uluç ve Sevim Aksoy bu ekip içinde sıralanan isimler arasındadır.[191] Kamu kurumlarında ressam-mimar olarak çalışan Toğan Düzgören'in yaşamına odaklanan bir araştırma planlama kurumlarının gündelik işleyişine dair bazı detaylar sunmaktadır.[192] Düzgören'in güncelerinde çalışma arkadaşlarından Büroya başkanlık eden Mithat Yenen ve Turgut Cansever'i, Doğan Aysu'yu, sonradan başkanlık edecek Suphi Tevetoğlu'nu ve büroda kamu mimarı olarak çalışan Birsen Yazıcıoğlu, M. Zeki Temiz, Siret Berker, Handan Biringen, Nükhet Salahor, Sencer Yurday ve Nezihe Taner isimlerini anmaktadır.

Toğan Düzgören'in BİNPB Başkanlığı kartı[193]

Mete Göktuğ, Turgut Cansever'in CHP'nin iktidarı almasıyla Büro başına getirildiğini iddia etmekte; kendisi de dahil pek çok kurum kadrosunu dağıttığını aktarmaktadır. Ancak Göktuğ bu kadro değişikliğinin kişisel anlaşmazlıkların ötesinde ekonomik, istatistik veya sosyoloji uzmanlarının bulunduğu multidisipliner çalışma gruplarına Cansever'in gerek görmemesiyle ilgili olduğunu savunmaktadır.[194] Çalışanlardan bazıları (Ergun Taneri, Rıfkı Arslan, Necdet Vidinlioğlu) Mithat Yenen'in görevden alınması sonrası bürodan ayrılıp İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi'ne (1992'den sonra Yıldız Teknik Üniversitesi) geçmiştir.[195]

Nazım Plan Ofisi Çalışanları. *1976, Mete Göktuğ'un fotoğraf arşivi.*

[191] Keçebaş, A. B. (2023). Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987). (Tez No. 837276) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].
[192] Tektaş, E., & Gurallar, N. (2025). Kamuda Çalışan Bir Ressam Mimarin [Foto] Biyografisi: Toğan Düzgören (1914-2008). METU Journal Of The Faculty Of Architecture/Mimarlık Fakültesi Dergisi, 42(1).
[193] A.g.e.
[194] Tuna, B. (Ed.). (2025). Mimarlar Odası Tarihinden Portreler: Mete Göktuğ. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. İstanbul.
[195] Keçebaş, A. B. (2023). Şehir Planlamanın Kurumsallaşmasında Bir Kamu Mimarı: Mithat Yenen (1908-1987). (Tez No. 837276) [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].

Büyük İstanbul Nazım İmar Plan Bürosu'nda toplantı.
1974, Mete Göktuğ'un fotoğraf arşivi.[196]

1972 sonrası sağlanan yasal yetki ve maddi olanaklarla birlikte gerek yurtdışından danışmanlar gerekse yerli personel bakımından kalabalık sayılabilecek bir uzman kadrosu analiz ve stratejilerin geliştirilmesinde emek sarf etmiştir.

> **Büronun mevcut plancı uzman kadrosunun belli bir kesimi Fiziki Planın yerel plan kararlarını oluştururken, 40'ı yerli ve 9'u daimi, 11'i aralıklı olarak çalışmalara katılan yabancı uzmandan oluşan diğer plancı uzman kadrosu da İstanbul Şehirsel Gelişme Projesi çalışmalarında yer almıştır.**[197]
>
> ***Güzelsu,** 1978, sy. 83*

Dünya Bankası kredisi sonrası Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun İstanbul Gelişim Projesinde çalışmaya başlayan şehir plancılarından biri de 1976'ya kadar kalacak Selman Ergüden'dir. Ergüden projenin finansmanıyla büroda 20 kişilik bir uzman grubu oluşturulduğunu belirtmektedir. Çalışma gruplarının başında kendi döneminden aktardığı şekliyle Doğan Soylu (Ulaşım Planlaması Grubu), Rıfat Aslan (Ekonomik ve Sosyal Gelişim Grubu), Mete Göktuğ-David Walker (kendi çalışma grubu olan Arazi Kullanım Planlaması) gibi isimler bulunmaktadır. Ergüden bu dönemi "yerli-yabancı uzmanların birlikte çalışmaları açısından adeta bir model/okul deneyimi" olarak tanımlamaktadır.[198] Öncesinde Bakanlığın İller Bankası Şehircilik Dairesinde çalışan Ergüden'in proje bünyesinde işe alım hikayesi 1970'lerin başında Büronun kurumsallığı ile ilgili detaylar barındırmaktadır:

---

[196] Tuna, B. (Ed.). (2025). Mimarlar Odası Tarihinden Portreler: Mete Göktuğ. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. İstanbul.
[197] Güzelsu, K. (1978, Kasım 6-8). İstanbul Metropoliten Alan Planlaması. 29. Dünya Şehircilik Günü - Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu. İstanbul.
[198] Tuna, B. (Ed.). (2025). Mimarlar Odası Tarihinden Portreler: Mete Göktuğ. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. İstanbul.

> **Cumhuriyet gazetesinde gördüğüm iş ilanında Dünya Bankası kredisi ile geliştirilen ve İstanbul Nazım Plan Bürosu içinde kurulacak olan "İstanbul Gelişim Projesi" için diğer birçok uzmanlık yanı sıra arazi kullanım alanında görev yapacak şehir plancısı aranıyordu. İş ilanında belirlenmiş şartlara uygun durumum nedeni ile bu işe başvurma kararı aldım. Çok geçmeden … mülakat için davet ettiler. O zamanlar Gazanfer Bilge otobüsleri her saat başı 15 TL karşılığı İstanbul seferleri yapıyordu. En güzel takım elbisemi giydim, iki dirhem bir çekirdek randevu saatinde o zamanlar Çemberlitaş mevkiinde bulunan İstanbul Nazım Plan Bürosu'na gittim ve mülakata başlandı.[199]**
>
> ***Duru,** 2025, sy. 28*

Ancak kendisini işe alan Mete Göktuğ projeyle birlikte kadronun kuruluş seyrini başka türlü anlatmaktadır. 2024'te gerçekleştirilen bir söyleşide bir İmar ve İskân Bakanlığında tanışıklık ilişkileri üzerinden 1972 projesinin başladığı sıralar Büroya girdiğini anlatan Göktuğ, o sırada Büro başkanı Mithat Yenen'in kendisine 216 firmanın plan yapımı için müracaat ettiğini, ekibini bu firmaları elemek ve yönlendirmek üzere iyi kurması gerektiğini söylediğini aktarır. Bu nedenle ekibini tanıdığı güvendiği insanlardan oluşturur.[200]

Planlama kadrolarının mesleki dağılımıyla ilgili bir parantez açmak gerekmektedir. 1960'ların başından itibaren ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü mezun vermeye başlamış, mimar-plancılarla birlikte şehircilik alanında lisans eğitimini tamamlayanlar kamu kurumlarında çalışma imkânı bulmuştur. ODTÜ dışındaki bölümlerse ancak 1980'lerin ilk yarısında mezun vermeye başladığı için şehir plancısı kadro yetiştirme yükünü 20 yıl boyunca tek bir kurum taşımıştır. Şehir Plancıları Odası kuruluşunun onuncu yılında bir bilanço çıkarmıştır. Buna göre ülke çapında resmi kurumlarda çalışan odaya üye plancı sayısı 1977-1979 arasında 200'lere yaklaşmıştır.[201] Ancak rapor bunların %80'e yakınının 1970'lerin sonu itibariyle Ankara'da olduğunu (1979'da Ankara'da toplam çalışan plancı sayısı 198), İstanbul'da odaya üye olarak çalışan plancıların oldukça sınırlı olduğu (1979'da 17 kişi) aktarmaktadır. Yine 1979'da planlamayla doğrudan ilgili kamu kurumlarından DPT müsteşarlığında odaya üye 3, İller Bankası Genel Müdürlüğünde 26, İmar ve İskân Bakanlığı Merkezinde 32, bakanlığa bağlı İmar Müdürlüğünde 3, tüm Türkiye'de faaliyet gösteren Nazım Plan Büroları'nda ise 26 üye plancı bulunmaktadır.

İstanbul'un makro planları Bakanlığın kurumsal yapısı altında sürdürülürken İstanbul Belediyesi 1970'lerde sınırlı planlama yetkileri içinde manevra alanını genişletme arayışına girmiştir. Ancak plan yetkilerinde olduğu gibi kadrosunu kurma konusunda da bakanlık onayına ve merkezi-yerel siyaset rekabetinin akıbetine bağlı görünmektedir. Ahmet İsvan kadroda uzman danışman pozisyonu olmadığı için Turgut Cansever, Necat Ender ve Atila Alpöge'yi işçi statüsünde göreve alabilir. O dönemde belediye başkanının uzman personel istihdamı İçişleri Bakanlığına talep olarak iletildiğinde, Bakanlar Kuruluna sunulduğunda onay çıkarsa gerçekleşmektedir. İsvan, anılarını anlattığı kitabında bu hiyerarşiyi aşabilmek için yüksek ücretli uzman işçi statüsünde personel alma hakkını kullandığını, Turgut Cansever'i Mezbaha Müdürlüğü'nde uzman sığır kesici kadrosundan, Atila Alpöge'yi Mecralar Müdürlüğü'nde usta kanalizasyon işçisi olarak işe aldığını belirtir. Üstelik çalışma masaları dahi Devlet Malzeme ofisinden zorluklarla edinilir. İsvan kendisinden sonra Aytekin Kotil döneminde de bu üç danışmanın kadrolarında kaldıklarını aktarır. Ancak kendi anlatımına göre 1980 darbesiyle Kotil yerine ordu tarafından atanan kurmay kadrosu, uzman işçi olarak kadrolu gözüktükleri pozisyonlara (kendi tabiriyle "sığır kesmeye ve foseptik temizlemeye") dönmeleri emredilir.[202]

---

[199] Tuna, B. (Ed.). (2025). Mimarlar Odası Tarihinden Portreler: Mete Göktuğ. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi. İstanbul.
[200] A.g.e.
[201] ŞPMMO. (1979). Haber Bülteni 10. Yıl Özel Sayısı. Ankara.
[202] İsvan, A. (2011). Başkent Gölgesinde İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.

Ahmet İsvan "İmar ve İskân Vesayeti" olarak isimlendirdiği bu merkez-yerel arasındaki hiyerarşik ilişkinin ve sınırlı şehirciliğin yerel siyasetteki mücadelesinde de yansımaları olmuştur. Muhitlerde kent sakinlerinin ihtiyacını karşılayacak kamusal donatıları düşünülmeden imar artışı ve dolayısıyla bölgenin kaldıramayacağı insan ve araç yoğunluğuna neden olan 12 kişilik bir Planlama Müdürlüğü kadrosu (şebeke olarak olarak adlandırmaktadır) tespit etmişlerdir. İsvan başkanlığının, bu personeli Planlama Müdürlüğü'nden İmar Müdürlüğü'ne tayin etme isteklerine dahi o dönem İmar ve İskan Bakanlığı (talebini belediyeye değil valiliğe ileterek) itiraz etmiştir. Tayin kararı ancak İsvan'ın bu kurum içi ve kurumlar arası çatışmayı kamuoyuna taşıyacağını belirtmesi sonrasında onaylanmıştır.

> **Madem plan sonunda bakanlık tarafından değiştirilerek onaylanacak, o halde İstanbul'da plan yapmak için katlanılan bunca zahmet niye? Yapacakları planların İstanbul'u, o mahalleyi, içinde bulunduğumuz şartları hiç bilmeyen Ankara'daki yetkililer tarafından değiştirileceğini bilen İstanbul'daki plancıların, mesleklerine saygısı ne hale gelir? Bu koşullarda çalışan plancılardan yüksek meslek kalitesi beklemenin haklılığı var mıdır?**[203]
>
> ***İsvan,** 2011. sy. 353*

1977-1984 arası Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun son kuşak kadrolarından sayılabilecek Asuman Yarkın Yeşilırmak Büronun işleyişinde bir oryantasyondan geçmediklerini belirtmekte ancak o da Selman Ergüden gibi tüm sürecin kendisi için bir okul olduğunu belirtmektedir. Orhan Demir de ilk mesleki tecrübesinin Büronun deneyimli sektör temsilcileri altında çalışarak başlamasından memnuniyetle söz etmektedir. Kendi çalışma gruplarının kapsamının dışına çıkan bir konuda sorun yaşadıklarında şeflerine değil o konunun uzmanına danıştıkları bir yetkinlik ve işbölümü olduğunu ifade etmektedir.

> **Hepsi gerçekten akademik kariyerini de yapmış insanlar ve o sektörde uzmanlaşmış insanlardı. Örneğin bir konut alanı ile ilgili bir problemimiz olduğu zaman kendi şefimize sormazdık. Giderdik konut sektörünün yöneticisine danışırdık. Dolayısıyla farklı sektörleri de orada öğrenme şansımız oldu açıkçası.**
>
> ***Orhan Demir,** kişisel görüşme, 17.10.2025*

> **Kent plancılığı insanların siyasi bilincini geliştiriyor. Siyasi bilinciniz de kente ve planlamaya bakışınızı bakış açınızı değiştiriyor. Ama Nazım Plan Bürosu'na girdiğimde eğitimim sıfır oldu diyebilirim. Ben orada öğrenciydim uzun bir süre. ...77'de ben geldiğimde Nazım Plan Bürosu'nun şöyle bir yapılanması vardı. Baş uzmanlar yönetiminde çalışıyorduk daha genç mimar ve plancılar olarak. Biliyorsunuz yani o dönemlerde planlama işi mimarların yönetiminde ve onların bakış açısıyla, onların eğitimiyle oluyordu. Belki bizim kuşaklar daha karma bir eğitim almıştık ama yine de ben gerçekten kent ve bölge planlama kapsamını Nazım Plan Bürosu'nda öğrendim.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

[203] Öte yandan İsvan'ın çalışma döneminde bakanlığın iradesine şerhlerini ve itirazlarını dile getirdikleri vakalarda meslek ilkelerine riayet eden plancılar da bulunmaktaydı. Kendi tanıklığında, planlama müdürlüğünün Bakırköy için hazırlayıp Ankara'ya ilettiği planlarda konut alanlarının bakanlıktan %100 değer artışı kazanmış şekilde değiştirilerek tasdik edilmiştir. Askı süresinden sonra inşaat ruhsatı vermek zorunda kalan yönetim, Planlama Müdürlüğünün yerelde üretilen planla oluşan aykırılığa tepki göstermesiyle durumu kamuoyuna teşhir etme kararı alır. İsvan müdürlükteki personelden aldığı brifingle inşaat önünde basın toplantısı düzenlemiştir. Bkz. İsvan, A. (2011). Başkent Gölgesinde İstanbul. İş Bankası Kültür Yayınları.

> **Bu kadrodan 1980'de yürürlüğe giren ilk plan tecrübesinden sonra Murat Diren hem 1994-1995 Nazım Planında hem de 2006-2006 Çevre Düzeni Planında, yani metropolün son 40 yıldaki üç makro plan çalışmasında yer almış sayılı kişilerden olacak, kurumsal hafıza olmasa bile tecrübe aktarımında önemli bir konumu olacaktır.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Harbiye'den Çemberlitaşa, Çemberlitaştan Tepebaşına Çalışma Koşulları

1958'de İller Bankası İstanbul İmar ve Planlama Müdürlüğü'nün yükümlülüğünde faaliyetlerini sürdürmeye başlayan İstanbul Nazım Plan Bürosu, 1960'taki kurumsal değişikliklerle İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü ve İmar ve İskân Bakanlığı Marmara Bölge Planlama Müdürlüğü koordinasyonunda Marmara Bölge Planlama Bürosuna evrilirken, Harbiye K-Han'daki ofis bu iki dönemin planlama bürosuna da ev sahipliği yapmıştır. 1966'da İstanbul'un metropoliten ölçekte planlama yetkisini alan Bakanlığa Bağlı Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu faaliyete başlayacağı yıl inşaatı tamamlanan Çemberlitaş'taki Darüşşafaka İş Hanına (Darüşşafaka Çemberlitaş Osmanbey Sitesi ya da Çemberlitaş İş Hanı olarak da anılmaktadır) taşınır.

Çeşitli kamu birimlerinde çalıştıktan sonra 1959'da İmar İskân Bakanlığı'nda görev verilen Toğan Düzgören, 1979'da emekli olana kadar çalışacağı Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'na geçmiştir. Çemberlitaş Darüşşafaka Hanındaki bürodaki dokuz yıllık iş yaşamında günlüklerinden aktarıldığı şekliyle çoğunlukla pantografla kent planlarının üst veya alt ölçeklere büyütülmesi ve küçültülmesiyle uğraşmaktadır.[204] Orhan Demir'in 1980'lerin başında fotokopi makinelerinin ofislerine geldiğini belirttiği göz önünde bulundurulduğunda, pantograf kullanan ressam-mimarlar veya desinatör gibi personellerin işlevini planlama bürolarında uzun süre sürdürdüğü düşünmek mümkündür.

> **Ben ilk Nazım Plan Bürosu'na girdiğimde fotokopi makinesi yoktu. Fotokopi makinesi gelince çok sevinmiştik. (...) Astrolonlardan ozalit çekilir, astrolonlara çizilir ve o astrolonlar (...) Ankara'da İmar İskan Bakanlığı'na götürülürdü. Onunla beraber orada kopyalar alınır. Belli sayıda kopyalar mühürlenirdi. Astrolonlar da titizlikte saklanırdı o dönemde.**
>
> ***Orhan Demir,*** *kişisel görüşme, 17.10.2025*

1970'lerde etkili işçi hareketinin Büyük İstanbul Nâzım Plan Bürosu'na da sirayet ettiği Suher'in anılarından anlaşılmaktadır.[205] Bürodaki ilk yılında çeşitli düzenleme çabaları kendinden önceki uzmanlar tarafından dirençle karşılanan Suher kısa süre içinde işçi statüsünde çalışanların grevine tanık olur. Bu grevden günlüklerinde Düzgören'in de bahsettiği aktarılmaktadır.[206] İmar ve İskân Bakanlığı işçilerin taleplerine taviz vermedikçe grev uzar. Bürodaki meslek insanlarının kimi işçilerin grevine destek amacıyla, kimi grev uzadıkça çalışma alanının hijyeni olmadığı için kimi de çalışma arkadaşlarının yokluğunu gerekçe göstererek iş bırakır. Suher, grev koşullarında sağlıksız bir fiziksel ortama dönüşen Büroda çalışmaya devam edenlerin hastalanmasından yakınmaktadır.[207]

---

[204] Tektaş, E., & Gurallar, N. (2025). Kamuda Çalışan Bir Ressam Mimarin [Foto] Biyografisi: Toğan Düzgören (1914-2008). METU Journal Of The Faculty Of Architecture/Mimarlık Fakültesi Dergisi, 42(1).
[205] Suher, H. (2010). "Kamu Yararı"nı Öncelikli Gören Bir Yaşam Öyküsü: Insanlar Anıldıkça Yaşar. TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi-Yem Yayın.
[206] Tektaş, E., & Gurallar, N. (2025). Kamuda Çalışan Bir Ressam Mimarin [Foto] Biyografisi: Toğan Düzgören (1914-2008). METU Journal Of The Faculty Of Architecture/Mimarlık Fakültesi Dergisi, 42(1).
[207] Suher, H. (2010). "Kamu Yararı"nı Öncelikli Gören Bir Yaşam Öyküsü: Insanlar Anıldıkça Yaşar. TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi-Yem Yayın.

Tam bu koşullarda Büronun taşınma planı tartışmaya açılır. 1975'e yılında başlayan grevle birlikte Çemberlitaş'taki Darüşşafaka Pasajı'ndaki ofisin mevcut yetersizlikleri giderek daha fazla gündem haline gelmiştir. Suher büro çalışanlarını yeni ofis yeri araştırmaları için görevlendirir. Çalışanlar arayışları sonucunda İstanbul Sanayi Odası'na (İSO) ait Tepebaşı'ndaki Odakule binasında ikna olurlar. Ancak Suher'e göre öncelik vakıf veya belediye mülkleri arasında uygun kirası olan bir yere taşınmaktır. Odakule özel mülktür, kirası yüksektir ve Büro için tek kat yeterli gelmeyecek, 2 veya 3 katın birlikte kiralanması gerekecektir. Suher'in şerhlerine riayet edilmemesi de kendisinin Bürodan istifasındaki nedenlerden biri olacaktır.[208] 1975 sonrası Nazım Plan Bürosu faaliyetlerine Odakule'de devam edecektir. Yine Düzgören'in günlüklerinden aktarıldığı kadarıyla Büro kadrosu 1976'da yaşanan grevlerde toplum polisiyle grevciler arasındaki gerginliklere de, 1977'de bomba ihbarı nedeniyle büronun boşaltıldığına da tanık olmuştur.[209]

Odakule'nin üç katını ofis olarak kullanan Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nda 1970'lerin sonunda bilgi işlem teknolojilerine başvurulduğu anlaşılmaktadır. Asuman Yarkın Yeşilırmak, üniversite öğrencilerinin yaygın saha araştırmalarında seferber edildiği, o günün ölçeği ve imkânları dahilinde "büyük verinin" delikli kartlar kullanılarak işlendiğini aktarmaktadır. Orhan Demir'in '80 eşiğindeki tanıklığı Odakule'deki ofiste bir işlemci olduğu yönündedir. Yeşilırmak'sa veri işlemek için Boğaziçi Üniversitesi'nin imkânlarına başvurduklarını belirtmektedir.

> **İlk kompüterize çalışmayı galiba o dönemde yaptık. 16.000 binaya diye hatırlıyorum öğrencilere formları vererek anketleri yaptırdık. Boğaziçi Üniversitesi'nde işte Unique Sistemde işte punch [delikli kart] makinelerinde bilgi girilerek onların analizleri ve sentezleri yapıldı. Bu zannediyorum ki ilktir o dönemde.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> **Ben ilk defa bilgisayarı o kadar yakından orada gördüm. Böyle şeyler teyplerle dönen şeyde bantlarda bantlarla dönen bilgisayarı ilk defa orada gördüm. … İstanbul'un bilgisayarda trafik simülasyon modelini yapmışlardı. Ulaşım kararlarını o simülasyon modeliyle veriyorlardı. … Programı punch kart'la basıyoruz ve ekranda haritalar falan yok. Yani rakamlar basılıyor. Siz rakamlardan o şeyin atıyorum haritanın üzerine kavşakları kodluyorsunuz. Daha doğrusu bağlantıları kodluyorsunuz. Atıyorum 105 numaralı kod Bakırköy, 106 İncirli, 107 Şirinevler falan diye siz biliyorsunuz onu, oradan akan numaralarla haritayı eşleştirerek yapıyorsunuz. Atıyorum yüklüyorsunuz 5 sene sonra arazi kullanımı şöyle olacak. İşte bu arazi kullanımı eğer bu şekilde gerçekleşirse bu İstanbul'un kodladığınız yol şeyi ana şebekesi üzerindeki trafik akımları nasıl olur? Neresi tıkanır? Neresi hangi yolda hız ne olur diye? Oradaki şeylerden rakamlardan siz haritayla eşleştirerek görüyorsunuz.**
>
> ***Orhan Demir,*** *kişisel görüşme, 17.10.2025*

[208] Suher, H. (2010). "Kamu Yararı"nı Öncelikli Gören Bir Yaşam Öyküsü: Insanlar Anıldıkça Yaşar. TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi-Yem Yayın.
[209] Tektaş, E., & Gurallar, N. (2025). Kamuda Çalışan Bir Ressam Mimarin [Foto] Biyografisi: Toğan Düzgören (1914-2008). METU Journal Of The Faculty Of Architecture/Mimarlık Fakültesi Dergisi, 42(1).

Prof. Dr. Kemal Ahmet Aru ve Prof. Dr. Hande Suher Eğitim Çalışması, 1977[210]

Orhan Göçer, Hande Suher, Ayten Çetiner, Emre Aru, Kemal Ahmet Aru, Gündüz Özdeş ve Ahmet Keskin[211]

[210] İtü (2012). 1912-2005 Doğumunun 100. Yılında Prof. Kemal Ahmet Aru'yu Saygıyla Anıyoruz Sunumu. Erişim Tarihi: 14.11.2025, Erişim Adresi: Https://Www.Kemalahmetaru.Itu.Edu.Tr/Aru.Pdf

[211] A.g.e.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENT, SERMAYE VE SİYASET: 1980–2000 YILLARI

1970'li yıllarda Türkiye'nin siyasi ve ekonomik açıdan geçirdiği zorlu süreç 1980'lerde radikal kararlar alınmasıyla neticelenmiş, bu döneme liberalleşme politikaları damga vurmuştur. Türkiye 24 Ocak 1980'de ekonomisini işler kılmak için IMF'in stabilizasyon programını tercih ettiğini ilan etmiştir.[212] Bu programla ekonomisi, ithal ikameci sanayileşme politikasından ihracata dayalı büyüme modeline yönelmiş; döviz kuru serbestleştirilmiş, kamu harcamaları kısıtlanmış ve özel sektörün önünü açan düzenlemeler yapılmıştır. Alınan bu kararlar enflasyonun önlenmesi ve ihracat artışına yönelik olmakla birlikte, esas olarak serbest piyasa ekonomisine geçiş adımları atılmıştır.[213] Özelleştirme uygulamalarına başlanarak ekonomik verimliliğin artırılması, Hazine ve Merkez Bankası üzerindeki yükünün hafifletilmesi, servetin geniş kitlelere yayılması hedeflenmiştir.[214] Yaşanan ekonomik dönüşüm, aynı zamanda Türkiye'de kalkınma ve planlama anlayışının geri plana itilmesine neden olmuştur. 24 Ocak Kararları sonrasında serbestleşen ekonomik düzen, **sermayenin çıkarlarına hızlı yanıt verme arayışıyla yerel yönetimleri ve merkezi idareyi dönüştürmüş, kentler, piyasa odaklı gelişmenin mekânsal yansıma alanı** haline gelmiştir.[215]

1980-2000 döneminin kırılma noktalarının başında ise askeri darbe gelmektedir. 12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbe ile alınan kararların daha kolay uygulanabileceği bir siyasal ortam yaratılmış, belediye başkanları görevden alınmış ve yerlerine emekli askerler atanmıştır. Bu durum, 1970'ler boyunca, hem Türkiye'de hem de dünyada yerel demokrasi yönündeki gelişmelerle paralelelikler içeren ve yerel demokrasinin yapı taşlarından birini oluşturan toplumcu belediyecilik anlayışının sonunu getirmiştir. Darbeyle birlikte hızlı bir otoriterlik sürecine girilmiş ve yerel yönetimin yetkileri de askeri bürokrasiye devredilmiştir. Ancak 1983 yılında yapılan seçimlerde liberal merkez sağı temsil eden ANAP seçilmiş, hemen ardından 1984 yılında çıkan 3030 Sayılı "Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun" ile İstanbul Nazım Plan Bürosu teşkilatı nazım plan yapma yetkisi ile birlikte İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. Dolayısıyla bu dönem aynı zamanda üst ölçekli planlama yetkisinde bakanlıktan ziyade yerel yönetimlerin devreye girmeye başladığı bir dönem olmuştur. Bu yerelleşme dalgası 2010'lu yıllara kadara devam edecektir.

Yaşanan darbe Türkiye ekonomisinde de önemli kırılımlar yaşanmasına neden olmuştur. 1980'de başlatılan finansal serbestleşme süreciyle birlikte küçük bankalar ve bankerler arasında yüksek faiz yarışı yaşanmış, ancak bu durum kısa ömürlü olmuş ve 1982'deki Bankerler Krizi bazı finans kurumlarının batmasıyla sonuçlanmıştır. Bu kriz ile liberal sistem bu anlamda ilk büyük sarsıntıyı yaratmıştır.[216] 1980'lerin ikinci yarısında uygulanan genişlemeci ekonomi politikaları ve serbest ithalat rejimi, tüketim toplumu eğilimini güçlendirmiştir. İhracatın hızla artışına rağmen, üretim ve tüketimde kullanılan ara ve yatırım mallarının ithalata bağımlılığı nedeniyle dış ticaret açığı kontrol altına alınamamıştır.[217]

---

[212] Tekeli, İ. (2017). 1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinde dönüşüm, modernitenin aşınması ve planlama. Modernizmin yansımaları, Efil Yayınevi.
[213] Karaçor, Z., & Alptekin, V. (2006), 1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11), 306-342.
[214] Yayman, H. (2000). 1980 Sonrası Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Gelişimi ve Kamu Yönetimi Üzerine Etkileri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(3), 135-156.
[215] Şengül, H. T. (2001). Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar. Demokrasi Kitaplığı.
[216] Turan Z, (2018), "1980 Sonrası Ülkemiz Ekonomisinde Yaşanan Krizlerin İktisadi Yapıya Etkisi", Fiscaoeconomia, Vol.2(2), 158-171.
[217] Eren, Bekir(2023), Yüz Yıllık Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, TYB Akademi, 66-108.

1990'lı yıllar ise, Türkiye'de siyasal ve ekonomik istikrarsızlığın belirginleştiği krizli bir dönem olmuştur. Bu süreçte sık sık yaşanan hükümet değişiklikleri, ekonomik istikrarı olumsuz etkilemiş; büyüme dönemleriyle krizler iç içe geçmiştir. 1991 Körfez Savaşı dış ticareti zayıflatırken,[218] 1994 öncesinde artan dış açık, yüksek enflasyon, kamu borçları ve sermaye çıkışları büyük bir ekonomik krize yol açmıştır.[219] Türk Lirası'nın hızla değer kaybettiği, enflasyonun yükseldiği bu dönemde uluslararası kredi notu düşmüş, rezerv kayıpları sonrasında 5 Nisan 1994 Kararları yürürlüğe girmiştir. Bu kararlarla enflasyonun düşürülmesi ve bütçe disiplininin sağlanması hedeflenmişse de, 1995 sonrası siyasi belirsizlikler ve popülist politikalar önlemleri etkisiz kılmıştır.[220] 1997'de Merkez Bankası ile yapılan protokolle bütçe açıklarının para basılarak kapatılmasına son verilmiş, 1998'de yeni bir istikrar programı uygulanmıştır.[221] Ancak 1998 yılında Asya ve Rusya krizleri ilk başta sınırlı etki yaratsa da 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ve siyasi belirsizlikler ekonomiyi en fazla kırılgan hale getiren gelişmeler olmuştur.[222] Dönemin Türkiye ekonomi politiği, siyasal istikrarsızlık, kısa vadeli popülist politikalar ve yapısal kırılganlıkların belirlediği bir seyir izlemiştir. Bu durum, kentleşme dinamiklerini de doğrudan etkilemiş, 1990-2000 döneminde kentleşme süreci önceki dönemlerden farklı bir yön kazanmıştır. 1980'lerden itibaren sermaye odaklı ekonomik dönüşümün etkisiyle, Cumhuriyet'in idealize ettiği toplumsal yapıdan uzaklaşılmış, kentlerin mekânsal hafızasında belirgin ideolojik değişimler yaşanmıştır.[223]

Aynı zamanda 2000'li yıllardan sonra planlama pratiğinin uzun erimli bütüncül planlamadan ziyade kısa erimli ve parçacıl planlama yaklaşımını benimsemesi, kentleri kentsel projeler aracılığıyla gelişmeye itmiştir. Bu durum, piyasa aktörlerinin sermaye birikim süreçlerini hızlı ve sorunsuzca gerçekleştirebilmek için sürekli değiştirdikleri mekânsal taleplere kısa sürede yanıt alabilmelerine olanak sağlamıştır.[224] Ek olarak 1980-2000 yılları arası hızla gelişen göç olgusu kentler için önemli kırılımları oluşturmaktadır. Göç olgusuna bağlı olarak, kentleşme giderek planlı gelişmeden uzaklaşıp piyasa güçlerinin yönlendirdiği, mekânsal eşitsizliklerin derinleştiği bir karakter kazanmıştır.

1980-2000 yılları arası dönemde artan göçün yönü sadece büyükşehirlere değil, bölgelerin büyük kentlerine de doğrudur. Ankara, İstanbul, İzmir yine bu dönemde önemini korurken Antalya, Bursa, Denizli, Eskişehir gibi kentlere yeni göç rotaları oluşmuştur. Dönemin ihracat ve üretim teşviki politikaları da bazı kentleri daha önemli hale getirmiştir. Bu bağlamda Gaziantep, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya emeğin ucuz olması ve ihracat pazarlarına yakınlık nedeniyle çeşitli ulusal ve uluslararası ortaklıkların kurulduğu önemli kentler haline gelmiştir.

1980-2000 dönemi, İstanbul açısından yalnızca nüfus ve idarî yapının değişimi açısından değil, kentleşmenin niteliği ve mekânsal örgütlenmenin dönüşümü açısından da kritik bir evre olmuştur. Sanayi ve ekonomik yatırımların büyük ölçüde kent çeperlerine ve Anadolu'ya yayılması göç hareketlerini beslemiş, sosyal refah politikalarının gerilemesi ise yeni göç eden kesimlerin kırılganlaşmasına yol açmıştır. Gecekondulaşma ve konut açığı ciddi boyutlara ulaşmış, kentin altyapı ve sosyal hizmetleri baskı altında kalmıştır. Bu süreç, İstanbul'un planlama ve kentsel politika gereksinimlerini her zamankinden daha görünür hâle getirmiştir.

---

[218] Erdoğan, S. (2018), Körfez Krizinin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri (1989-1991), Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15), 33-47.

[219] Altay, H., & Çelebioğlu, F. (2015), Şubat 2001 Ekonomik Krizi Sonrasında İthalat Fonksiyonunun Yapısal Değişiminin İncelenmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(13).

[220] Haydaroğlu, C., & Çırak, B. (2024). Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler ve Sosyo Ekonomik Etkileri. Sosyal, Beşeri Ve İdari Bilimler Dergisi, 7(8), 640–661.

[221] Eren, Bekir(2023), Yüz Yıllık Türkiye Ekonomisi Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, TYB Akademi, 66-108

[222] Karaçor, Z., & Alptekin, V. (2006), 1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11), 306-342.

[223] Akkuş, A., Eseroglu, I., & Şahin, N. (2023), 'Yüzyıllık Serencam: Başkent Ankara'nın Dönüşümü (1923-2023). Mülkiye Dergisi, 47(5), 89-116.

[224] Levent, T. ve Levent, Y.S. (2011) Küreselleşme, mekânsal planlama yaklaşımlarındaki değişme ve kamu yararı. Toplum ve Demokrasi, 5(11), 53-74.

Ulusal Ölçekte Planlama Anlayışının Dönüşümü

Planlama perspektifinden değerlendirildiğinde, askeri darbe süreci ve bu dönemde yaşanan siyasal, ekonomik ve yönetsel gelişmeler, kentsel yaşam üzerinde derin ve çok boyutlu etkiler yaratmıştır. Alınan kararlar ve uygulanan politikalar, yalnızca siyasi ve ekonomik yapıyı değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri ve mekânsal örgütlenmeyi de yeniden biçimlendirmiştir. Türkiye'de sermayenin kentsel mekâna yığılmasındaki ve yayılmasındaki en büyük etken ise 24 Ocak kararları olmuştur.[225] Türkiye'nin 1980 sonrası ekonomi politiği, serbestleşme, liberalizasyon ve piyasa odaklı dönüşümlerle şekillenirken, bu süreç kentsel dinamikleri de derinden etkilemiştir.[226] Dolayısıyla bu dönem yaşanan dönüşümlerle 1980 sonrası kentleşme dinamikleri birlikte değerlendirildiğinde, genel olarak sermayenin kentleştiği görülmektedir.

1980 sonrasında Türkiye'de yaşanan siyasal ve ekonomik dönüşüm yalnızca kentleşme dinamiklerini değil, planlama kurumlarının yapısını da köklü biçimde etkilemiştir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş süreciyle birlikte, planlamanın devlet içindeki konumu yeniden tanımlanmıştır. Bu kapsamda, 1980'li yıllar, Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) devlet yönetimi içindeki belirleyici konumunu kaybetmeye başladığı, aynı zamanda büyükşehirlerdeki üst ölçekli planların da ilgili büyükşehir yerel yönetimlerince yapılmaya başlandığı bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreç, hem kurumsal yapıda yapılan değişikliklerle, hem de planlama anlayışının dönüşmesiyle yakından ilişkilidir. 1979 yılında altıncı Demirel Hükümeti kurulmasıyla birlikte Turgut Özal Demirel'e ekonomiyi düzelteceğini ifade etmiş, ardından Başbakanlık Müsteşarlığı ve vekaleten DPT müsteşarlığı görevine gelmiştir. Özal, 24 Ocak kararları öncesi ulusal ve uluslararası ilişkilerine ek olarak DPT kadrolarıyla ilgili de önemli çalışmalar yapmıştır. O dönem Turgut Özal tarafından Başbakanlık Müsteşar Yardımcılığı ve DPT Genel Sekreterliğine Hasan Celal Güzel seçilmiştir. Özal ve Güzel döneminde DPT'nin bünyesindeki *sol eğilimli* kadrolar tasfiye edilmiş, yerlerine sağ görüşlü teknokratlar atanmıştır. Bu dönem sınav yönetmeliği değiştirilmiş, sınava girme yaşı 35'e yükseltilmiş, kurumun personel yapısı siyasal olarak yeniden şekillendirilmiştir.[227] Böylece, DPT'nin görece bağımsız ve eleştirel planlama kimliğini zedeleyen ilk adımlar atılmıştır.

24 Ocak kararlarında Yabancı Sermaye ve Teşvik ve Uygulama Dairesi'nin DPT'ye bağlanmış olması ve ihracat ile ilişkili teşviklerin yürütme görevinin DPT'de toplanmış olması kurumun güçlendirildiğini göstermektedir. Ancak 12 Eylül askeri darbesinin ardından, Turgut Özal'ın ekonomi yönetiminde etkin hale gelmesiyle DPT'nin, planlama kurumu olmaktan ziyade 24 Ocak Kararlarını uygulayan bir araç haline gelmesi tartışma konusu olmuştur.[228] Ancak zaman içerisinde değişen dengelerle sürece bağlı olarak askerlerin DPT'den gelen bilgilere güvenleri azalmış, Milli Güvenlik Konseyi (MGK) yeni bir bilgi kanalı kurmaya çalışmıştır. Özal her ne kadar ekonomide istikrar programını uygulayabilmek için DPT'ye güveniyorsa da DPT bu dönemde planlamadan ziyade 24 Ocak İstikrar Programını uygulamak için kullanılmaktaydı.[229] Yıllar içerisinde DPT'nin rolünün zayıflamasındaki en büyük etkenlerden bir diğeri ise uzmanlara önem veren kadro yapısında ortaya çıkan değişikliklerdir. 1984'te 223 Sayılı KHK ile Yüksek Planlama Kurulu'ndan (YPK) daire başkanlarının çıkarılması, 1987'de DPT Müsteşarının kurul dışında bırakılması gibi adımlarla DPT'nin karar mekanizmalarındaki rolü azalmıştır.[230]

---

[225] Şengül, H. T. (2001). Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar. Demokrasi Kitaplığı.
[226] Barbaros, R. F & Zurcher E. J. (2017). Modernizmin yansımaları: 80'li yıllarda Türkiye. Efil Yayınevi.
[227] Tekeli, İ. (2017). 1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinde dönüşüm, modernitenin aşınması ve planlama. Modernizmin yansımaları, Efil Yayınevi.
[228] A.g.e.
[229] A.g.e.
[230] Tekeli, İ (2015). 1980'li Yıllarda Türkiye'nin Yaşadığı Ekonomik Dönüşüm: Modernite Aşınma Sürecine Girdiğinde Planlama da Nitelik Değiştiriyor. Türkiye'de Modernleşme Konusunda Çalışma Grubu. Şirince Matematik Köyü. 24 Ocak 2015. Erişim Tarihi: 14.10.2025. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/27854068/1980li_Y%C4%B1llarda_Modernite_A%C5%9F%C4%B1nma_S%C3%BCrecine_Girdi%C4%9Finde_Planlama_da_Nitelik_De%C4%9Fi%C5%9Ftiriyor

Hazırlanan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)[231], Türkiye'nin kalkınma anlayışında önemli bir paradigma değişimini temsil etmektedir. Plan, önceki dönemlerde benimsenen ithal ikameci sanayileşme stratejisinden, ihracata dayalı büyüme modeline yönelimi ifade etmektedir. Ancak, sektörel önceliklerin belirlenmesi, üretim dengelerinin gözetilmesi ve yapısal dönüşümün yönlendirilmesi açısından somut bir çerçeve sunamaması sebebiyle eleştirilmektedir. Bu bağlamda, planlama yaklaşımının giderek devletin yönlendirici rolünü zayıflatan ve ekonomik karar süreçlerini piyasa mekanizmalarına bırakan bir niteliğe büründüğü görülmektedir.[232] Tekeli'nin aktarımına göre DPT uzmanlarından Tunç Tayanç, 1980 sonrasında DPT'nin planlama anlayışının sayısal tahmin ve yönlendirme düzeyine gerilediğini ifade etmektedir.[233]

Yasal ve Yönetsel Süreçlerin İstanbul Üzerine Etkisi

Kentler, sermaye akışlarının mekânsal taleplerine yanıt verecek biçimde yeniden şekillenirken, uzun vadeli ve bütüncül planlama anlayışının eksikliği giderek daha görünür hale gelmeye başlamıştır.[234] Bu dönemde yürürlüğe konulan yasal ve yönetsel düzenlemeler, İstanbul'un planlama süreçlerinin kurumsal işleyişini yapılandırmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin mekânsal örgütlenmesinin biçimlenmesinde ve idarî yapılanmanın gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır.

1982 yılında 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun, bütüncül planlama anlayışı hiçe sayılarak parçacıl planların ve plan tadilatları ile uygulama yapılmasının önünü açan bir kanun olması sebebiyle eleştirilmektedir. Park Otel, Süzer Plaza (1987-2000), Swiss Otel (1991), Conrad Otel (1992), Tat Towers (1989-2008), Ataköy Turizm Merkezi (Galleria AVM, otel ve yat limanı) (1988), BJK Plaza (1992) bu kanun kapsamında yapılan yapılara örnek oluşturmaktadır.

1983 yılında yürürlüğe giren 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu, İstanbul'un planlama tarihinin kritik dönemeçlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Kanun, Boğaziçi ve çevresindeki doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasını amaçlayarak bu alanlarda yapılaşmayı sıkı biçimde denetleyen düzenlemeler getirmiştir. Planlama bağlamında, kanun öncelikle mekânsal düzenlemelerde koruma odaklı bir yaklaşım benimsemiş, hızlı kentleşme ve göç baskısı altındaki İstanbul'un ekolojik ve kültürel sürdürülebilirliğini güvence altına almayı hedeflemiştir. Bu yönüyle Boğaziçi Kanunu, İstanbul'un planlama pratiğinde çevresel ve kültürel duyarlılığı önceliklendiren, hukuki temelli ve stratejik bir yaklaşımın ilk örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

1980'lerin ortasında ilk kez kent nüfusunun kır nüfusundan fazla olduğu görülmüştür. Bu dönemde sanayi merkezleri büyük kentlerin çeperlerine ve Anadolu kentlerine yayılmıştır, göç hareketi de sanayileşmeye paralel olarak ilerlemiştir. Bu dönemde sosyal refah politikaları zayıflamıştır. Bu durum nedeniyle kente göç eden kesim kırılganlaşmış ve bu kesim başta barınma, istihdam olmak üzere çeşitli sosyal ve ekonomik sorunların odağında kalmıştır.[235] Hızlanan kentleşme ve göç hareketleri sonucunda kentlerde konut ihtiyacı ciddi boyutlara ulaşmıştır. Gecekondulaşmanın da hızla artıyor olması barınma sorununu neredeyse sosyal bir kriz boyutuna taşımıştır. Türkiye genelinde konut sorununa yönelik önemli adımlar bu dönemde atılmaya başlanmıştır. Yaşanan konut sorununun çözülmesi ve dar gelirli kesimlerin konuta erişiminin kolaylaştırılması için 17 Mart 1984 yılında Toplu Konut İdaresi kurulmuştur. Kurum yaşanan mevzuat sorunları sebebiyle zamanla atıl kalmıştır.[236]

---

[231] TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: V. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989,Ankara, Haziran.1984.

[232] Tekeli, İ (2015). 1980'li Yıllarda Türkiye'nin Yaşadığı Ekonomik Dönüşüm: Modernite Aşınma Sürecine Girdiğinde Planlama da Nitelik Değiştiriyor. Türkiye'de Modernleşme Konusunda Çalışma Grubu. Şirince Matematik Köyü. 24 Ocak 2015. Erişim Tarihi: 14.10.2025. Erişim Adresi: https://www.academia.edu/27854068/1980li_Y%C4%B1llarda_Modernite_A%C5%9F%C4%B1nma_S%C3%BCrecine_Girdi%C4%9Finde_Planlama_da_Nitelik_De%C4%9Fi%C5%9Ftiriyor

[233] Tekeli, İ. (2017). 1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinde dönüşüm, modernitenin aşınması ve planlama. Modernizmin yansımaları, Efil Yayınevi.

[234] Levent, T. ve Levent, Y.S. (2011) Küreselleşme, mekânsal planlama yaklaşımlarındaki değişme ve kamu yararı. Toplum ve Demokrasi, 5(11), 53-74.

[235] Köse Badur, A. (2023), Kentlerin gözünden Cumhuriyet'in Yüz Yılı: Kısa zamanda Çok Yol Kat Edebildik mi? SALT, Erişim Adresi: https://saltonline.org/tr/2614/kentlerin-gozunden-cumhuriyetin-yuz-yili-kisa-zamanda-cok-yol-kat-edebildik-mi, Erişim Tarihi: 09.09.2025.

[236] TOKİ, Kuruluş ve Tarihçe, Erişim Adresi:https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce, Erişim Tarihi: 11.09.2025.

23 Mart 1984 yılında çıkarılan 195 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname ile büyükşehir olan illerde iki kademeli belediye sistemi geliştirilmiş, bu kanun 3030 Sayılı kanun kapsamında da genişletilmiştir. 1984 yılında çıkarılan 3030 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile ilk kez ''Büyükşehir'' terimi kullanılmıştır.[237] Ankara, İstanbul, İzmir büyükşehir statüsüne sahip olmuştur. Bu kapsamda, İstanbul Belediyesi'nin 3030 Sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önceki sınırları da, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin sınırları olarak belirlenmiştir. Bu kanunun ardından İstanbul'un ilk büyükşehir belediye başkanı Bedrettin Dalan olmuştur.

1984 yılında çıkartılan 2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun dönemin neoliberal dönüşüm politikalarıyla uyumlu biçimde, planlamada meşruiyetin piyasa ve mülkiyet temelli olarak yeniden tanımlandığı bir dönüm noktasını temsil etmektedir.[238] Kanun ile gecekondu alanları için ıslah imar planı yapma imkânı ortaya çıkmış; uyarınca, hazine ve belediye arazileri üzerinde bulunan yapılara "Tapu Tahsis Belgesi" verilmiştir. Böylelikle gecekondularda kat sayısının artması, gecekonduların alınıp satılması ve müteahhitlere verilmesi mümkün olmuştur.[239] Bu yönüyle yasa, planlamayı önleyici ve yönlendirici bir araç olmaktan çıkarıp, mevcut fiili durumları meşrulaştıran bir düzenleme mekanizmasına dönüştürmesi sebebiyle eleştirilmektedir.

Ayrıca 2981 Sayılı Kanun, ıslah imar planı kavramını getirerek gecekondu alanlarının planlama pratiğine entegrasyonunu kolaylaştırmış; ancak bu düzenleme, planlama disiplininde normatif plan hiyerarşisinin bozulmasına yol açmıştır. Bu durum, kentsel planlamanın önleyici niteliğini zayıflatmış, plan ve uygulama ilişkisini tersine çevirmiştir.[240] Bu yasa imar aflarının kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. 2981 Sayılı Yasanın ardından, 1986 yılında 3290 Sayılı 24.2.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun, 1987 yılında 3366 Sayılı 3290 Sayılı Kanun ile Değişik 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun ve 1988 yılında 3414 Sayılı Gecekondu (775 Sayılı) Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair 3414 Sayılı Kanun ile Bu kanunda Değişiklik Yapan 250 Sayılı KHK'nın Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte, gecekondu alanlarının yasallaştırılması, imar affı uygulamalarının genişletilmesi ve plansız yapılaşmanın hukuki zeminde meşrulaştırılması süreci derinleşmiştir. Bu düzenlemeler, kentsel toprakların piyasa mekanizmalarına daha kolay dâhil edilmesine olanak tanır:

> **Planlamayı mahveden en büyük nedenlerden biri 1984'te çıkan 2981 Sayılı İmar Affı Yasası'dır. Nazım planın önünü kesti bu yasa, planlama disiplinini zayıflattı. Belediye ve hazine arsalarındaki yapılara tapu tahsis belgesi veriyor, yani işgal edilen yeri işgalciye devrediyor. Bir de 'ıslah imar planı' diye bir şey getirdiler. Mevcuda göre yapılır, Büyükşehir'e gelmez, ilçe meclisinden geçerse yürürlüğe girer. Halk baskı yapıyor tabii, fiili durum oluşmuş. Nazım plana uymasa da olduğu gibi kabul ediliyor. Sonra oraya altyapı götürmek, ulaşımı sağlamak çok pahalı hale geliyor. Kentin bütünlüğünü bozuyorsun. O dönem boş arsalar için bile ıslah planı yaptılar. Bazı siyasilerin de bu alanlarda arazileri olması o dönem gündem olmuştu.**
>
> ***Mehmet Yıldız,** kişisel görüşme, 03.10.2025*

[237] Uzan, H. K. (2024), Türkiye'de Kentleşme Süreci: Tarihsel Bir Perspektif, Güncel Kent Araştırmaları, 119.
[238] Tekeli, İ. (1991). Türkiye'de Kent Planlamasının Evrimi Üzerine Bir Değerlendirme. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.
[239] Uzun, C. N. (2006). Yeni yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüme etkileri. ŞPO Planlama, 2006(2),49-52. Erişim Adresi: https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/b0250793549726d_ek.pdf Erişim Tarihi: 15.10.2025
[240] Şenyapılı, T., (2006), Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar, Değişen Mekânlar, Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bir Bakış: Derleyen: Ayda Eraydın, Ankara, Dost Yayınevi.

1985 yılında yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Kanunu, Türkiye'de planlama sisteminin yeniden yapılandırılması açısından en temel yasal düzenlemelerden biridir. Bu kanun, planlamayı merkezi bir sistem içerisinde yeniden tanımlamış, imar yetkilerini büyük ölçüde yerel yönetimlere devrederek planlama süreçlerinde yerindenliğin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Ancak bu düzenleme, aynı zamanda planlama pratiğinde bütüncül mekânsal yaklaşımdan uzaklaşma ve parçacıl planlama eğilimlerinin güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. 3194 Sayılı Kanun, her ne kadar kentsel gelişmenin planlı yürütülmesini amaçlasa da, uygulamada plan kararlarının piyasa dinamikleriyle uyumlu esneklikler taşıması, imar planlarının sık değiştirilebilir hale gelmesine neden olmuştur. Bu kanun aynı zamanda Türkiye'de mekânsal düzenlemenin kamusal yönü ile piyasa talepleri arasındaki gerilimin kurumsal biçimde görünür hale geldiği bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir.[241]

1987'de kabul edilen 3394 sayılı Kanun, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 9. maddesine ekleme yaparak, gerekli görülen durumlarda belediyelerin imar planı yapma yetkisini geçici olarak Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na devretme olanağı tanımıştır. Ancak bu düzenleme, 1991 tarihli Anayasa Mahkemesi kararıyla merkezi yönetimin yerel yönetim yetkilerini Anayasa'ya aykırı biçimde devralması gerekçesiyle iptal edilmiştir.

1994 yılında yürürlüğe giren 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun ise, Türkiye'de kamu mülkiyetinin yeniden tanımlanması ve sermayenin mekânsal hareketliliğinin hız kazanması açısından dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilebilir. Planlama açısından bu kanun, kamu yararı ilkesine dayalı planlama anlayışından piyasa temelli bir mekânsal yönetişim modeline geçişin kurumsal zeminini güçlendirmiştir. Özelleştirme uygulamalarıyla birlikte, daha önce kamuya ait alanlar sermaye birikim süreçlerine eklemlenmiş, plan kararları giderek yatırım öncelikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bu durum, kamusal mekânın üretiminde planlama disiplininin belirleyici rolünü zayıflatmış, kentsel mekânın bir yatırım alanı olarak yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 4046 Sayılı Kanun'un, İstanbul gibi bir metropolde planlama süreçlerinin teknokratik ve bütüncül bir çerçeveden uzaklaşarak, proje bazlı, rant odaklı ve mülkiyet dönüşümünü merkeze alan bir biçim almasının önünü açtığını söylemek mümkündür.

1980–2000 dönemi, Türkiye'de ekonomik serbestleşme politikalarıyla paralel biçimde planlama anlayışının da köklü bir dönüşüm geçirdiği bir zaman dilimi olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde yürürlüğe giren çok sayıda yasal ve yönetsel düzenleme, planlamanın yönlendirici ve kamusal niteliğini zayıflatarak, piyasa temelli bir mekânsal yönetişim anlayışının kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. 1990'ların ortasında özelleştirme uygulamalarının hız kazanmasıyla birlikte, kamusal mülkiyetin çözülmesi ve kentsel mekânın ekonomik bir varlık olarak değerlendirilmesi süreci derinleşmiştir. Böylece planlama, toplumsal refah ve mekânsal bütünlük hedeflerinden uzaklaşarak, yatırım öncelikli ve proje bazlı bir araç haline gelmiştir.

> **Sonrasında yapılan her Nazım Plan, bir önceki planın, planlı plansızlıklarını kabul etmek zorunda kaldı. Benim tezim de buydu zaten: Planlı, yani ana planı aşan planlarla kent makroformu, yasa dışı yapılaşmalardan birkaç kat fazla büyümüştür. Ama sonuçta dediğim gibi, bir sonraki plan bu de facto gelişmeleri zaten kabullenmek zorunda kalıyor, oradan başlıyorsunuz işe.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

[241] Çay T & Kandemir E S (2022). Türkiye'de imar uygulama mevzuatındaki gelişim süreci. Geomatik Dergisi, 7(1), 26-40

Parçacılık ve Bütünsellik Arasında Savrulan Planlama

İstanbul özelinde değerlendirildiğinde, 1980 sonrası siyasal ve ekonomik dönüşümler kentsel yaşamı derinden etkilemiş, toplumsal ilişkiler ve mekânsal örgütlenme yeniden şekillenmiştir. Bu dönemde İstanbul, ekonomik ve politik değişimlerin kent ölçeğinde en somut şekilde gözlendiği şehir olmuştur. 12 Ekim 1980 tarihli nüfus sayımı, İstanbul'un nüfusunun 2.772.708 olduğunu ortaya koyarken, 1982'de tespit edilen 208.000 gecekondu sayısı hızla artan iç göçün ve plansız büyümenin çarpıcı bir göstergesi olmuştur. 1950 sonrasında başlayan göç dalgasının bir benzeri 1980 sonrasında tekrar yaşanmış, şehir çevresindeki birçok yerleşim biriminde yoğun nüfus artışları ve mekânsal gelişmeler gözlenmiştir. Bu hızlı büyüme, mevcut idarî yapının yetersizliğini ortaya koymuş ve İstanbul'un yönetiminde kapsamlı yeniden yapılanmayı zorunlu hâle getirmiştir.

1996'dan beri faaliyette olan Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun 29.07.1980 tarihinde tamamladığı 1/50.000 ölçekli Metropoliten Alan Nazım Planı hedef yılı olarak 1995'i hedeflemekte, hedef nüfus olarak 7,1 milyonu projekte etmekteydi.[242] Ancak bu plan, sonraki yıllarda yaşanan hızlı kentleşme ve siyasal değişimler karşısında sürdürülebilirliğini yitirmiştir. 1980'li yıllarda Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nda çalışan Orhan Demir ve Asuman Yarkın Yeşilırmak o dönem yapılan plan çalışmalarında sektörel bir işleyiş yapısı olduğunu ulaşım, konut, sanayi ve tarihi alanlar gibi farklı tematik gruplara ayrıldığını belirtir.

> **1980'li yıllarda oluşturulan Nazım Plan Bürosu aslında bir anlamda sektörel dağılımla çalışıyordu. Ulaşım grubu vardı, bu grup ulaşım sektörünün çıkarlarını korumak üzere organize olmuştu. Konut grubu, sanayi grubu, tarihi alanlar grubu gibi farklı sektörel gruplardan oluşuyordu. Plan çalışması önemli kadrolardan oluşan bu gruplar arasında tartışmalarla yürütülüyordu. Akın Eryoldaş, Sibel Hanım, Seher Hanım, İlhan Bey, Doğan Aysu gibi çok kıymetli isimlerle birlikte çalıştık.**
>
> ***Orhan Demir,** kişisel görüşme, 17.10.2025*

> **Hatırladığım kadarıyla, o zaman sektörel gruplar vardı: Konut, sanayi, ulaşım, yeşil ya da o dönemki adıyla ekolojik alanlar gibi. Ayrıca daha kompakt, gerektiğinde bir araya gelen küçük gruplar da oluşturulmuştu. Her biri kendi alanında tespit, analiz ve analitik çalışmalar yapıyordu. Bir dolu rapor üretilmişti, deste deste raporlar hatırlıyorum. Bir de belli bir yaşa ve deneyime sahip, artık kurumsal belleği taşıyan kişiler de danışman kadrosundaydı. Ali Barman, Doğan Aysu gibi...**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Aynı zamanda dönemin teknik ve kurumsal altyapısının da Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun planlama pratiğini belirlediği vurgulanır. Büroda çalışmaya başladığında fotokopi makinesinin dahi bulunmadığı, planların astrolon üzerine çizilerek Ankara'daki İmar ve İskân Bakanlığı'na onay için gönderildiğini, onaylı kopyaların mühürlenerek titizlikle saklandığını ifade eder. Bu dönem aynı zamanda Türkiye'de planlama alanında bilgisayar kullanımına geçişin başlangıcına denk gelmiştir. Nazım Plan Bürosu, bant sistemli bilgisayar teknolojisinin kullanıldığı ve ulaşım kararlarının trafik simülasyon modeli üzerinden üretildiği ilk kurumsal deneyimlerden biri olmuştur.

---

[242] İPA (2020). İstanbul metropoliten alan plan süreçleri. Vizyon 2050.
Erişim Adresi: https://vizyon2050.istanbul/haberdetay-1-7-istanbul_metropoliten_alan_plan_surecleri
Erişim Tarihi: 17.10.2025

> Ben ilk Nazım Plan Bürosu'na girdiğimde fotokopi makinesi yoktu. Fotokopi makinesi gelince çok sevinmiştik. Astrolonlar vardı, onlara çizilir onay için Ankara'ya İmar İskan Bakanlığına gönderilirdi. Onunla beraber orada kopyalar alınır, belli sayıda kopyalar mühürlenirdi. Astrolonlar da titizlikle Odakule'de saklanırdı o dönemde.
>
> ***Orhan Demir,*** *kişisel görüşme, 17.10.2025*

Bir Devrin Sonu: Büyük İstanbul Nazım İmar Plan Bürosu'nun Kapatılması

1980 sonrası uygulanan ekonomik liberalizasyon politikalarıyla birlikte, merkezi yönetimin planlama üzerindeki belirleyici rolü kısmen azalırken, yerel yönetimler kentsel mekânın ekonomik bir kaynak olarak yönetilmesinde daha etkin hale gelmiştir. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun kapatılmasında 1985 yılında çıkarılan 3194 Sayılı İmar Kanunu ve 1984'te kabul edilen 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimine İlişkin Kanun rol oynamıştır. 1983 yılı sonunda İmar İskân Bakanlığı'nın kapatılması ve yetkilerinin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na devredilmesi sürecinde birlikte sorumlu olduğu Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu da kapatılmış, o zamana kadar oluşturulmuş geniş kapsamlı ve çok değerli veri tabanı da dağılmıştır.[243]

> 1983 seçimleri sonrasında Nazım Plan Bürosu lağvedildi. Kadroları büyük oranda Büyükşehir Belediyesi'ne devroldu. Onun dışındaki yerlere kendi istekleriyle gidenler de oldu diye hatırlıyorum. Sonra Sözen döneminde ben tekrar döndüğümde Nazım Plan kadrolarından arkadaşlar farklı müdürlüklere dağılmışlardı.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> Büro, kitaplarından kütüphanesine, belgelerinden analizlerine her şeyiyle dağıtılmıştı.
>
> ***Prof. Dr. İbrahim Şanlı,*** *kişisel görüşme, 01.10.2025*

Ancak İstanbul'un planlama tarihine ilişkin araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, özellikle Nazım Plan Bürosu'nun lağvedilmesi ve sonrasında yaşanan kurumsal kopuşların, kentin mekânsal hafızasında derin boşluklar yarattığını gösteriyor. Yapılan görüşmeler de, dönemin planlama pratiğinin büyük ölçüde bireylere bağlı, kırılgan ve kurumsallaşmamış bir yapıda işlediğini gösteriyor. Kurumsal bilginin çoğu zaman belirli kişilerin hafızasında saklı olduğu, ilgili uzman orada değilse bilgiye erişimin de mümkün olmadığı ortaya çıkıyor.

> Henüz deneyimsizseniz, biri size oturup anlatmadıkça mevzuatı sadece okuyarak anlamanız zordu. Yasaların ruhu, yönetmeliklerin yorumlanması, içtihatların bilinmesi gibi unsurlar ancak tecrübe aktarımıyla kavranabiliyordu. Dolayısıyla, kurum içinde bilgi belirli kişilere bağımlıydı. Bakıyorsun Perihan abla masasında oturmuyor. Eyvah diyorsun. Bu konu yarına kaldı. O işte kurumsallaşmanın, arşiv sisteminin olmadığı, çalışanların emekli olduğunda ya da kurumdan ayrıldığında belgeleri yanlarında götürüp bazen imha ettiği bir dönemdi. Kurumsal hafıza kişilere bağlıydı ve bir kişi ayrıldığında bilgi de onunla birlikte kayboluyordu. Bu sadece İBB değil bütün kurumlarda ortak bir sorundu, Türkiye'nin talihsizliğidir.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

[243] Bilsel, F. C. (2015) Geç Osmanlı Döneminden Cumhuriyet'e Çağdaş Şehir Düşüncesi ve İstanbul Planlaması. Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi - Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Planlama, s.496-534.

Anlatılara göre, bilgi sistematik bir kurumsal arşivde değil, kişisel ilişkiler ve anlık erişilebilirlik üzerinden dolaşıma girmektedir. Bu kişiye bağımlı yapı, çalışanların emekli olması ya da kurum değiştirmesiyle beraber kurumsal hafızanın da kaybolması riskini beraberinde getirmektedir. Türkiye'de birçok kamu kurumunda görülen arşiv yönetimi zafiyetinin bir yansıması olarak bu durum, planlama tarihinin önemli belgelerinin kaybolmasına ve kurumsal sürekliliğin kesintiye uğramasına neden olmuştur.

> **Çemberlitaş'taki bürodan beri gelen arşiv belediyede koridorlara yayıldı. O zaman elektronik arşiv olmadığı için korumak ve yer bulmakta da zorlanıldı. Kopya almak bile zordu o dönem, resmi yazılar bile karbon kağıdı ile çoğaltılırdı. Hem kopyalama zorluğu hem de önemsenmemesi sebebiyle büyük çoğu kayboldu. Ancak işte bürodaki duyarlı kişilerin kurtarabildiği, evlerine taşıdığı şeyler bugüne kadar ulaştı sınırlı sayıda.**
>
> ***Orhan Demir,** kişisel görüşme, 17.10.2025*

> **(...) Talihsiz bir an İBB Saraçhane Binası'nın koridorundaki erkekler tuvaletinin önünde iki tane koca çuval ve böyle kağıt kitap sadece kağıt değil, kitaplar zaten gözüme çarptı. Kitapları görünce baktım Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun kitaplarını gördüm, çöplerin içinde. Türkiye planlama tarihi açısından talihsiz bir anı.**
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,** kişisel görüşme, 08.10.2025*

Büro, uluslararası fonlarla desteklenen, teknik kapasitesi yüksek ve merkezi yönetime bağlı özel bir yapılanmayken, kapatılmasıyla birlikte hem kurumsal bilgi hem de uzman kadrolar yeni belediye yapılanması içinde dağılmıştır. Bu süreçte planlama kararları, yöntemler ve arşivler sistematik olarak devredilememiş; hatta plan paftalarından kitaplara kadar birçok belge fiziksel olarak kaybolmuş, çöpe atılmış, iyi ihtimalde bireysel çabalarla kişisel kütüphanelere taşınarak korunmuştur. O dönemde elektronik arşiv sistemlerinin olmaması, çoğaltma imkânlarının sınırlılığı ve kurumsal hafızanın kişilere bağımlı olması, planlama geleneğinin sürekliliğini kırmıştır. Bu tablo Türkiye'de kamu kurumlarının genel kurumsallaşma sorununu yansıtırken, İstanbul özelinde planlamanın sürekliliğinin nasıl kesintiye uğradığını ve yeni dönem planlama girişimlerinin Asuman Yarkın Yeşilırmak'ın anlatısında da belirttiği gibi neden çoğu kez "**sıfırdan başlamak**" zorunda kaldığını anlamak açısından kritik bir tarihsel örnek sunmaktadır.

İstanbul'un planlama geçmişine bakıldığında özellikle 1980-2000 yılları arasında nazım plan bürolarında yapılan değişiklikler, İstanbul'un hızla artan nüfusu, görev yapan belediye başkanları ve yerel yönetimlerin planlamaya bakış açılarındaki farklılıklar ve dönemin ekonomi politiğinin İstanbul üzerindeki yansımaları bu dönemi oldukça önemli bir yere koymaktadır.

Planlamada İmar Operasyonları: Bedrettin Dalan Dönemi

1984-1989 yılları arasında İstanbul'un ilk Büyükşehir Belediye Başkanı olan **Bedrettin Dalan**'ın dönemi, kentin fiziksel yapısını köklü biçimde dönüştüren kapsamlı imar operasyonları ile öne çıkmıştır. Tarlabaşı Bulvarı'nın açılması, Haliç Islah Projesi, Boğaziçi düzenlemeleri ve merkezdeki yoğun yıkımlar dönemin öne çıkan girişimleri olmuştur. 1984 yılında çıkarılan 2981 Sayılı kanun kapsamında çok fazla ıslah imar planı yapılmış, özellikle çıkarılan imar afları ile birlikte gecekonduların tespit edilmesi ve planlara işlenmesi gibi yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu dönemin tanıklarından Lale Örmeci de üst ölçek planlardan ziyade daha çok plan tadilatı yapıldığını ifade eder.

> Plan yapma yetkisi Bayındırlık Bakanlığı'na aitti. Bakanlığın yaptığı bir nazım plan vardı ama Bedrettin Dalan döneminde bu plan büyük ölçüde bozulmuştu. Dalan, 1/25.000 ölçekli planlarda yaptığı değişikliklerle plan bütünlüğünü delmişti. İstediği bir alanda değişiklik yapıyor, oradan 5.000'lik ve 1.000'lik planlara geçiyordu. Zaten bizim seçim kampanyamızın ana temalarından biri de imar rantı ve "tadilen onay" sistemi eleştirisiydi. Bu sistem, plan değişikliklerinin keyfi biçimde onaylanmasına olanak tanıyordu.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

Ulaşım altyapısının geliştirilmesi, yeni yol akslarının açılması, 29 Mayıs 1988 yılında açılan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün bağlantılarının tamamlanması ve Beşiktaş–Levent–Maslak hattında yüksek katlı ofis bölgelerinin ortaya çıkışı gibi adımlar kentin mekânsal yapısını sermaye odaklı biçimde yeniden tanımlamıştır. Aynı zamanda Dalan yönetimi tarafından gecekondu alanlarına ve tarihî dokulara yönelik yıkım politikaları izlenmiş, Tarlabaşı, Aksaray ve Unkapanı gibi bölgelerde geniş ölçekli yıkımlar gerçekleşmiştir.

> Bedrettin Dalan döneminde yer almak istemedim. İstanbul'un kuzeye doğru çekiştirilip büyümesindeki en büyük etkenlerden biri bu dönemde yapılan 1/25.000 ölçekli, o zamanki adıyla çevre düzeni planları oldu. Yapılan işler, başka diğer büyük projeler falan benim planlamaya bakışıma tersti. Yani Maslak aksı, Tarlabaşı, FSM Köprüsü gibi adımlar da hemen akabinde geldi zaten. Planlama çalışmaları da galiba 1983'te başlayıp 1985'te bitti. O dönemdeki projeci yaklaşım sonuç olarak bizim planlama anlayışımıza çok da uymuyordu galiba.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Haliç'te yer alan sanayi bölgesinin taşınması 1980 öncesi planlama çalışmalarının odaklarından biridir. Dalan döneminde fiiliyata geçmiş olmasına karşın çalışmanın bütüncül yaklaşımdan uzak bir biçimde ele alınması eleştiri konusudur.

> Kutlu Güzelsu'nun 70'lerdeki ikinci döneminde ben de Haliç çalışma grubunda yer aldım. Nazım Plan Bürosu'ndan, Büyükşehir Belediyesi'nden, Bakanlıktan, DSİ'den, İller Bankası'ndan konuyla ilgili kurumlarla bir çalışma grubu oluşturulmuştu. Haliç bölgesinin mevcut durum tespiti ile ilgili çalışmayı yürüttük, merkezi iş alanları için çalışıyorduk. Haliç'in sanayiden arındırılması gerekiyordu. Dalan dönemi de yaptığımız analiz çalışmalarından da yararlanılarak Haliç projesine devam edilmiş. Ancak ben projenin Dalan döneminde son derece defacto bir şekilde yapıldığını düşünüyorum. Ama alt çalışmalarını biz yine askeri hükümet döneminde valilik koordinasyonunda başlayan bir çalışmayla yapmıştık.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Dalan döneminde planlama faaliyetlerinin, bütüncül ve uzun vadeli bir strateji üretmekten ziyade, proje bazlı müdahaleler ve plan tadilatları üzerinden ilerlemiş olması planlamanın yönlendirici niteliğinin zayıfladığını göstermektedir. Bu parçacıl ve operasyonel yaklaşım, şehrin dönüşümünü teknik planlama çerçevesinden ziyade siyasi ve yatırım temelli kararlarla şekillendirmiş, böylece İstanbul'da uzun vadeli, bütüncül ve kurumsal bir planlama vizyonuna duyulan ihtiyacı daha görünür kılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yeniden Nazım Plan Bürosu'nun kurulması 1989 yılını bulmuş, 1984 – 1989 yılları arası Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı dönemi kentin kritik noktalarında yapılan kentsel müdahaleler ve yatırımlar ile belirginleşmiştir. 3030 Sayılı Yasanın büyükşehir belediye başkanlığını olağanüstü yetkilerle donatması, merkezi yönetimle olan güçlü ilişkinin çok yüksek mali kaynak sağlaması ve ayrıca 1980'den önce alınan Dünya Bankası kredilerinin işlemeğe başlaması ile operasyonlar kolaylaşmıştır. Böylelikle Haliç'in sanayiden arındırılması ve temizlenmesi ile kentin kanalizasyon projeleri uygulamaya konulmuş, Tarlabaşı yolu açılmış, Perşembe Pazarı vb. bölgelerde kamulaştırmalar yapılmış, Boğaz ve Marmara kıyılarında sahil yolları genişletilmiştir.[244]

Prof. Dr. İclal Dinçer

İstanbul'da Nazım Plan Bürosunun Yeniden Kurulması: Nurettin Sözen Dönemi

1989-1994 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini yürüten Prof. Dr. Nurettin Sözen, döneminde rant odaklı projeler yerine kamusal yararı ve toplumsal refahı önceleyen projeler geliştirdiğini savunmaktadır. İstanbul'da sosyal demokrat belediyeciliğin mekânsal ölçekte uygulandığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Prof. Dr. İclal Dinçer, 1989 yılında Nurettin Sözen'in belediye başkanlığına gelmesiyle birlikte İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde nazım plan çalışmalarının tekrar başlatıldığını belirtmektedir. Planın İstanbul'un geleceğe dönük hedef ve stratejileri; dünya ve bölge ekonomisi ile bütünleşen, kültür, bilim ve politika dünyasındaki etkinliğinin payını, saygınlığını, katılımını artırarak yeni bir dünya kenti kimliği geliştiren, aynı zamanda kendi kimliğini de titizlikle koruyan bir kent olmak şeklinde belirtilmiştir. Bunun yanı sıra dünya metropolleri ağı yoluyla küreselleşme vizyonu kabul edilmiştir.

Görüşmeciler tarafından altı çizilen bir diğer önemli unsur ise Nurettin Sözen döneminde oluşturulan danışma kurulu yapısıdır. Bu kurul, dönemin planlama süreçlerinde akademik ve mesleki katılım için zemin sağlamıştır:

> **Sözen döneminde çok güzel bir danışma kurulu oluşturmuştuk. Dört üniversitenin şehir ve bölge planlama bölümü başkanları katılmıştı. Planla ilgili tüm kurumlardan temsilciler de yer aldı. Bu kurulun sekretaryasını ben yürütüyordum.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> **Nurettin Sözen'in belediye başkanı olmasının ardından Hande Suher, Ahmet Keskin, İbrahim Şanlı, Yücel Ünal gibi hocalarımızın da danışmanlığında gerçek anlamda üst ölçek planlar yapılmaya başlandı.**
>
> ***Lale Örmeci,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

Bir önceki dönemde kent hukukuna aykırı imar planlarıyla yapılan projelerin durdurulması, Park Otel'in fazla katlarının, Boğaz'daki lüks konutların ve Kilyos'taki imar dışı yapılaşmaların yıkılması bilinen ve görüşmelerde sıkça vurgulanan önemli örneklerdendir. Aynı zamanda bu dönemde Taksim-Mecidiyeköy ve Topkapı-Sirkeci gibi hatlarda tercihli otobüs yolları açılarak toplu taşımaya odaklanılmış, raylı sisteme geçiş hedefi belirlenmiş, Pendik, Tuzla, Zeytinburnu, Sultanahmet ve Beyoğlu gibi bölgelerde yayalaştırma projeleri yürütülmüştür.

[244] Tekeli, İlhan (2013) İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü. Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Rant odaklı projeler, parçacıl planlama yaklaşımı yerine kamusal yararı ve toplumsal refahı önceleyen projeler geliştiriliyor ve İstanbul'un metrosu fikri hayata geçiriliyor.

Merkezi iş alanının küresel ve bölgesel bir metropoliten merkezin işlevlerini karşılaması; bu çerçevede Tarihi Yarımada, Galata, Pera ve Haliç'in -geleneksel kimliklerinin korunarak- turizm, ticaret ve kültür ağırlıklı işlevlere ev sahipliği yapacağı düzenlemeler yönetimin mekânsal kararları arasındadır. Ayrıca İstanbul'un yaşamsal kaynakları olan su havzaları ve ormanlarının kesinlikle korunması, kentin doğu ve batı yakasında yükünü merkez dışına çekerek rahatlatacak ve üretim alanlarına hizmet verecek dengeleyici merkezlerin oluşturulması, ulaşımın doğu-batı aksında geliştirilecek hızlı raylı sistemlerle desteklenmesi ve bu hızlı raylı sistemin kentin iki yakası arasındaki ulaşımı bir tüp tünel ile birleştirmesi de planın temel ilkeleri olarak benimsenmektedir.[245] Sözen, 2018 yılındaki bir basın mülakatında raylı sistem proje başlangıç ve bitiş süreçlerini detaylı bir şekilde açıklamıştır:

> *Türkiye'nin ilk metrosunu biz yaptık. İktidarın elimizi kolumuzu bağlaması nedeniyle de İBB'nin kaynaklarını kullanarak yaptık. Taksim-Levent arasındaki 14 kilometrelik hattı planladık. Ben görevden ayrıldığımda 10 kilometresi tamamlanmıştı. 10 kilometrenin elektrifikasyon ve sinyalizasyon işleri ihale aşamasına gelmişti. İhaleyi yaptım fakat teklif zarflarını topladığımda tekrar başkan olmayacağım anlaşıldı. Teklif zarflarını mühürleyerek kasaya koydum, benden sonraki başkan açsın diye. Erdoğan zamanında açıldı zarflar. Siemens kazanmıştı onu iptal ettiler. İhaleyi şu anki damadı olan ailenin şirketi ile bir Fransız şirketine verdiler.*[246]

İstanbul'da metro fikrinin hayata geçirilmesi, kentin ulaşım tarihindeki en önemli kırılmalardan biri olarak değerlendirilebilir. Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde ortaya çıkan anlatılar da Sözen'in açıklamasını destekler niteliktedir. Anlatılar, bu sürecin yalnızca teknik bir yatırım değil, aynı zamanda kentsel vizyonun dönüşümüne işaret eden bir planlama hamlesi olduğunu ortaya koyar.

Mehmet Yıldız'ın aktardıklarına göre, projenin yüksek yatırım maliyetine rağmen hayata geçirilmesi için kimi bürokratik engeller dönemin genel sekreteri Tuğrul Erkin'in yönetsel becerisiyle aşılabilmiştir. Metro hattının ikiye bölünerek ihale edilmesi, dönemin finansal kısıtları ve merkezi-yerel yönetim ilişkileri bağlamında yaratıcı bir çözüm olarak dikkat çeker.

> **Her toplantıda metro konusu açılıyordu. Artık herkes, 'Başkanım heykelin dikilir, gel öz sermayeyle yapalım şu metroyu' diyordu. Tam o sıralar genel sekreter değişti, Tuğrul Erkin geldi. Çok iş bitirici bir insandı. Metro büyük yatırım tabii, belli bir meblağı geçince hükümetten izin almak gerekiyordu. Tuğrul Bey'in bulduğu çözüme göre, metro hattı ikiye bölündü. Öyle ihale ettik metroyu. Basına da 'Sözen'in metrosu' diye çıktı o günlerde. O dönemde bütün medya Nurettin Bey'in karşısında olmasına rağmen o yapılmasında ısrarcı oldu. Zaten tünellerin yüzde 70'i o dönemde bitmişti.**
>
> ***Mehmet Yıldız,** kişisel görüşme, 03.10.2025*

[245] Yeşilırmak, A. (2011) İstanbul Makroformu Bağlamında Kademeli Plan Birlikteliği, MSGSÜ FBE Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).

[246] T24 (2018, 27 Mayıs). Eski İBB Başkanı Nurettin Sözen: Erdoğan, benim projelerimi tamamlamak dışında ne yaptı?. Ekin (A.) Erişim Tarihi: 18.10.2025 Erişim Adresi: https://t24.com.tr/haber/eski-ibb-baskani-nurettin-sozen-erdogan-benim-projelerimi-tamamlamak-disinda-ne-yapti,637491

İstanbul Metrosu ihalesine girecek firmaların teklif dosyaları ve evrakları Belediye Encümeni'nde. *1992, Mehmet Yıldız'ın fotoğraf arşivi.*

Bu sürece teknik açıdan yaklaşan Prof. Dr. İbrahim Şanlı, 1992 yılında inşaatına başlanan Taksim-Levent hattının İstanbul'un artan nüfus yoğunluğu ve tıkanan ulaşım altyapısı karşısında tek çıkış yolu olduğunu vurgulamaktadır. Şanlı'ya göre, E5 karayolunun artık taşıma kapasitesini aşmış olması, metroyu sadece bir ulaşım alternatifi değil, kentin yaşamsal bir ihtiyacı haline getirmiştir. Bu nedenle metro, dönemin kentsel planlama vizyonunda İstanbul'un "*nefes almasını*" sağlayacak bir sistem olarak kurgulanmıştır. Prof. Dr. Mete Tapan ise İstanbul metrosunun gerçek anlamda Nurettin Sözen döneminde "başlatıldığını" ve bu dönemin kentin modernleşme tarihinde bir eşik oluşturduğunu belirterek tarihsel olarak başkanın hakkının teslim edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Tapan'ın vurgusu, çoğu zaman siyasi tartışmaların gölgesinde kalan bu teknik ve vizyoner adımın, İstanbul'un kentleşme hikâyesindeki yerini hatırlatma çabası olarak okunabilir. Anlatılar birlikte değerlendirildiğinde, Sözen döneminde atılan metro adımının yalnızca bir ulaşım yatırımı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Medyanın ve merkezi yönetimin muhalefetine rağmen sürdürülen bu çaba, İstanbul'da toplu taşımayı kentsel planlama bütünlüğü içinde ele alma anlayışının başlangıcını temsil eder.

Ek olarak, Dalan döneminde, 775 Sayılı Gecekondu Kanunu'na dayanılarak gecekondu önleme bölgesi ilan edilerek imar mevzuatına aykırı biçimde yapılaşmaya açılan arazilere de Sözen döneminde müdahale edilmiştir. Gecekondu bölgelerindeki altyapı ve elektrik sorunlarına çözüm ürettiği için gecekonduyu meşrulaştırmakla eleştirilen Sözen, bu yaklaşımı sosyal demokrat belediyeciliğin bir gereği olarak savunarak bu alanları kentsel hizmetlere dâhil etmiştir.

> **Sözen döneminde yalnızca metro değil, kentin çevresel dönüşümü açısından da çok kritik adımlar atıldı. Zeytinburnu'ndaki dericiler bölgesi kaldırılıp Tuzla'ya taşındı; bu, o dönem için inanılmaz bir mücadeleydi çünkü o bölge koku yüzünden neredeyse yaşanmaz durumdaydı. Ayrıca, İstanbul'un o güne dek olmayan modern çöp tesisleri kuruldu; şehir artık 'çöplük' diye anılan alanlara değil, planlı bir atık yönetim sistemine kavuştu.**
>
> ***Prof. Dr. Mete Tapan,** kişisel görüşme, 06.10.2025*

Atılan bir diğer önemli adım ise Sözen'in belediyeye ait bina ve arsaların kamusal kullanım dışında el değiştirmesine ve satışına izin vermemesidir. Bu tavırla belediyeye ait çok sayıda arsa ve binanın dönemin rant amaçlı projelerle elden çıkarıldığı Dalan döneminin bir antitezini ürettiği savunulmaktadır. Sözen'in İstanbul'da gerçekleştirdiği büyük projeler rant üretmekten ziyade kamusal refahı artırıcı uygulamalar olarak değerlendirilmektedir.[247]

1989-1994 İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı

Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun dağıtılmasıyla kurumsal arşivlerin kaybolması ve parçacıl planlama yaklaşımları sebebiyle kentte planlama sürekliliğinin kesintiye uğradığı, kurumsal hafızanın önemli kayıplar yaşadığı planlama geçmişinin ardından 1989 yılında nazım imar planı çalışmalarına yeniden başlandı.

1984 yılında Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun 3030 Sayılı Yasa ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanmasının ardından, 1989'da Prof. Dr. Nurettin Sözen döneminde yeni bir yapılanmaya gidilmiş ve 1994 Mart ayında onaylanacak 1/50.000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı çalışmaları başlamıştır. 1985 yılında yapılan nüfus sayımında İstanbul'un nüfusunun 5 yıl içerisinde 2.772.708'den 5.475.982'ye ulaşmış olması kentleşmeye dair ciddi kaygıları da beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda şehirdeki demografik ve mekânsal dönüşümle birlikte yıllar içerisinde İstanbul'da yeni ilçeler kurulmuştur. 1987'de Kâğıthane, Küçükçekmece, Büyükçekmece, Pendik ve Ümraniye ilçeleriyle ilçe sayısı 24'e çıkmıştır. İstanbul'da nüfusun hızla artması, geçmişte uygulanan parçacıl planlama yaklaşımları, artan plan tadilatları, imar afları ve kurumsal hafızanın zayıflaması, kentin bütüncül bir planlama anlayışına duyduğu ihtiyacı giderek artırmıştır. İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı'nın çalışmalarına 1989 yılında başlanır. 2010 yılı hedef alınarak yapılan planın nüfus projeksiyonu 13 milyon olarak belirtilmiştir.

[247] Kurtuluş, H., & Aslan, Ş. (2016). Üç Şehir Üç Başkan: Yeni Liberal Dönemde İstanbul, Ankara ve İzmir'de Sosyal Demokrat Belediyecilik Deneyimi (1989-1994). Journal of Faculty of Political Science, (54).

> 1990'larda İstanbul'un nüfusu yaklaşık 400 bin artıyordu. Bu nüfusun büyük bir bölümü göç kaynaklıydı. O zamanlar nazım plan yapma hakkı büyükşehirlere verilmişti ve Nazım Plan Bürosu da kapatılmıştı. Bedrettin Dalan, planlamayla ilgili ona sorulunca, "Plan benim kafamda" demişti. Sözen zamanındaysa "Nazım plansız bu iş olmaz" denilerek nazım plan için yeni bir büro kuruldu. 1/50.000 ölçekli planlar oy birliğiyle Meclis'ten geçti ama plandan hemen sonra yeni seçimle birlikte yönetim değişti.
>
> ***Prof. Dr. Mete Tapan,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

> 1989'da işe başladığımda ilk iş olarak bir program hazırladık. Çünkü o dönemde İstanbul'un nazım planı yoktu. Biz, meslek odası olarak zaten uzun süredir "Türkiye'nin planlanması gerekir, bölge planı yapılmadan şehir planı olmaz" diyorduk. Marmara Bölgesi'nin planlanması gerektiğini savunuyorduk. Bu anlayıştan hareketle İstanbul'un nazım planı üzerinde çalışmaya başladık. Amacımız hem İstanbul'un bütüncül bir nazım plana kavuşmasını sağlamak, hem de kentteki imar rantı sistemine karşı kamusal bir planlama anlayışını yerleştirmekti.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

Genç bir ekiple, katılımcılığı odağına alan, yeni çalışma mekânı ve teknolojik gelişmelerle şekillenen 1994 Nazım Planı süreci, İstanbul'un planlama tarihinde hem kurumsal hem de düşünsel bir yenilenme dönemi olarak öne çıkıyor.

> Nazım imar planında çalışmak hepimiz için coşku verici bir durumdu. Tarihe, İstanbul'a nokta koyuyorsunuz gerçekten büyük bir heyecan.
>
> ***Lale Örmeci,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

1989-1994 İstanbul Nazım İmar Planı süreci, metropolün planlama kurum ve kadroları açısından bir yeniden yapılanma niteliği taşımaktadır. Murat Diren ve Asuman Yarkın Yeşilırmak'ın müdür yardımcılığı görevinde bulunduğu bu dönemde, yaklaşık 20 kişiden oluşan bir ekip kurulmuş, bu ekibin büyük kısmı üniversitelerden yeni mezun olmuş, genç ve idealist şehir plancılarından meydana gelmiştir. Asuman Yarkın Yeşilırmak'a göre, dönem hem yeniden yapılanma hem de deneyim aktarımı açısından geçiş niteliği taşır. Yeşilırmak, Nazım Plan Bürosu'nun eski kadrolarından biri olarak planlama sürecine kurumsal bir devamlılığı sağlayanlardandır.

> 1990 yılında İBB bir sınav açtı, o sırada İbrahim Şanlı hoca da bir plan çalışması olduğundan, benim de olmamı istediğinden bahsediyordu ama sınavı geçmem şarttı. Sınavı geçtikten sonra Nazım Plan Bürosu'nda işe başlamış oldum. Nazım Plan Bürosunda kadın ağırlıklı bir çalışma grubumuz vardı.
>
> ***Filiz Deveci,*** *kişisel görüşme, 13.10.2025*

> Çok amatör bir ekiptik aslında. Çoğumuz yeni mezun olmuştuk. 1994 planı yapılırken de doktorama devam ediyordum. Müdür yardımcılarımız Murat Diren ve Asuman Yeşilırmak daha tecrübeli abi ve ablamızdı, pek çok danışman hocamız vardı. Onlarla keyifli bir dönemdi ve gerçek anlamda üretirken öğrenmek de çok önemliydi.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

Nazım Plan Ekibi.
1993, Filiz Deveci'nin Fotoğraf Arşivi.

Filiz Deveci'nin de belirttiği gibi, Nazım Plan Bürosu o dönemde "kadın ağırlıklı ve amatör ruhla çalışan bir grup" niteliğindedir. Dr. Mehmet Çakılcıoğlu da bu süreci, "üretirken öğrenilen, akademik danışmanlıklarla zenginleşen bir dönem" olarak tanımlamaktadır. Dönemin İmar ve Şehircilik Daire Başkanı Mehmet Yıldız, 1989 Nazım Planı'nın hazırlık sürecinde yürütülen kurumsal yapılanma ve ekip oluşturma sürecini, dönemin yönetici kadrosunun yaklaşımını yansıtan şu ifadelerle aktarmaktadır:

> **Haritalar geldikten sonra, İbrahim Bey'in (Şanlı) de katkısıyla yeni bir ekip kurduk. O dönemde planlama biriminde çalışanların büyük çoğunluğu mimarlık kökenliydi; bu ekip, planlama mesleğinin eğitiminden çok mimarlık pratiğinden gelen kişilerden oluşuyordu. Çoğu alaylıydı, planlamayı sonradan mimarlığa ek olarak öğrenmişlerdi. Üstelik birçoğunun ailesel sorumlulukları nedeniyle uzun çalışma saatlerine katılması zordu. Bu koşullar altında ben, planlama ekibini güçlendirmek için üniversitelerle temas kurmayı önerdim. Son iki yılda birinci, ikinci, üçüncü olan öğrencileri bize bildirsinler. Onlarla iletişime geçelim, bize göndersinler diye düşünerek yeni mezun ama yetenekli planlamacılardan oluşan 40 kişilik bir ekip kurmayı amaçladık. Ancak bu aşamada da siyasetin etkisiyle karşılaştık. Sonunda 40 kişilik ekip kurma hedefimiz gerçekleşmedi ama 21 kişilik bir çekirdek kadro oluşturabildik. Bu ekip, bir bölümü Nazım Plan Bürosu'nda, bir bölümü Şehir Planlama Müdürlüğü'nde görevlendirildi. Ayrıca Ankara'dan, deneyimli bir planlamacı olan Murat Diren'i müdür yardımcısı olarak getirdik. Diğer müdür yardımcımız da Asuman Yeşilırmak'tı. Böylece İstanbul'un uzun yıllardır eksik olan nazım planı için gerekli kurumsal yapı ve teknik altyapı oluşturulmuş oldu.**
>
> ***Mehmet Yıldız,** kişisel görüşme, 03.10.2025*

Danışman kadrosunun oluşturulmasında dönemin Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in doğrudan inisiyatifi etkili olmuştur. Mehmet Yıldız'ın aktardığına göre, planlama sürecine planlama için İbrahim Şanlı, toplu konut üretimi için Mete Tapan, kent hukuku için Yücel Ünal, trafik ve ulaşım için Ahmet Keskin gibi alanında uzman akademisyenler danışman olarak dahil edilmiştir. Lale Örmeci'nin ifadesine göre ise, plan toplantıları yalnızca belediye birimlerini değil, Mimarlar Odası ve farklı kurum temsilcilerini de içine alan katılımcı bir zeminde yürütülmüştür. Asuman Yarkın Yeşilırmak da, dönemin planlama pratiğinde tematik uzmanlaşmanın ve katılımcı ekip çalışmasının önemsendiğini ifade eder. Bu kapsamda 1994 planının çalışma süreci yalnızca mekânsal düzenlemelerle sınırlı kalmamış, farklı disiplinlerden uzmanların katkısıyla çok boyutlu bir bilgi üretim alanına dönüşmüştür.

> Göreve başladıktan sonra ilk yaptığımız şey, planlama sürecini bütün kurumları kapsayacak biçimde başlatmaktı. İbrahim Bey'in önerisiyle bir haftalık geniş toplantılar düzenledik. Bu toplantılara meslek odaları, kamu kurumları ve Ticaret Odası temsilcileri katıldı. Her kurumdan öneriler alındı, kentin geleceğini tartıştık. Bu, planlama sürecinin katılımcı bir zeminde başlaması açısından önemliydi.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

Yapılan görüşmeler, 1989-1994 Nazım Planı'nın yalnızca teknik bir planlama süreci değil, aynı zamanda kurumsal yeniden yapılanma, kuşaklar arası aktarım ve mesleki kimlik inşası açısından da önemli bir döneme işaret ettiğini göstermektedir. Yeni mezun plancıların ekip içerisine katılımı ve eski kadrolarla kurulan etkileşim de kurumsal hafızanın aktarımı açısından kritiktir. Filiz Deveci'nin anlatısı bu geçiş sürecinin niteliğini açıkça ortaya koymaktadır:

> Şehir Planlama Müdürlüğü'nü Nazım Plan Bürosu'na çevirmek istiyorlardı. O müdürlükte 80 planında çalışanlar da vardı. Biz de onlarla birlikte başladık. İlk zamanlar tabi yeni mezun olduğum için kuşak çatışmasını yaşadım. Hem kurumun hafızasını hem de 1980 dönemindeki plan çalışmalarını bize aktarmaları çok kıymetliydi, öğreticiydi. Yönetim anlayışının farklı olduğu bir yerde yeni ekip kurmak, belediyenin çalışma ortamından farklı bir şey kurmak zaman aldı.
>
> ***Filiz Deveci,*** *kişisel görüşme, 13.10.2025*

Yıllar içinde dağılmış, kaybolmuş, belgeleri tozlu raflarda unutulmuş bir yapının üzerine yeni bir birim inşası ekibin toplanmasıyla birlikte mekânda da karşılık bulmuştur. İBB'nin Saraçhane'de yer alan binasının 6. katı yeni kurulan birim için düzenlenmiştir. "U" biçiminde kurgulanmış koridorlarda kurulan yeni müdürlüğün, yalnızca bir çalışma alanı değil, ekip ruhunu ve yeni bir planlama anlayışını şekillendiren bir mekân hâline getirilmesi, saygın bir alan oluşturulması hedeflenmiştir.

> Belediyenin içinde çok güzel bir yer oluşturduk, sağolsun Mehmet Yıldız oluşturdu. Saygı görmesi için iyi bir mekân olmasının önemli olduğunu söyledim. Halılar döşendi, masalar geldi, ortam kuruldu ve çalışmalar başladı.
>
> ***Prof. Dr. İbrahim Şanlı,*** *kişisel görüşme, 01.10.2025*

> Şehir Planlama Müdürlüğü'nün tüm masa, sandalye, koltuklarını değiştirdik. Tozlu dosyalar, rendesiz ahşap rafların üzerindeydi. İlk defa o dönem döner arşiv raflarını getirdik.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

> Diğer ofis binalarından farklı olarak bizim ofise kırmızı koltuk gelmişti. Hocalar, danışmanlar gelecek diye. Belediyede çok konuşulmuştu bu durum, hatta bizim müdürlüğün adına da Şanlı Kafe diyorlardı. (...) Saraçhane binasının 6. katındaydık, şu anda orası yok çünkü tadilattan sonra yangın merdiveni oldu. Şu anda yangın merdiveninin olduğu yer toplantı odası olarak ayarlanmıştı. Biz orada o paftaları serip üzerinde çalışıyorduk. (...) Aslında ofisin kurulması da o kadar kolay olmadı.
>
> ***Filiz Deveci,*** *kişisel görüşme, 13.10.2025*

Bu yenilikçi yaklaşım, belediyenin diğer birimleri tarafından hemen kabul görmemiştir. Filiz Deveci, günlük evrak ve rutin işlerle meşgul birimlerin aksine, üst ölçekli bir planın uzun soluklu, aşamalı bir çalışma gerektirmesi nedeniyle başlangıçta "*Burada iş yapılmıyor mu? Siz ne yapıyorsunuz?*" şeklinde eleştirilerle ve sorgularla karşılaştıklarını paylaşır. Bu durum, plan ekibinin teknik altyapı ve çalışma mekânını yeniden kurgulama çabasının, aynı zamanda belediye bürokrasisinde planlama fikrinin meşruiyetini yeniden inşa etme süreciyle de iç içe geçtiğini göstermektedir. Mehmet Yıldız'ın ifadesiyle, "tozlu dosyaların" yerini modern arşiv sistemlerinin aldığı, plan başladıktan bir süre sonra bilgisayar alındığı ve ilk kez denendiği bu dönem, planlama pratiğinde teknik ve mekânsal bir dönüşümün de başlangıcı olmuştur.

> Şimdiki gibi dijital ortam olmadığı için her şeyi kendi elimizle yapıyorduk. Her şeyi tek tek giriyorduk. Çizim masaları üzerinde şeffaf haritalar vardı, tüm planları onların üzerine rapidoyla çizdik. Planların onayları alındıktan sonra ilgili makamlara ve Harita Müdürlüğü'ne arşivlenmesi için gönderiliyordu.
>
> ***Lale Örmeci,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

> Bilgisayar bilen kimse yoktu. Bir odaya bilgisayar aldım alışmaları için. Çünkü teknik eleman metni elle yazıyor, daktiloya veriyor, sıraya giriyor, yetişmiyor. Vatandaş bekliyor, iş birikiyor. Herkes kendi raporunu bilgisayarda yazsın istedik ama başaramadık açıkçası. Daktilo takviyesiyle idare ettik.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

> 1994'te şehir planlamaya bir tane bilgisayar geldi, diğer müdürlüklerde de yoktu. Kendi programları, hiçbir şey olmayan bir bilgisayar geldi. Sadece Word yazıp Excel yapıp veri girdiğimiz bir araç. Murat Diren yetkiyi Ülker Kobat diye çok sevdiğim bir arkadaşıma verdi. 'Bu bilgisayardan sen sorumlusun' dedi. Şimdi düşündüğümüzde çok farklıydı o dönemki koşullar. Yani 1993'lerde filan cep telefonunun olmadığı, araç telefonunun olduğu, araç telefonuna da kıskanarak "ya ne güzel bir şey şu araçta telefon, araçta giderken telefonla konuşmak" dediğimiz dönemlerde yapılan bir plandı.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

> O döneme dair aklımda kalan en ilginç anılardan biri, müdürlükteki tek bilgisayara Murat Diren'in şifre koymasıydı. Aslında her gün açıp kullandığımız bir cihaz olmadığı için şifre kısa sürede unutulmuştu. Sonra Murat'ın özel gün tarihlerini bir arkadaşa verip "bunları tek tek dene, belki biri tutar" diyerek şifreyi bulmaya çalıştığımızı hatırlıyorum. Hepimiz büyük bir heyecan içindeydik, çünkü bilgisayar müdürlüğün tek bilgisayarıydı. Sonra teknoloji o kadar hızlı ilerledi ki, kısa bir süre sonra hepimizin masasının üzerinde bir bilgisayar oldu. Ama o zamanlar internet yoktu. İnternetin gelmesiyle birlikte çalışma biçimimiz de değişti. Her sabah Çakılcıoğlu'yla birlikte karşılıklı oturur, Resmî Gazete'ye bakar, "bugün planlama ve imarla ilgili bir şey var mı?" diye kontrol ederdik. Şimdi ise o alışkanlık bambaşka bir biçim aldı. Bazen 90'lı yıllarda bilgisayar olmadan nasıl plan araştırmaları yaptığımızı düşündüğümde, o dönemde ne kadar farklı bir çalışma pratiği içinde olduğumuzu fark ediyorum.
>
> ***Filiz Deveci,*** *kişisel görüşme, 13.10.2025*

1990'lı yıllar, hem İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde hem de özel planlama ofislerinde kent planlama pratiğinin dijitalleşmeye başladığı bir dönüm noktasını temsil etmektedir. Kağıt üzerinde yapılan eskizlerle şekillenen planlama pratiği, zaman içerisinde bilgisayar destekli tasarımın yaygınlaşmasıyla birlikte yeni bir üretim biçimine evrilmiştir. Çetin Yarlıgan, planlama sürecinde dijital ortama geçişin zorluklarını anlatırken, elle çizimden bilgisayar destekli çizime (AutoCAD, NetCAD) geçişin kolay olmadığını vurgular. Kendi kuşağının mekânı ancak kağıt üzerinde görerek çalışabildiğini, bu nedenle hâlâ bazı işlerini eskizle yaptığını belirtir. Yarlıgan'a göre, dijitalleşme süreci teknik bir yenilikten öte, planlamacıların mekânı algılama ve üretme biçimlerinde kuşaklar arası bir dönüşüm yarattığını gösterir.

> **1990'larda İBB'ye girdiğim dönemde çok katmanlı, çok matrisli bir veritabanı kurma çabasındaydım. Türkiye'de henüz Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) yeni yeni gündeme geliyordu. Ertesi yıl bu çalışmanın temel verisini bir arkadaşımla birlikte, belediye adına değil bireysel olarak, bir tebliğde sunduk. Oktay Ekinci ve Recep Tayyip Erdoğan dahil herkes alkışladı. Çünkü Türkiye'de böyle bir çalışma daha önce yapılmamıştı.**
>
> ***Zekai Akay,** kişisel görüşme, 09.10.2025*

Belediye bünyesindeki Nazım Plan Bürosu ile paralel şekilde sürdürülen Ulaşım Ana Planı çalışmasıysa, dönemin sınırlı mali kaynakları ve teknolojik yetersizlikleri nedeniyle detaylandırılamamış, bu durum planın kapsamı ve uygulanabilirliği açısından önemli bir kısıt oluşturmuştur.

> **Birinci kısıt olarak maddi olanaklar nedeniyle, bütçe kısıtı nedeniyle çok fazla detaya girilemedi. İkinci önemli kısıt tabii teknolojik olanaklar. Yazılım açısından şimdiki gibi coğrafi bilgi sistemine dayalı yazılım model programları yoktu. Hatırlıyorum tramplen programını kullanmıştık. Tramplenin görsel tarafını bilgisayarda göremiyorduk. O yüzden böyle panolara haritalar yapıştırıp o haritalar üzerinde network oluşturmuştuk. Yani bilgisayardaki network'ü görme olanağımız olmadığı için onu elle pano üzerinde her bir linki, her bir düğüm noktasını işaretleyerek hatları panolarda işaretleyerek ilerledik. O yüzden çok zahmetli oldu.**
>
> ***Prof. Dr. Haluk Gerçek,** kişisel görüşme, 30.09.2025*

**Fiziksel ve teknolojik koşullar sağlanmış, ekip kurulmuştu.
Ancak İstanbul'un 1/25.000'lik haritası yoktu.
"İstanbul, plan değil, harita fukarasıydı."**

1989 sonrasında yürütülen nazım planlama sürecinin en kritik sorunlarından biri, İstanbul'un güncel ve güvenilir harita altlıklarından yoksun oluşuydu. Kentin hızlı büyümesi, kaçak yapılaşmanın artışı ve mevcut haritaların güncelliğini yitirmesi gibi farklı pek çok nedenle eldeki veriler işlevsiz hale geliyordu. Bu nedenle çalışmalara başlayabilmek adına, öncelikle fiziksel ve teknik altlığın oluşturulmasına odaklanılmıştır. Belediye içinde bulunan eski fotogrametrik verilerin görsel nitelikte olması ve planlama açısından yeterli bilgi içermiyor olmasına ek olarak yaşanan bürokratik engeller yeni bir harita ihtiyacını ortaya çıkarır.

> **Artık plana başlayalım dedik ama çok temel bir sorunla karşılaştık: İstanbul'un 1/25.000 ölçekli haritası yoktu. Yani kentin mevcut durumunu, topografyasını, doğal yapısını gösteren güncel bir altlık elimizde bulunmuyordu. Harita olmadan plan yapmamız mümkün değildi. Harita temini için Ankara'ya, askeri haritalardan yararlanmak üzere gittim. Ancak bana, "Bu haritalar umuma açık yerlerde kullanılamaz. Taahhütname verirseniz verebiliriz." dediler.**
>
> ***Mehmet Yıldız,** kişisel görüşme, 03.10.2025*

> 1/25.000 ölçekli haritaların kullanımı askeri yönden sakıncalıydı. Çünkü koordinatları veriyorsunuz. O nedenle yeni bir altlığa ihtiyaç duyuldu. Şehir Planlama Müdürlüğü kurulduğunda ben sonradan bu birime görevlendirildim ve çalışmalar henüz yeni başlamıştı. O dönemde ekip, şehirdeki konut alanlarının yoğunluğunu belirlemek için PTT'nin telefon numaralarından yola çıkarak bir katsayı hesabı yapmaya çalışıyordu. Ancak bu yöntemle sağlıklı bir sonuç almak mümkün değildi; üstelik elimizdeki haritalar da oldukça eskiydi ve hızla artan kaçak yapılaşmaları tespit etmek imkânsız hale gelmişti. Bu noktada, teknolojiden faydalanma fikri aklıma geldi. Uydu fotoğraflarıyla arazi kullanımı ve yerleşim alanlarını belirleyebileceğimizi düşündüm. Bunun üzerine İstanbul Teknik Üniversitesi Uzak Algılama Bölümü'ne gidip durumu anlattım, onlar da seve seve destek oldular. Başkan Prof. Dr. Nurettin Sözen, Genel Sekreter Yardımcısı Prof. Dr. Mete Tapan ve Daire Başkanı Mehmet Yıldız'ın onayıyla İTÜ ile birlikte çalışmaya başladık. Böylece, İstanbul'da uydu fotoğrafları kullanılarak yapılan ilk büyük ölçekli arazi kullanımı analizi gerçekleştirildi. Bu, o dönem için yalnızca Türkiye'de değil, dünya çapında da öncü bir çalışmaydı. Uydu verileri sayesinde sanayi, konut, yeşil alan, maden sahaları ve yolların dağılımını yoğunluklarıyla birlikte elde ettik. Bu da planlama açısından son derece değerli bir veri seti oluşturdu.
>
> ***Lale Örmeci,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

> İBB'de Dalan döneminde bir Bilgi İşlem Merkezi kurulmuştu. İlk sayısal haritalar ihaleyle yaptırılmış ve bu merkezi sisteme yüklenmişti. Ama henüz plan altlığı olarak kullanılamıyordu. Coğrafik bilgiler sadece fotogramatikti. Yani sadece görseldi. Örneğin ağaçlar tanımlıydı, ama binalar, yollar vs tanımsızdı. Biz 90'ların başında bu sayısal haritalarda görünen ama bina olarak tanımlanmamış görselleri üzerinden kapalı alanlar çizip, üzerinde tanımlı bir noktaya, o alanla ilgili bilgi atayarak, ilkel bir coğrafi bilgi sistemi inşa etmeye çalıştık. Merkezi iş alanları, alt merkez alanları ve sanayi alanlarında bu çalışmayla arazi kullanım durumunu tespit ettik. Ve sorgulanabilir bir veri tabanı oluştu. O ilk haritalar, kadastro bilgisi falan da içermiyordu. Harita Genel Müdürlüğünce, yıllar içinde mekânsal verilerle birleştirilerek onaylanmasından sonra bu haritalar üzerinden plan çizilmeye başlandı. Sanırım 1990'ların sonu 2000'lerin başını buldu bu süreç ve yavaş yavaş planlar da sayısal haritalar üzerinde dijital olarak çizilmeye başlandı.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> (...) O dönem İstanbul'un durumu özetle şuydu: İstanbul, plan değil, harita fukarasıydı. Gerçekten de kentin doğal yapısını, mevcut durumunu bile doğru düzgün bilmiyorduk. Bu nedenle ilk yıllarımız büyük ölçüde altlıkların tamamlanmasına ayrıldı.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

İstanbul'un haritasına ulaşmaya yönelik tüm bu çabalar, "*İstanbul, plan değil, harita fukarasıydı*" sözünde özetlendiği gibi, kentin mekânsal bilgisinin yokluğunun planlama sürecini nasıl şekillendirdiğini ve bu eksikliğin yeni teknolojik yöntemlerin kullanılmasına nasıl zemin hazırladığını gösterir niteliktedir.

Haritalara ulaşılmasının ardından planlamaya yönelik ilk adımlar mevcut durum analizleri ile başlamıştır. Bir önceki belediye başkanlığı döneminde parçacıl olarak planlanan alanlara dair bilgiler ve haritalar da irdelenerek İstanbul'un geleceğine yönelik ilkeler belirlenmiştir.

> **Öncelikle İbrahim Bey, mevcut durumu görebilmek için Bedrettin Dalan döneminde hazırlanmış olan 1/25.000 ölçekli planları ve o planlarda yapılan tüm tadilatları topladı. Böylece elimizdeki dağınık plan parçaları bir araya getirildi ve İstanbul'un planlama açısından mevcut durumu analiz edildi. Bu analizlerin ardından planın temel ilkeleri belirlendi. Önümüzdeki 10 ve 20 yıllık dönem için nüfus projeksiyonları yapıldı, kentin gelecekteki nüfus büyüklüğü hesaplandı. Buna göre, ulaşım, konut, sanayi ve yeşil alan kararlarını yönlendirecek ana ilkeler ortaya kondu.**
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

1/50.000 Ölçekli Nazım Plan'ın Basına Tanıtılması.
1994, Mehmet Yıldız'ın Fotoğraf Arşivi

Yapılan çalışmaların ardından 1989-1994 Plan döneminde yetki tartışmaları sürmesine rağmen 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırlarına kadarki alanları kapsayan plan tamamlanmıştır.[248] 1990–1993 yılları arasında Bayrampaşa, Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Güngören, Maltepe, Sultanbeyli, Tuzla ve Esenler ilçelerinin kurulmasıyla ilçe sayısı 33'e yükselmiş, 1995'te Yalova'nın il olmasıyla sayı 32'ye düşmüştür. Bu dönemde büyükşehir belediye sınırlarına dahil olan ilçeler artmakta, bu da İstanbul'un mekânsal yönetim kapasitesini genişletmektedir. 1990'lı yıllarda siyaset arenasındaki değişimler kentleşmeye de yansımıştır.[249] Kentlerde banliyöleşme hızlanmış, kamusal alanlar azalmış; tüm bu gelişmeler kentsel dokuyu değiştirmiş ve kentte eşitsizliklerin daha görünür hale gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle kentleşme politikaları ve plânlama süreçleri daha önemli hale gelmiştir.[250] Planın meclisten geçmesinden kısa bir süre sonra yerel seçimler olmuş ve iktidar parti değişmiştir.

---

[248] Temmuz 2004'te Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununa göre büyükşehir belediyelerinin sınırları ve il/vilayet sınırları örtüştürülmüştür. Bu tarihe kadar metropoliten alan sınırı ve vilayet sınırı farklıdır.

[249] Köse Badur, A. (2023), Kentlerin gözünden Cumhuriyet'in Yüz Yılı: Kısa zamanda Çok Yol Kat Edebildik mi? SALT, Erişim Adresi: https://saltonline.org/tr/2614/kentlerin-gozunden-cumhuriyetin-yuz-yili-kisa-zamanda-cok-yol-kat-edebildik-mi, Erişim Tarihi: 09.09.2025.

[250] Asmin Kavas (2025), Türkiye'nin Kentleşme Raporu, Toplum Çalışmaları Enstitüsü.

> Planın hazırlığı sürerken, dönemin bitimine yaklaşık bir yıl kalmıştı. O süre içinde plan çalışmalarını tamamladık, meclis gündemine taşıdık ve onay sürecini başlattık. Plan, meclisten geçerek yürürlüğe girdi. 1994 planı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin kendi eliyle hazırladığı ilk 1/50.000 ölçekli Nazım Plan oldu. Yani İstanbul tarihinde ilk kez, kentin bütününe ilişkin planlama kararı doğrudan belediye tarafından üretilmiş ve onaylanmıştı.
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

1/50.000 Ölçekli Nazım Plan'ın Kamuoyuna Sunumu.
1994, Mehmet Yıldız'ın Fotoğraf Arşivi

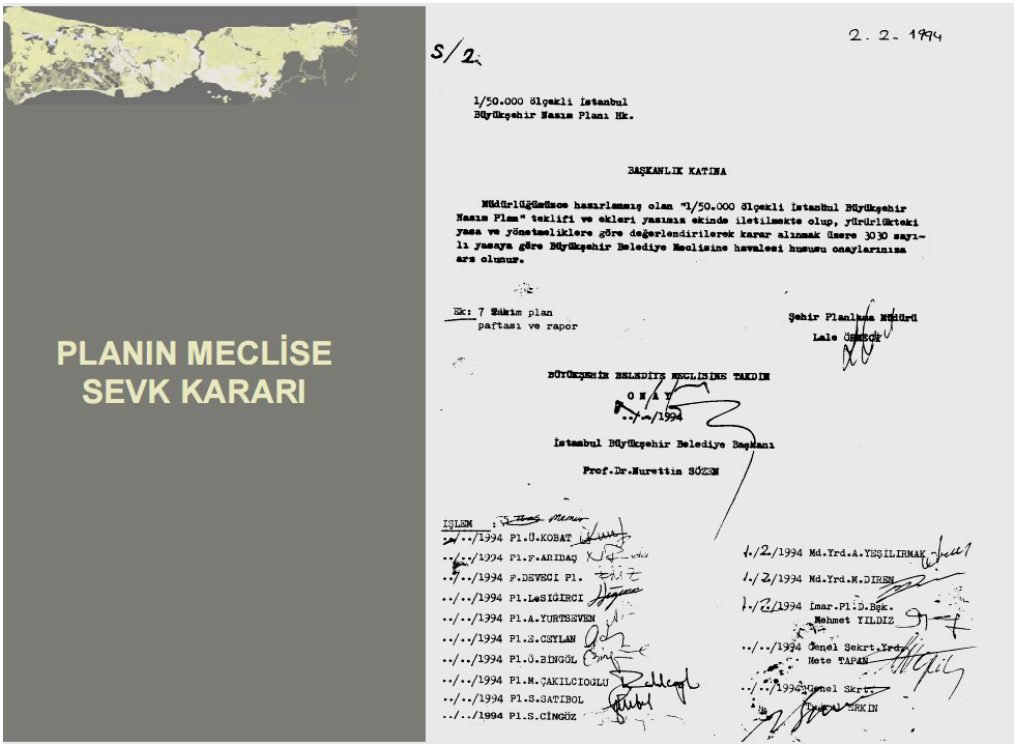
1/50.000 Ölçekli Nazım Plan'ın Kamuoyuna Sunumu- Bürokratlar,
1994, Mehmet Yıldız'ın Fotoğraf Arşivi

Prof. Dr. Mete Tapan ve Mehmet Yıldız'ın aktardıklarına göre 1994 Planı yalnızca bir teknik belge değil, aynı zamanda belediyenin kendi kapasitesiyle bütüncül bir planlama sürecini yürütme iradesinin simgesidir. Bu plan yapılan görüşmelerde, uzun yıllar merkezi yönetim eliyle yürütülen planlama pratiğine karşı, yerel düzeyde bilgi üretme, karar alma ve uygulama yetkinliğinin güçlendiği bir dönüm noktası olarak yorumlanmıştır.

> **1/50.000 ölçekli planı kimin yapacağı, yani Büyükşehir Belediyesi'nin mi yoksa dönemin bakanlığının mı yetkili olacağı konusunda ciddi bir tartışma vardı. Tüm bu çekişmelere rağmen benim 1991'de göreve başladığım ve 1994'te tamamlanan 1/50.000 planını hazırlayıp meclise getirdik. Plan tam meclisten geçmek üzereyken, konuşmalar devam ederken siyasi iktidar değişti. 1994'te Refah Partisi, yani Erbakan'ın partisi yönetime geldi. Yaklaşık iki yıl boyunca bu plan üzerinde çalışmıştık, ancak iktidar değişimiyle birlikte plan mecliste durduruldu, benim bildiğim kadarıyla. Fakat bir yıl kadar sonra, çok küçük değişikliklerle aynı plan yeniden meclise getirildi ve bu kez kabul edildi.**
>
> ***Prof. Dr. Mete Tapan,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

1994 yılı 1/50.000 Ölçekli İstanbul Büyükşehir Nazım Planı'nın Meclise sevk kararı.
1994, Filiz Deveci'nin Fotoğraf Arşivi

Yerel Secimler Sonrasi Plan Revizyonu: 1994-1995 Planı

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde 1990'ların ortasından itibaren yaşanan siyasal dönüşümün (Nurettin Sözen döneminden Recep Tayyip Erdoğan dönemine geçişin) yerel yönetim bünyesindeki planlama kurumları üzerindeki en az geçmişin yeniden kadrolaşmaları kadar önemli ancak kendine özgü etkileri olmuştur. Bu dönemde idari kadroların yeniden şekillenmesi, planlama geleneğinin sürekliliğini ve kamusal anlayışın niteliğini doğrudan etkilemiştir. Mehmet Çakılcıoğlu 1989'dan itibaren beş sene boyunca makro ölçekli plan üretme alışkanlığını yerleştirmeye çalışan kurum bürokrasisinin 1994'de yerel iktidar değişse de bir tür süreklilik sergilediğini ileri sürmektedir. Asuman Yarkın Yeşilırmak ise seçimlerin ardından başlayan Erdoğan döneminde belediye yönetimiyle ilk temasını şu şekilde aktarmaktadır:

> Bir gün beni bir yere -Başkanlıkta bir odaya- çağırdılar. Meğer başkanın danışmanlarından biriymiş. Masada genç bir grup toplanmıştı, benden plan sürecini anlatmamı istediler. 'Anlatayım ama kime anlatıyorum ben bu planı?' dedim. Danışman kendisini ve gençleri tanıttı. O gençler daha sonra belediyede müdür ya da müdür yardımcısı olarak görevlendirildiler. O zamanlar hepsi yeni mezundu, birikimleri yoktu. Bir bakıma bizim süreci kolay yönlendirebilmemiz, imza yetkimiz olmasıyla ilişkiliydi. Yeni kadrolarda imza yetkisi yoktu.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> 1994 seçimlerinde Refah Partisi'nin seçimi kazanması, yalnızca İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde değil, tüm ülkede bir dönüşümün başlangıç noktasıydı. Bu durum, doğal olarak İBB mekanizmasında da bir değişikliğe yol açtı. Ancak bürokrasi, özellikle de İBB bürokrasisi, bu değişime rağmen kendi sürekliliğini korudu. Hantal olmakla eleştirilen bir yapı olsa da bana göre İBB, kurumsallaşma açısından oldukça güçlü bir yapıya sahipti. Kurumsallığı bugün bile eleştiriliyor olsa da, o dönemde yönetim değişse de bürokrasi bir şekilde devam etti. 1994 seçimlerinde Refah Partisi'nin seçimi kazanması yalnızca İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde değil, tüm ülkede bir dönüşümün başlangıç noktasıydı. Bu durum, doğal olarak İBB mekanizmasında da bir değişikliğe yol açtı. Ancak bürokrasi, özellikle de İBB bürokrasisi, bu değişime rağmen kendi sürekliliğini korudu. Hantal olmakla eleştirilen bir yapı olsa da bana göre İBB, kurumsallaşma açısından oldukça güçlü bir yapıya sahipti. Kurumsallığı bugün bile eleştiriliyor olsa da, o dönemde yönetim değişse de bürokrasi bir şekilde devam etti.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

Bu anlatı, 1994 sonrasında Refah Partisi'nin belediye yönetiminde kadrolaşma sürecine gidişi ve genç profesyoneller üzerinden yeni bir idari ağın kurulma girişimini göstermektedir. Aynı zamanda, planlama geleneğinden gelen kimi kamu görevlilerinin bu süreçte konumlarını korumaları de dikkat çekicidir. Aynı dönem Şehir Planlama Müdürlüğü'nde de önemli değişimler yaşanmıştır:

> 1995 Planı ise, eski kadroya yeni ekiplerin katılımıyla devam etti. Mehmet Çakılcıoğlu ve diğerleri de o dönemde, yani benim eski ekibim, görevlerini sürdürdüler.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> Bizim müdürler genellikle siyasi iktidara göre değişirdi, müdür yardımcıları ise daha kalıcı olurdu. O dönemde Murat (Diren) bir süre daha kaldı, iki genç müdür yardımcısı daha atandı. Yeni müdür de onlarla birlikte geldi. Gelen müdür Sinan Bölek'ti. Önceden Nazım Plan Bürosu'nda planlama çalışması yürütmemişti ama en azından kurumdaki insanları tanıyordu.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> 1994 seçimlerinden 10 - 15 gün sonra beni müdürlük görevinden aldılar ve kadrosuz danışman olarak devam ettim. Yani danışmanlık olarak geçiyor ama danışmamak da denilebilir. O şekilde ben bir sonraki seçime kadar görevime devam ettim. Sonraki seçimden sonra, 1999'da da İBB'den tamamen ayrıldım.
>
> ***Lale Örmeci,*** *kişisel görüşme, 06.10.2025*

Nurettin Sözen başkanlığında işletilmeye tekrar başlayan danışma kurulu mekanizması, Refah Partisi ve Erdoğan dönemlerinde de belli ölçüde sürdürülür, ancak danışman profili değiştirilmiştir. Yarkın Yeşilırmak'ın tanıklığına göre Oktay Ekinci Mimarlar Odası'nı temsilen 1994 öncesi ve sonrası iki dönemde de kurul üyeliğinde bulunurken ulaşım politikalarında danışman olarak kurula dahil olan Mustafa Ilıcalı'nın ismini zikretmektedir. Lale Örmeci ise yeni dönemde kuruldaki pozisyonunu korusa da organizasyon şemasında ve istişare sürecince yer bulamayan kişilerdendir. Örmeci 1994 öncesi İBB'de yer bulmuş uzman kadrolardan biri olarak 1999'a kadar sorumluluğunu sürdürecektir. 1990'ların ikinci yarısı bu anlamda Nazım Plan Bürosu'nda SHP ve RP dönemi atanmış kadrolarının kısmen birlikte çalıştığı bir dönem olarak değerlendirilebilir.

1994 Planının 1995 Revizyonu

1994 yerel seçimleri sonrası belediyenin planlama birimlerindeki değişiklikler sonrasında yeni kadrolar Nazım Plan Bürosu'nun hazırladığı plan çalışmasını revize etmeye karar verir. Yeni yönetim Büroya planın aslında onay sürecin tamamlanmadığını, eksik olduğunu ve yeniden ele alınması gerektiğini belirtir (Filiz Deveci, kişisel görüşme, 13 Ekim 2025). Dönemin planlama mevzuatındaki yetki sınırları gereği belediye meclisinde onaylanan 1994 Planında, belediyenin yetki alanının dışındaki bölgelerle ilgili kararlarının onayı için farklı bir protokole ihtiyaç duyacaktır.

> **1994 planı belediye meclisinde onaylandı. 1995 Planında ise şöyle bir durum vardı: Büyükşehir Belediyesi sadece kendi 3030 sınırları içerisinde plan yapma yetkisine sahipti. O dönemde bakanlıkla bir protokol yapıldı. Henüz Refah Partisi iktidarda değildi, dolayısıyla merkezi hükümetle yerel yönetim arasındaki ilişki daha rahattı. Genelde merkezi ve yerel yönetim aynı partiden olduğunda süreçler çok daha kolay ilerliyor; planlar da çoğu zaman dikkate alınmıyor. 1994 başında, sanırım Çiller hükümeti döneminde bu protokol yapıldı ve böylece 1995 Planının 3030 sınırları içindeki kısmı Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanıp bakanlık tarafından onaylandı.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Yeni ve eski kadroların, birlikte hazırladığı bir yıl arayla tamamlanan 1995 planının öncekiyle arasında ne kadar fark olduğu konusunda farklı fikirler ileri sürülmektedir. Büroda çalışmayı sürdürenler iki plan arasındaki sürekliliğe değinmektedir. Ancak kimi aykırılıklara işaret edenler de vardır.

> **Ardından gelen seçim süreci işleri etkiledi. Zaten bir yıllık bir sürede 1995 Planı tamamlanamazdı, 1990'dan 1994'e kadar süren bir plan hazırlık süreci vardı. Ortaya çıkan plan stratejik kararlar içeren bir plandı.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

> **1994 ve 1995 planından birlikte bahsediyorum, çünkü bir devamlılığı vardır. (...) 1995 planı 1994'ün revizyonu gibiydi. Ancak bu revizyon planın kendisinde büyük değişiklikler getirmedi, esas fark raporlama kısmında oldu. 1995 raporu, 1994'e göre daha kapsamlı ve detaylıydı. Yine de planın temel yaklaşımı aynı kaldı. Revizyon biraz rapor ve plan notlarına yönelikti.**
>
> ***Filiz Deveci,*** *kişisel görüşme, 13.10.2025*

> **0 dönem tabii ki yapılanma biraz daha genişlemiştir ama, hemen hemen 1995 Planına baktığımızda da 1994 Planında alınan kararların biraz daha üzerine basarak, biraz daha genişletilerek alındığını görüyoruz. Dolayısıyla 1994 ve 1995 planı ilkesel anlamında aynı planlardır.**
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

> **1995 planını bir sene sonra yürürlüğe koydular. Bence o değişikliğe gerek yoktu. Belki tadil edebilirlerdi bazı bölümlerini ama İstanbul'a zaman kaybettirdiler. Bu planda su havzalarını inşaata açtıkları için ben bir basın toplantısıyla planı eleştirdim. Zaten nazım planın ilkeleri değişmiyor. İstanbul'un gelişmesi, İstanbul'un 10-20 yıllık hedefleri bilimsel verilere bağlı ve belli.**
>
> ***Mehmet Yıldız,*** *kişisel görüşme, 03.10.2025*

Bir görüşe göre bir yıl içinde hazırlanan revizyon dört yıllık bir altlığın üzerine geliştirildiği için üst ölçekli plan yaklaşımda temel bir fark yoktur. 1995 planı önceki çalışmaların raporuyla ve plan notlarıyla bir yıl içinde detaylandırılmış ve genişletilmiş halidir. Ancak bir görüşe göre de 1995 revizyonu tadilatın ötesine geçmiş, su havzalarını imara açmak gibi -üzerine temellendiği 1990-1994 faaliyetinin aksine- kararlara yer vermiştir.

1995 planın hazırlandığı dönemdeki aktarımlardan Asuman Yargın Yeşilırmak ve Murat Diren'in plan sürecinin dışarısında kaldıkları anlaşılmaktadır. Ancak 1995'te yaşanan imza krizinde, Yeşilırmak plan raporlarında önemli değişiklikler yapmaları gerektiğini, aksi takdirde planları imzalayamayacaklarını belirtir. Neticesinde plan ve plan raporu rrevizyonlarının bir kısmı Sema Karagüler ve Hatice Fahrünnisa Ensari Kara'nın da olduğu bir grup tarafından tamamlanarak imzalar atılır.

Şehir Planlama Müdürlüğü bünyesindeki Nazım Plan Bürosu ile ilişki halinde hazırlanan İstanbul Ulaşım Ana Planı da metropolde raylı sistemlerin yaygınlaştırılmasına önayak olmuştur. Günümüzde işletilmekte olan birçok metro hattının temelleri bu planda önerilmiştir.[251] Haluk Gerçek'in tanıklığına göre bu dönemde Büroda gerçekleştirilen bir sunum sırasında, Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan plan hakkında bilgi almış ve özellikle üçüncü köprünün planda yer alıp almadığını sormuştur. O dönemde hem İstanbul Büyükşehir Belediyesi hem de Erdoğan üçüncü köprü projesine karşı bir tutum sergilenmektedir. Ek olarak hem 1994 Nazım Planı hem de geçmişte hazırlanan planlarda İstanbul'un kuzeye doğru genişlemesinin önüne geçilmesi, kuzey ormanlarının ve su havzalarının korunması gerekliliği gündemdedir. Ancak ilerleyen yıllarda planlama yaklaşımı değişecek; üç köprü, Marmaray ve Avrasya tüneli gibi birden fazla boğaz geçişi projesi hayata geçirilecektir.

Bu durum, İstanbul'daki mekânsal statejilerin siyasal iktidar değişimlerinden ne denli etkilendiğini açık biçimde göstermektedir. Dönemin Nazım Plan Bürosu teknik ekibi, ulaşım kararlarını bilimsel temellerde şekillendirmeye çalışırken, siyasi iradenin zaman içinde değişmesiyle mekân politikalarındaki ilkeler de yön değiştirmiştir. Bu durum, kentin ulaşım politikalarının uzun vadeli stratejilerden ziyade dönemsel siyasi tercihlerle belirlendiğini; dolayısıyla planlamanın bir yönetişim aracı olarak değil, çoğu zaman siyasal meşruiyet üretiminin bir aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir. 1995 planı da yargı süreçleri sonucunda akim kalmıştır. Ancak yerleşik ve bütüncül işlemeyen planlama mevzuatının İstanbul planlama tarihi açısından ilginç sonuçları olmuştur.

---

[251] Bu kapsamda, Yenikapı–Taksim–Ayazağa, Harem–Kartal (günümüzdeki Kadıköy–Kartal hattının öncülü), Üsküdar–Ümraniye hatları ile daha sonra Marmaray adıyla hayata geçirilen, banliyö hatlarının bir demiryolu tüp geçidiyle birleştirilmesi önerisi plan kapsamında geliştirilmiştir. Ayrıca, söz konusu sistemin Halkalı'dan Beylikdüzü'ne kadar uzatılması yönünde ikinci aşama önerileri de plan çalışmaları içinde yer almıştır.

> **Çok önemli bir şey söyleyeyim: Dalan döneminde yapılan 25.000 ölçekli planlar, 94 planı ve 95 planı daha sonra açılan davalarla iptal edildi. Aslında iptal edilmedi, 'yok hükmünde' sayıldılar. Bu durumda şöyle bir yorum yapıldı: Nazım Plan olarak 1980 planı geçerli sayıldı. Yani artık hükmü kalmamış bir plan geçerli hale geldi. Fakat bu planların yok hükmünde sayıldığı döneme kadar 1995 Planına dayanarak birçok alt ölçekli plan yapılmıştı ve onlar geçerliydi. Yani üst ana plan geçersiz, yok hükmünde; ama alt ölçekli planlar yürürlükte kaldı. Bugüne kadar yapılan üç ana plan içerisinde yine de ana plan işlevi görebilen tek plan 1994-1995 Planı olmuştur. Çünkü 2009 Planı, yapıldığı andan itibaren zaten büyük değişime uğradı.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

Bir yandan 1994-1995 nazım plan çabası yargı süreçleriyle akim kalmış ve 2000'lerde başlayacak çevre düzeni planı çalışmasına kadar 1980 Planını geçerli kılmıştır. Yani 1980'den 2000'li yıllara kadar nüfusu neredeyse beş kat artan metropoliten alanın yirmi sene boyunca geçerli olan nazım planı, 1970'lerin imkânlarıyla 1995 yılını projekte ederek hazırlanmış bir plandır. Öte yandan 2000'lerdeki çevre düzeni planı çalışmasına kadar planlama ve şehir planlama müdürlüklerinin hazırladığı 1/5000'lik tüm planlar 1995 Nazım Planını esas almıştır.

Altunizade'ye Taşınma, Saraçhane'yle İşbölümü

Saraçhane'de Nazım Plan Bürosu'na ayrılan büyük ofis yeni yönetim tarafından yeterli görülmemiştir. 1995 Nazım Plan güncellemesi ve farklı ölçeklerdeki planların üretimi için Büronun parçası olduğu Şehir Planlama Müdürlüğü Üsküdar Altunizade'de kuruma tahsis edilen bir binaya taşınmıştır. Bu yer seçiminde öncelik sadece üst ölçekli plan çalışacak kadroya daha geniş bir alan sağlamak değildir. Aynı zamanda planların yapıldığı yakaların farklılıkları ve sorumlulukların dağıtılması ile de ilişkilidir. Metropoliten ölçekli Nazım Planın alt ölçekli (1/5000) planlarının üretimi de belediye kadrosunda belirli mekânsal bir işbölümü gerektirmiştir. Yetki dağılımında Planlama Müdürlüğü 1/1000'lik uygulama imar planlarıyla ilgilenirken Şehir Planlama Müdürlüğü farklı ölçeklerdeki nazım imar planlarıyla ilgilenmektedir. Ancak İstanbul metropoliten alanın genişliği, nazım plana uygun 1/5000'liklerin iş yükü gereğince Saraçhane'de faaliyetine devam eden Planlama Müdürlüğü'ne Avrupa Yakası'nın, Altunizade'ye taşınan Şehir Planlama Müdürlüğü'ne de Anadolu Yakası'nın "5000'likleri"ni hazırlama görevi verilmiştir.

> **Saraçhane'deki Planlama Müdürlüğü Avrupa Yakası 1/5000 planlarını yaparken, biz Altunizade'de Anadolu Yakası 1/5000 planlarını yürütüyorduk. Böylece hem plan yapılacak bölgenin içinde bulunmak hem de ulaşım açısından kolaylık sağlanmış oldu.**
>
> ***Filiz Deveci,** kişisel görüşme, 13.10.2025*

O dönem atılan en önemli adımlardan biri de Ulaşım Ana Planı çalışmalarıydı. Nazım Plan Bürosu'nda üretilen veriler de bu plana önemli bir altlık sağlamıştır. Nazım İmar Planı için öngörülen kentsel gelişme stratejileri öngörüleri ulaşım ana planının da altlığını oluşturmuştur. 1995 sonrasında hazırlanan bu plan çalışmasına girdi sağlayacak bilgi alışverişine de Altunizade'deki müdürlük ev sahipliği yapmıştır.

> **İstanbul'da ilk kez Recep Tayyip Erdoğan'ın Büyükşehir Belediye Başkanı seçildiği 1994 yılından sonra İstanbul Teknik Üniversitesi ile İstanbul'un ulaşım master planının yaptırılması işi üzerinde bir hizmet alım sözleşmesi yapıldı. O çalışma 1995-1997 yılları arasında yapıldı. Şehir Planlama Müdürlüğü Nazım Plan Bürosu'nun Altunizade'deki ofisinden ulaşım için gerekli olan girdilerin arazi kullanım verileri işte nüfus demografik yapı vesaire gibi kentsel gelişme ile ilgili verilerini alıyorduk.**
>
> ***Prof. Dr. Haluk Gerçek,** kişisel görüşme, 30.09.2025*

Bu dönem planlama çalışmalarının karşı karşıya kaldığı temel sorunlar ise şöyle özetlenebilir. Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'nun 1984 yılında kapatılması, arşivinin dağılması ve ardından 1989 yılına kadar belediye bünyesinde planlama biriminin kurulmaması İstanbul planlama sürecinde temel bir kesintiye sebep olmuştur. İkinci önemli sorun ki bu durum 2004 yılına kadar devam edecektir. 1984'te kabul edilen 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası kapsamında artık İstanbul Büyükşehir Belediye sınırları dışında kalan bölgede planlama ve imar uygulamaları Bakanlık adına Bayındırlık ve İskân Müdürlükleri tarafından yürütülmeye başlanacaktır. 1984 öncesinde İmar ve İskân Bakanlığı ve İstanbul Belediyesi arasındaki organik bağ ile İstanbul Nazım Planı ve Doğu Marmara Bölge Ön Planı ilişkilendirilerek geliştirilirken, planlama kurumu artık iki, hatta üç parçalı bir yapıya dönmüştür. Çünkü büyükşehir belediye sınırları dışındaki ilçe ve belde belediyeleri de 3194, 3030 ve 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun yarattığı ortam sonucunda bağımsız plan yapabilecek ve onaylayabileceklerdir. Bunun yanı sıra merkezi yönetim tarafından turizm teşvik, özelleştirme ve ulaştırma konusundaki yatırım kararları bu dönem sayıları ve büyüklükleri daha artarak kentin biçimlenmesinde etkin olmaktadır. Bu dönemde kenti biçimlendiren bir başka olgu da gecekondu ve kaçak yapılaşmadır. 1985 yılında yasayla getirilen ıslah imar planı uygulaması kentin planlarının parçalı yönetiminde rol oynamaktadır. Bütün bu dinamiklere karşın İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan planlama ofisi 1991 yılında nazım plan çalışmalarını başlatmıştır. 1/50.000 ölçekli Metropoliten Alan Nazım Planı olarak çalışmalar yapılmasına karşın plan belediyenin yetki sınırları içinde kalınarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Nazım Planı olarak 24.03.1994 tarihinde onaylanmıştır. Ancak 27.03.1994 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimler sonucunda R. Tayyip Erdoğan belediye başkanlığına gelmiştir. Yeni yönetim tarafından plan sınırını doğuda Gebze'yi içine alan, batıda ise il sınırına kadar genişleten 1/50.000 ölçekli yeni bir nazım plan çalışması başlatılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi, İstanbul Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı'nın yetki sınırları içinde kalan kısmını 15.11.1995 tarihinde onaylamıştır. Planın belediye yetki sınırları dışında kalan ve Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından onaylanması gereken kısımları ise protokol çalışmaları yürütülmesine rağmen onaylanmamıştır. İlerleyen tarihlerde plana karşı açılan çeşitli davalar sonucunda Danıştay 6. Dairesi tarafından "... Büyükşehir Belediyelerine 1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 Ölçekli Uygulama İmar Planı dışında herhangi bir planı yapmak ya da onaylamak yetkisi verilmemiştir..." gerekçesine dayanarak söz konusu plan yetki yönünden yok hükmünde sayılmıştır.[252] Bu nedenle İstanbul'un 1/50.000 ölçekli planları olan 1980 ve 1995 onaylı planlar arasında geçen 15 yılda kentin planlamasında ve biçimlenmesinde yukarıda da belirtildiği üzere 8 adedi 1980-1984 yılları arasında İmar ve İskân Bakanlığı tarafından; 27 adedi ise 1985-1994 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanan 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planları önemli rol oynamıştır.[253]

Prof. Dr. İclal Dinçer

[252] Yeşilırmak, A. (2011) İstanbul Makroformu Bağlamında Kademeli Plan Birlikteliği, MSGSÜ FBE Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi).
[253] A.g.e.

PLANDAN "PROJEYE" YENİDEN MERKEZİLEŞME SÜRECİ VE DEMOKRASİ ARAYIŞI: 2000-2025 YILLARI

İstanbul'un 2000–2025 arasındaki planlama pratiği yerelleşme sürecinin son demlerinin yaşandığı, hızlı bir yeniden merkezileşme ile planlardan ziyade "projelerin" konuşulduğu ancak tüm bu merkezileşme baskısına rağmen son dönemeçte başlayan yeniden demokratikleşme arayışları ekseninde şekillenmiştir. 2000'li yılların ilk döneminde Avrupa Birliği uyum süreci, yönetişim ilkeleri ve yerel reformlar doğrultusunda başlayan yerel arayışlarla birlikte o zamana kadarki en kalabalık mutabakatla ve interdisipliner kadro ile yapılmış İstanbul 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın hazırlık süreci başlatılmıştır. Bu dönemde İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) öncülüğünde, çok sayıda akademisyen ve uzmanın katılımıyla oluşturulan yeni planlama süreci, kısa ömürlü bir heyecan olarak ortaya çıkmış olsa da hem kamu kesiminde hem de planlama disiplininde umut yaratan bir dönemeç olarak değerlendirilmiştir. 2010'lu yıllar, 1950 ve 1980'li yılların ilk yarısında kente yapılan büyük proje odaklı müdahalelerin artık yerel aktörlerden ziyade, bizzat merkezi hükümetin Bakanlık eliyle yaptığına benzer bir merkezileşme ve mega proje atağının yaşandığı bir dönemdir. Yavuz Sultan Selim Köprüsü, Kuzey Marmara Otoyolu, İstanbul Havalimanı ve Kanal İstanbul gibi yatırımlar, üst ölçekli plan kararlarını fiilen geçersiz kılmıştır. 6306 ve 6360 sayılı yasalar ile TOKİ'nin genişleyen yetki alanı, planlamada merkezi otoritenin belirleyiciliğini daha da pekiştirmiştir. Planlama mesleği bu süreçte büyük oranda, mekânsal meşruiyet üretiminin teknik ayağına indirgenmiş; katılım, ekoloji ve sosyal adalet gibi ilkesel meseleler büyük ölçüde ihmal edilmiştir.

2019 sonrası dönemde ise İstanbul'da yönetim değişikliğiyle birlikte yeni bir planlama süreci hedeflenmiş, İstanbul Planlama Ajansı (İPA) aracılığıyla veri temelli, çok aktörlü ve katılımcı bir üst ölçekli planlama yaklaşımı öne çıkmıştır. "Vizyon 2050" süreci bu anlamda, hem planlama kurumsal hafızasını sahiplenmeye hem de demokratikleşme yönünde yeni ilkeler geliştirmeye dönük bir arayışı temsil etmektedir. Ancak bu dönemin temel çelişkisi, merkezi iktidarın sürdürdüğü proje bazlı ve tepeden inme müdahaleler ile yerel yönetimin geliştirmeye çalıştığı demokratik ve katılımcı planlama vizyonu arasındaki çatışmada somutlaşmaktadır. İstanbul'un planlama tarihi, bu 25 yıllık dönemde yalnızca mekânsal gelişim biçimlerini değil, aynı zamanda planlamanın siyasal karakterini de yeniden tanımlayan bir dönüşüm süreci olarak okunmalıdır.

Planlamada Yerelleşmenin Son Dalgası ve Makro Ölçekli Planlama (2000–2010)

1999 yılında meydana gelen depremler Türkiye için yalnızca büyük bir felaket değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal açıdan da bir dönüm noktası olmuş; sosyal ve ekonomik hayatı kırılganlaştırmış, mevcut yapı stoğunun dayanıksızlığını gözler önüne sermiştir. Depremlerde Meclis Raporlarına göre 18.373 kişi hayatını kaybetmiş, 23.781 kişi yaralanmıştır. Sanayi üretiminin yoğunlaştığı Marmara Bölgesi'nde meydana gelen bu felaketler binlerce iş yerini ve fabrikayı kullanılamaz hale getirmiş, üretim kapasitesini düşürmüş ve kamu maliyesine ağır yük getirmiştir.[254] Depremin yarattığı ekonomik kayıp, zaten kırılgan olan ekonomi üzerinde ciddi bir baskı yaratmış ve 2000–2001 krizlerinin zeminini hazırlamıştır. Bu dönemde işsizlik, reel gelir kaybı, yüksek enflasyon görülmüştür.

[254] Aktürk, P., & Albeni, Y. (2002). Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye'de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(1)

Tüm bu olumsuz tabloya Türk Lirası'nda oluşan değer kaybı ve bankacılık sektöründe çöküşler eşlik etmiştir. 2001 yılında yaşanan krizden sonra IMF destekli istikrar programları uygulanmıştır. Dalgalı döviz kur rejimine geçilmiş ve Merkez Bankası bağımsız bir yapıya dönüştürülmüştür. 2002–2007 yılları yabancı sermaye girişlerinin arttığı ve özelleştirmelerin hız kazandığı bir dönem olmuştur.[257] 2008 yılında yaşanan küresel finans krizi Türkiye'yi de etkilemiş; ihracat daralmış, ekonomide küçülme yaşanmıştır.[258]

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'de iktidara gelmesiyle birlikte; hükümet Avrupa Birliği ile müzakerelere başlamış ve yerel yönetim reformlarını destekleyen bir söylem benimsemiştir. Bu bağlamda İstanbul'un "küresel şehir" vizyonu oluşmuş, siyasiler uluslararası yatırımları çekmeye ve altyapıyı geliştirmeye odaklanmıştır. Demografik olarak İstanbul'un nüfusu 2000'li yıllarda hızla artmaya devam etmiştir. 1999 Marmara Depremi'nin de etkisiyle afet riski konusu kentsel gündemin önemli bir parçası haline gelmiş; hem merkezi hem yerel düzeyde kentsel dönüşüm ve yapı stoğunun güçlendirilmesi tartışmaları başlamıştır.

Bu süreçte, İstanbul gündelik hayatın akışıyla ve önceki planların kararları doğrultusunda hızla değişip dönüşmeye devam etmekteydi. 2000'li yıllarda İstanbul'un kent makroformu, önceki on yılların eğilimini sürdürerek çevre ilçelere doğru genişledi. Büyükçekmece, Pendik, Ümraniye, Esenyurt gibi çeper bölgelerde yeni konut alanları ve uydu kentler gelişti. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) de bu dönemde İstanbul'da büyük ölçekli konut projelerine başlayarak Başakşehir, Kayaşehir gibi yeni yerleşim alanlarının oluşumunda rol oynadı.[259] Bu dönemde yapılan mevzuat değişiklikleri aracılığıyla TOKİ'ye belirli alanları kentsel dönüşüm arazisi olarak belirleme, kentsel dönüşüm projelerini yürütme, devlet arazisini özelleştirme, imar izni verme gibi yetkiler verilmiştir. Bakanlıkların yetkileri arttırılarak planlama ve çevre konusundaki engeller kaldırılmıştır. Aynı zamanda, kentsel ulaşım altyapısında da önemli yatırımlar yapılmıştır. 2000'lerin başında mevcut metro hatları uzatılmış ve yeni hatların temeli atılmış, 2004 yılında Marmaray tüp geçit projesi başlamıştır. İstanbul Metrobüs hattı 2007'de devreye alınarak doğu-batı aksında bir toplu taşıma alternatifi oluşturulmuştur.

Kent merkezinde ve alt merkezlerde önemli gayrimenkul projeleri göze çarpmaktadır. İstanbul'un merkezi iş alanı tarihsel olarak Tarihi Yarımada'dan öncelikle Beyoğlu ve Mecidiyeköy'e uzanmışken, 1980'li yılların ilk yarısında tamamlanan ikinci köprü ile Büyükdere aksına taşınmaya başlamış, 2000'li yıllarda ise Levent-Maslak hattında plazalar ve gökdelenlerin yükselmesiyle merkezi iş alanı (MİA) bu hattı da içine alacak şekilde genişlemiştir. 2005'te Cevahir AVM, 2007'de İstinye Park gibi büyük alışveriş merkezleri açılmıştır. Bu gelişmeler kentin siluetini dönüştürmeye başlarken, tarihi yarımada ve Boğaz gibi alanlarda silueti koruma tartışmaları da gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir.

1980'lerin sonunda başlayan yerelleşme ve yetki devri eğilimi 2000'lerde de sürmüştür. Özellikle 2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile İstanbul da dahil olmak üzere büyükşehir belediyelerine kentsel planlama sorumlulukları devredilmiştir. Bu düzenleme ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi planlama konusunda daha geniş bir yetki ve etki alanına kavuşmuştur. Avrupa Birliği üyelik sürecinin de etkisiyle erken 2000'lerde yönetişim ve yerel reformlar gündemde olmuş, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi desteklenmiştir.

---

[257] Engin, C. & Yurtgün, Z. (2025). 2000 Sonrası Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi. İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi, 13(1), 23-34. ;Sezdi, T., & Giray, F. (2019). 2000 Sonrası Türkiye'yi Etkileyen Krizler VE Özelleştirme Gelirleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, Journal of Life Economics, 6(3), 265-282.

[258] Ertuğrul, C., İpek, E., & Çolak, O. (2010). KÜRESEL MALİ KRİZİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(13), 59-72.

[259] Çavdar, A. (2018, Ekim). The destructive dreams of AKP urbanism. Middle East Report, 287. https://merip.org/2018/10/the-destructive-dreams-of-akp-urbanism/

> **Türkiye planlama siyaseti açısından 1990'lar çok önemli tarihler. Hep kullandığımız, dilimizden düşmeyen 3194 sayılı İmar Yasası, 5216 sayılı Büyükşehir Yasası (...) (bu yasalarla) birlikte yerele ve yerindeliğe önem veren planlar yapılıyor. (...) Bu bir akımdır. Yine o dönemlerde Avrupa'da da bir yerelleşme akımı vardır. Biz o dönemde de Avrupa ile devlet olarak, hükümet olarak Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı imzalamışız. Birçok ülkenin yapmadığını yaparak Avrupa yerel özel şartnamesini yasallaştırmışız. (...) Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın çok temel bir felsefesi vardır. Bir hizmet ne kadar küçük bir birimden verilirse o kadar makbuldür. Dolayısıyla bir hizmeti muhtarlık verebiliyorsa vermelidir. Bir hizmeti ilçe belediyesi veriyorsa boşu boşuna büyükşehir vermesin veya bakanlık vermesin. Dolayısıyla yerele önem veren, katılıma önem veren, yerelin sesini daha öne çıkaran bir süreçtir. Ama 2000'li yılların başında bu biraz değişmeye başlamıştır.**
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kapsamında İstanbul'un büyükşehir sınırları genişletilerek il düzeyine ulaşmış, planlama ölçeğini bütün il düzeyine yayılmış ve planlamada bütüncül bir bakışın önü açılmıştır.[260] 2005 yılında çıkarılan 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile belediyelerde stratejik plan hazırlanması yasal zorunluluk haline getirilmiştir. Ayrıca aynı dönemde yürürlüğe giren 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, tarihi ve kültürel değer taşıyan kentsel alanların yenilenmesinin önünü açarak yerel yönetimlere kentsel yenileme projeleri yapma imkânı tanımıştır.

2000'li yılların ilk yarısı, 1980'li yılların sonunda başlayan yerelleşme eğiliminin canlılığını koruduğu bir süreci temsil etmektedir. 1994 yılında Sözen döneminde hazırlanan plan 1995 yılında çok fazla değiştirilmeden yeniden kabul edilmişti. Ancak, 2000'li yılların başında yukarıda bahsedilen hızlı mekânsal dönüşümlere eşlik eden bir üst ölçekli plan arayışı başlamıştır. Büyükşehir sınırlarının il sınırlarıyla bütünleşmesi, 1995 Planı'ndan daha geniş alanda yapılacak bir plan ihtiyacını doğuruyordu:

> **(1995 planı ardından) Daha uzun soluklu bir plan yapalım. Şehir Planlama Müdürlüğü, kendi görev tanımı içerisinde İstanbul'daki 1/5.000 ölçekli planları yaparken aynı zamanda yavaş yavaş 1/100.000 ölçekli plan hazırlıklarına da başlamıştır. Tabii o dönem içerisinde yasa değişmiş, Büyükşehir sınırı il sınırı haline gelmiştir. Makro çalışmalar da o dönemde başlamıştır.**
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

2006 planını önceleyen süreçte, İBB Şehir Planlama Müdürlüğü tarafından 2006'da başlayacak ÇDP sürecinin ön araştırmaları veya metodolojik altyapısının hazırlanması denebilecek bir süreç yaşanmıştır. "*İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekansal Gelişme ve Dönüşüm Stratejilerinin Belirlenmesi için Araştırma ve Model Geliştirme İşi*" olarak tanımlanan iş için şehir ve bölge planlama bölümüne sahip dört üniversite ile İBB arasında protokol imzalanmış ve bu işin ihalesini 1997 yılında kurulan Boğaziçi İnşaat Müşavirlik Teknik A.Ş. (BİMTAŞ) kazanmıştır. Çalışmanın amacı,

> *"Hızlı büyüme ve değişim süreci içinde olan İstanbul kenti, yoğun ve sağlıksız yerleşim alanları ile yaşam kalitesini büyük oranda yitirmiş, doğal yapı eşiklerini zorlamış, afet riski altında ve erişebilirlik sınırlarını aşan bir kentsel ortam oluşturmuştur. Kent; bu olumsuz gelişimine karşın, değişen Dünya düzeni içinde, kültürel, sosyal, çevresel ve ekonomik bağlamda güçlü potansiyeller taşımaktadır. Bu kapsamda yapılacak çalışmanın amacı;*

[260] Marschall, M., & Aydogan, A. (2015, December 1). Mega Projects and the Limits of Urban Planning in Megacities: The Case of Istanbul in the AKP Era. Middle East Institute.

> *İstanbul Kentsel Bölge bütününde, katılımcı süreçlerde belirlenmiş bir kent vizyonu çerçevesinde, sosyal ve ekonomik dönüşüm süreçlerini, yenilikçi planlama yaklaşımları ile sorgulayarak çözümlemek ve mekânsal gelişme stratejilerini oluşturmaktır."* [261]

olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla 2006 Çevre Düzeni Planı'nı metodolojik ve ilkesel düzeyde belirleyen ve ilk adımlarını atan süreç başlamıştır. ODTÜ, İTÜ, Yıldız Teknik ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar olmak üzere dört üniversite ile protokol yapılması, bütünlükçü yaklaşım, katılım gibi konular 2000'li yılların başından itibaren hem akademinin hem de ilgili bürokrasi ile odaların tartıştığı konuların başında gelmektedir. Bu çalışma 23-24 Kasım 2006 tarihinde Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde düzenlenen "*İstanbul Mekânsal Gelişme ve Dönüşüm Araştırmaları Sempozyumu*" isimli bir etkinlik ile görünür hale gelmiştir.

Süreç sonucunda bu yaklaşım İBB tarafından benimsenmiş, dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Kadir Topbaş, 2006 Çevre Düzeni Planı için bahsedilen bu çalışmada ismi geçmeyen ve halihazırda Yıldız Teknik Üniversitesi'nden emekli olmuş olan Prof. Dr. Hüseyin Kaptan ile çalışmayı tercih etmiş ve onu görevlendirmiştir. Prof. Dr. Hüseyin Kaptan, 1982 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'ne evrilen İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Bölümü bünyesinde kurulan Şehircilik Kürsüsü'nün 1969 yılındaki kurucularındandır ve İstanbul'un planlanması açısından döneme damgasını vuran isimlerden biri olmuştur. Burada doğrudan özel sektörden söz etmek doğru olmasa da, 1980'li yıllardaki neo-liberal dönüşümle birlikte mantığı değişen kamu işletmeciliği anlayışı içinde belediye iştirakleri, bu sürecin yürütülmesi için uygun bir zemin olarak görülmekteydi. Bu çerçevede, 1997 yılında kurulan BİMTAŞ, planlama, mühendislik ve proje yönetimi gibi alanlarda işlerin üretilmesinden sorumlu bir belediye şirketi olarak önemli bir rol üstlendi.

> **Böyle bir çalışmayı, yani metropoliten ölçekteki bu kadar kapsamlı ihaleleri alabilecek güçte pek de başka bir kurum yok. BİMTAŞ kanalıyla bu alanda çalışan, üniversitelerden; Ankara'yı da katarsak 4 üniversiteden protokolle hizmet alabiliriz. Ramazan Bey biraz beklememizi istedi ve ardından başkanın yanına çağırıldık. Kadir Topbaş'ın önüne çıktık. Dedim ki 'efendim yani bu grubun en yaşlısı /kıdemlisi olarak izin verirseniz durumu ben açıklayayım'. Ramazan beye söylediklerimi ona da söyledim. Durdu, düşündü, düşündü. 'Peki' dedi. 'o zaman sizin o analitik etütler ihale dosyalarını hazırlayın' dedi. 'Tamam' dedik, onu yaparız. Sektörel analizler, mevcut arazi kullanım durumu, demografik yapı vb. istatiksel analizlere ilişkin ihale dosyalarını hazırladık. BİMTAŞ daha önce zaten benzer araştırma işleri yapmıştı. BİMTAŞ ihaleyi kazandı, Tepebaşındaki planlama bürosu bu ihaleler kapsamında kuruldu. Tabii Hüseyin Kaptan oranın yürütücüsü oldu. Ben de süreçte ihale işinin kontrol amiri olarak Tepebaşında görevliydim.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,** kişisel görüşme, 10.10.2025*

2004 yılında Kadir Topbaş ve onun görevlendirdiği Prof. Dr. Hüseyin Kaptan öncülüğünde İstanbul'un üst ölçekli planlarının yapılması için o güne dek bir araya gelen en kapsamlı ekip kurulmuştur. Kaptan, dört üniversiteyi teker teker gezerek akademisyenlerden çalışmayı talep ettikleri konular için kısa teklifler hazırlamalarını söylemiş, gelen tekliflere göre bu ekibi kurmuştur.

[261] "Belediyemiz ve Dört Üniversitenin (İTÜ, MSGSÜ, ODTÜ, YTÜ) birlikte düzenlediği, 23-24 Kasım 2006 tarihinde MSGSÜ oditoryumunda gerçekleşecek olan, "İstanbul Mekânsal Gelişme ve Dönüşüm Araştırmaları Sempozyumu" bilgi notu", İBB Şehir Planlama Müdürlüğü, Asuman Yarkın Yeşilırmak kişisel arşivi.

> 2000'li yılların başında üst ölçek plan çalışmaları başlamıştır. Burada Hüseyin Kaptan hocamız başkanlığında bir oluşum başladı ki Şehir Planlama Müdürlüğü bunun çekirdeğidir. İlk görüşmeleri Hüseyin Kaptan hoca Şehir Planlama Müdürlüğü'nde, Bağlarbaşı'nda yapıyordu. İşte 'şöyle bir oluşum yapalım. planları revize edelim, yasa değişti, sınırımız artık il sınırı…' Dolayısıyla çalışmalar başladı. Mekân olarak da müdürülüğün yetmeyeceği, başka bir mekâna geçilmesi gerektiği, böyle bir sürecin katılımcı bir şekilde işletilebilmesi için de çok daha büyük mekânların gerektiği ortaya çıktı. Mekân olarak da hepimizin bildiği, Beyoğlu'nda TRT binasının yanında İMP olarak adlandırdığımız İstanbul Metropoliten Planlama Bürosu kuruldu. Orada Hüseyin Kaptan Hocanın önderliğinde akademisyenler buluşturuldu. Gruplar oluşturuldu. Bölge grubu, coğrafya grubu, tarih grubu, jeoloji grubu, ulaşım grubu gibi… Şehir plancıları ve ilgili disiplinlerden oluşan çok büyük bir kadro oluştu. o dönem IMP 300 kişiydi. Yaklaşık 300 arkadaşımız orada çalışıyordu.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

Bu kalabalık ekibin öncüleri, 1970'li yıllarda mimarlık fakülteleri bünyesinde oluşan şehircilikle bağlantılı kürsülerde yetişmiş kadrolardan oluşmaktaydı. Bu kürsülerin zamanla akademik bölümlere evrilmesiyle birlikte lisans düzeyinde şehir ve bölge plancıları yetişmeye başlamış; bu kadrolar şehircilik mesleğinin somut ve pratik düzeyde en yoğun biçimde icra edildiği bir dönemin aktörleri haline gelmişlerdir. Farklı düzeylerde deneyimlere sahip 3 kuşak şehir plancısının bir araya gelip üst ölçekli plan hazırlamaya başladıkları bu ortam planlama camiasında bir heyecan yaratmıştır.

> Doktora için bulunduğum İngiltere'den dönmüştüm. Bu plan yapılmaya başlamıştı. Planın başında özellikle Hüseyin Kaptan Hoca sonra İclal Dinçer hoca, yani benim Yıldız Teknik Üniversitesi'nden hem öğrenim gördüğüm hocalarım hem de asistanlık yaptığım dönemlerde birlikte çalıştığım hocalarım vardı ve hepsiyle tanışıyorduk. O dönem İclal Hoca ve Kaptan Hoca'dan böyle bir çalışmaya katılır mısın diye bir davet geldi. Önce ben de danışman hocalar gibi haftada bir gün, iki gün olarak başladım. Fakat herhalde giderek içimdeki o planlama özlemi de nüksetti. Giderek daha çok uğramaya, haftada 3 gün, 4 gün derken neredeyse haftada 7 gün gelmeye ve tam zamanlı çalışmaya başladım. İşte o zaman, birçok hocamız ya da orada çalışan insanlar gibi, gündüzleri çalışıp öyle "saat 6 oldu gidelim" gibi bir şey de yoktu. Özellikle çalışma grupları saat 5'ten 6'dan sonra ayrıldıklarında, biz hocalar filan bir araya gelip biraz daha sakin kafayla tartışarak, neredeyiz, ne yapıyoruz… Sabahladığımız zamanları bile biliyorum. Yani bir danışman statüsünde haftada bir iki gün olarak başladığım iş neredeyse benim bütün yaşamımı doldurur hale geldi.
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,*** *kişisel görüşme, 15.10.2025*

Grubun nicel çoğunluğu bir yana, bu çoğunluğun 1/100.000 ölçekli bir planda çalışabilmesi de kapsamlı bir iş bölümü gerektirmekteydi. Ancak bu iş bölümü, o zamana kadar yapılan planların hazırlanma aşamalarındakinden daha girift ve rafineydi. Bu dönemde işletilen planlama sürecinin diğer dönemlerden bir farkı da, bu çalışma gruplarına hakim olan multidisipliner karakterdir.

> **Bir defa farklı disiplinlerden akademisyenler de vardı. Bir bölge planlama grubu vardı. Doğal yapı grubu, ulaşım grubu gibi 14 ana grup vardı ve bu grupların da kendi alt grupları vardı. Doğal yapı grubu içinde orman alanlarını araştıran bir grup vardı. Tarım topraklarını ve tarım sektörünü inceleyen ziraat mühendisleri vardı, iklim çalışanlar, jeoloji çalışanlar, doğal yaşam ve kuşların göç yollarını çalışanlar vardı. Ticaret, sanayi, lojistik grupları vardı. Konut ve ulaşım grupları vardı. Toplam 22 adet de alt gruptan oluşuyordu.**
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,** kişisel görüşme, 15.10.2025*

Bu dönemi diğer dönemlerden farklı kılan bir diğer özellik ise teknik imkanların gelişmişliğiydi. Yapılan tüm tespitlerin, analizlerin, verilerin ve hesaplamaların coğrafi referanslarla sayısal olarak kaydedildiği bir sistem olan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) kullanımı süreci oldukça hızlandırmıştır. 1994 ve 1995 planlarında kullanılan uydu görüntüleri ve fotogrametri teknikleri yerini dijital halihazır haritalar üzerine verilerin işlenmesine bırakmıştır. 2004 yılında Kadir Topbaş'ın seçilmesi, İMP'nin kurulması ve planın bahsedilen düzeyde bir uzman katılımıyla dahi 2006'da iki sene içinde nihayete erdirilebilmesini sağlayan en önemli etmenlerden biri bu teknolojidir.

> **O zamanlar henüz daha bu CBS teknolojisi filan çok yaygın değildi. Yeni yeni başlıyordu ve o zaman böyle bir teknoloji kurulmuştu ofiste. Bütün toplanan veriler, bütün toplanan bilgiler CBS aracılığıyla, coğrafi bilgi sistemleri aracılığıyla haritalandırılıyordu. Bizim daha önce işte elle boyayarak yaptığımız, elle çizerek, hesaplayarak yaptığımız şeyleri CBS ile yapar durumdaydık ve o dönem için Türkiye koşullarında bu iyi bir teknolojik gelişmeydi ve çalışmayı çok hızlandırmıştı.**
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,** kişisel görüşme, 15.10.2025*

2006 tarihinde yapılan İstanbul 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı tamamlandığında, 1950'li yılların sonunda Picinatto'nun öngörüsüyle başlayan ve sonrasındaki tüm planlarda temel bir ilke olarak kabul gören İstanbul'un kuzeye genişlememesi ve Marmara kıyıları boyunca, doğu batı aksında bir gelişim seyretmesi ilkesi tekrar resmiyete dökülmüştür. 2010'lu yıllarla birlikte İstanbul'daki mekânsal değişime damgasını vuran mega projelerin ve tartışmalı noktasal müdahalelerin hiçbirisi bu planda yoktur. Planın gelişimi, bir kısım akademi ve uzman gözünde bir heyecan ve sorumluluk hissi uyandırırken; sivil toplum ve meslek odalarının oluşturduğu bir kesimde de İstanbul'un güncel değişimiyle bağlantılı bir endişe yaratmıştır. Ancak 2006 planına yönelik hem usül yönünden hem de esas yönünden getirilen bazı eleştiriler vardır. Plan onayı sırasında yaşanan usule aykırı imza süreci planın iptaline yol açmıştır.

> **Şehir Planlamanın üst ölçek grubu da Taksim'de İMP'de çalışmaya başladı ve 2006 yılında bir ürün ortaya çıktı. Meclisten de geçti ama kısa süre içerisinde usul açısından bu plan iptal oldu. Dolayısıyla 2009'un bir provasıdır 2006, ama orada biraz aceleyle yanlış kararlar alınmıştır. Usul açısından, yani imza (süreci) açısından hata yapılmıştır. Orada Kaptan Hoca'nın ve bir iki danışman hocanın imzası vardır. Ancak plan yapım yönetmeliğine göre, meclis yönetmeliğine göre planda 1/100.000 ölçekli planda kimlerin imza atması gerektiği çok açık bellidir. Dolayısıyla bu yüzden plan mahkeme tarafından iptal edilmiştir.**
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,** kişisel görüşme, 08.10.2025*

> İMP tarafından yapılan 1/100.000 plan 2006'da onaylandı. 2006'da da yine hatırladığım kadarıyla belediyedeki partilere mensup bütün meclis üyeler tarafından oybirliği ile onaylandı. Fakat plan TMMOB'a bağlı odalar tarafından mahkemeye taşındı.
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,*** *kişisel görüşme, 15.10.2025*

2006 planıyla ilgili yapılan iptal talebinin temel gerekçelerinden biri olan imza krizi, akademisyen uzmanlarla İBB içindeki alt ve üst kademe bürokratlar arasında yaşanan karmaşık bir sürecin sonucudur. Plan imza yetkisi Şehir Planlama Müdürlüğü olmasına rağmen, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Kadir Topbaş, Hüseyin Kaptan öncülüğündeki akademisyen ve uzmanların oluşturduğu İMP ile süreci özerk yürütmek istemiş, planların imza aşamasında ise Şehir Planlama Müdürlüğü'ndeki yetkililer, fazlaca müdahil olmadıkları bu planı imzalamayı reddetmişlerdir. Hazırlanan plan, süreci yürüten uzmanlardan Murat Diren, Doç. Dr. Taylan Dericioğlu, Prof. Dr. İbrahim Baz ve Prof. Hüseyin Kaptan tarafından imzalanmış, İBB meclisinden oy birliği ile geçmiş, ancak plan ilgili bürokratlar tarafından değil, plan sürecini yürüten uzmanlarca imzalanmış olmuştur. TMMOB'a bağlı dört oda (Şehir Plancıları, Mimarlar, İnşaat Mühendisleri ve Peyzaj Mühendisleri) plana dair itiraz dilekçesi vermişler; ancak itiraz dilekçeleri cevaplanmayınca dava yoluna gitmişlerdir. Odaların temel itirazlarından bazıları arasında İMP'nin yasal bir kurum olmaması, şeffaf olarak lanse edilen planlarda planlama sürecine odaların dahil edilmemesi ile birlikte daha ilkesel düzeydeki tutarsızlıklar ve mega projelere yönelebilecek plan kararları yer almaktadır.[262]

> Murat Diren ile Hüseyin Kaptan imzaladılar belgeyi. Fakat ikisi de kamu elemanı değildi. Hani mühür bizim (bürokratların) elimizde, davul bizim boynumuzda. Hukuk karşısında planı savunmak zorunda kalanlar biz (bürokrat plancılar) olacağız. Ama bütün kararların da dışında tutuluyoruz. Sonra gelin imza atın. Olmuyor öyle birşey. Zaten oradan döndü (imzadan dolayı iptal edildi). Tabi ben de o görevi bıraktım zaten. Ben de eski ofisime (Şehir Planlama Müdürlüğüne) geri döndüm.
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

2006'daki iptalin ardından Şehir Planlama Müdürlüğü sürece daha fazla angaje olmuş, davalara konu olan kararlar gözden geçirilerek revize edilmiş ve plan 2009 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

> 2006'dan sonra bu imzayla ilgili krizi yaşadıktan sonra Şehir Planlama Müdürlüğü biraz daha işin içine girmiştir. Çünkü şehir planlamanın mutlaka imzası olması lazımdır. 3 yıl tekrardan 2006'daki kararların revize edilmesiyle ilgili bir dönem geçmiştir ve 2009'da Şehir Planlama Müdürlüğü benim de altında imzam olan 2009 planı onaylanmıştır.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

[262] https://www.mimarist.org/calisma_raporlari/39Donem/html/6.7.2.htm

2006 yılında Çevre Düzeni Planı ile başlayan ve o güne kadarki en interdisipliner ve kalabalık uzman ekibinden oluşan heyecanlı süreç 2009'daki onayın ardından hızla gerilemeye yüz tutmuştur. Yapılan görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla bunun temel nedeni, merkezi yönetimce dayatılan "mega projelerin", daha bir sene öncesinde onca emek ve hızla tamamlanan 2009 planı kapsamında tanınmamış olmasıdır. Ne dönemin Planlama Müdürlüğü bürokratları, ne de İMP'nin baş danışmanı Prof. Dr. Hüseyin Kaptan ve planı hazırlayan uzmanlar bu projelerin planla işlenmesine razı olmuştur. Bazı projelerin buraya işlenme ihtimali daha 2006'da konuşulmaya başlanmış, TMMOB'a bağlı odaların 2006 Planı'na yaptıkları itirazların içinde bu projelere uç verebilecek kararlar olduğu yönünde maddeler yer almıştır. Kaptan da, Kadir Topbaş ile en fazla mesai yapan uzman olarak bu durumu fark etmektedir.

> **Hüseyin Kaptan'a istediklerini yaptırabileceklerini düşünüyorlardı ama durum öyle değildi. (Hüseyin Kaptan bir gün) Mimarlar Odası'na davet edildi. Hüseyin Kaptan o toplantıda** "Kafalarına koymuşlar bunlar 3. köprüyü yapacaklar, plana onu işleyecekler" **diyor.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

Öte yandan, İMP sürecinin dört farklı üniversite ile protokol imzalanarak yapılması ve geniş bir uzman kadroya dayandırılmasının başlıca nedenlerinden birisi de, böylesi bilim dışı, planlama dahilinde düşünülemeyecek kararların önüne geçilmesi için bir zemin oluşturulmasıdır. 2006 Planı öncesinde Şehir Planlama Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmada kalabalık bir mutabakat aranması ve bu mutabakatın plana da taşınmasının böylesi bir anlamı da vardır:

> **(...) biz de zaten o yüzden planın akademik alana açılmasını istiyoruz ki, hani (3. köprü vb.) bu mutabakatta olmasın. Şimdi bu mutabakat, plana böyle geniş bir katılımın olması aslında Kadir Topbaş'ı da rahatlattı. Ama (sonrasında) istendiği gibi gitmedi durum.**
>
> ***Asuman Yarkın Yeşilırmak,*** *kişisel görüşme, 10.10.2025*

2009'da Çevre Düzeni Planı'nın onaylanmasının hemen ardından artık yapılacak büyük müdahallelerin bu plana uygun ve bu plan doğrultusunda olması bekleniyordu. Prof. Dr. Hüseyin Kaptan, İstanbul Metropoliten Planlama Merkezi'nin başkanı olarak, medyada spekülatif düzeyde konuşulan bazı proje ve tasarımları kamusal alanda eleştirmekten çekinmiyor, bunların planlarla uyumsuzluğunu vurgulayan açıklamalar yapıyordu. Bir kez daha, planlamada uzmanlarla yöneticilerin yollarının ayrılmasıyla sonuçlanacak sürecin içine giriliyordu.

> **(...) bu ayrılma nedenlerinin başında şu vardı. (...) Şişli'de İETT arazisinde (...) Dubaililer tarafından yapılması düşünülen böyle burgulu bir gökdelen projesi ortada dolaşıyordu. Hoca bir televizyon programında** "ya bu nereden çıkıyor?" **dedi.** "Bizim gündemimizde böyle bir proje yok. Yok, biz böyle bir şey düşünmüyoruz. Yani bunu kim nasıl yapıyor? Böyle bir şey olur mu?" **Böyle bir mülakatı vardı televizyonda. Ondan sonra hoca sanıyorum özellikle merkezi hükümetin radarına girdi. Bir de şu vardı, aynı programda mı hatırlamıyorum, Haydar Paşa'da (yapılması düşünülen) yine böyle lale gibi falan garip gökdelen tasarımları vardı. Hoca onunla ilgili de "Ya bu projeleri kim nereden çıkarıyor, bizim kapımızdan bile girmez bu projeler" dedi.** "Yani biz böyle bir şeyi bırakın önermeyi, öneren bir insanı planlama ofisimizden içeri bile almayız" **dedi.**
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,*** *kişisel görüşme, 15.10.2025*

Bimtaş'ta İMP faaliyetleri, *Özdemir Sönmez arşivi.*

> **2009'da Kadir Bey Hüseyin Kaptan'ı çağırmıştı. Bir akşam üzeri, iki üç kişi Taylan (Dericioğlu) Hoca vesaire otururken, "**ya Kadir Bey beni çağırdı**" dedi. Yani biraz endişesi vardı. "**Bilmiyorum ne olduğunu ama hiç hayırlı bir ses tonu yoktu**" dedi, kalktı gitti. Sonra gece görüşmeden döndükten sonra geldi, "**benim ayrılmamı istiyor, ben de ayrılacağım**" dedi. O zaman, tam hatırlamıyorum kaç kişi olduğumuzu ama, dedik ki "**Ayrılacaksanız hepimiz birden ayrılacağız, biz buraya bir ekip olarak geldik, eğer böyle bir şey varsa birlikte ayrılırız**". Yine herkes okuluna vesaire dönecek. Hoca "**Yok, siz ayrılmayın**" dedi. "**Biz burada bu kadar çalıştık, bu kadar emek verdik. Yani bunun hiç olmazsa yaşatılması lazım. Bunun hiç olmazsa bir şekilde sahiplenilmesi lazım. Siz kalın.**" dedi. Biz kaldık. Bir süre devam ettik.**
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,*** *kişisel görüşme, 15.10.2025*

Ne Kuzey Marmara Otoyolu ve 3. köprü (Yavuz Sultan Selim Köprüsü), ne 3. Havalimanı (İstanbul Havalimanı) bu planda yer almaktadır. Sadece mega projeler değil, daha konsept düzeyindeki "finanskent" benzeri yapılaşmalar dahi 2009 planında yoktur. O plana göre, 3. Havalimanı'nın İstanbul'un doğu-batı aksında gelişimi ilkesi doğrultusunda Silivri'de olması uygun görülmüştür.

> 2009 planı (...) İBB meclisinden oy birliğiyle geçmiştir. Ama hemen 2010'da, ki seçimleri hepimiz hatırlarız, Kanal İstanbul'la birlikte proje bazlı gelişim süreci başlamıştır. O günden sonra artık kimsenin umurunda olmamıştır plan. Her şey proje bazlı ve merkezi hükümet tarafından gelen projelerdir. Bunlara saymak istersek Ataşehir'deki Finans Kent plansız programsız yapılmıştır ki şu anda 2025 yılına geldik. Daha yapılaşması bitti. Tam içinde oturanlar henüz başlamasına rağmen orası bir kaotik bir durumdur. Ulaşımı, yani metrosu yoktur, raylı sistemi yoktur. (3.) Havaalanı yine bir proje bazlı bir gelişimdir. 2009 planını hatırlarsak 2009 yılında havaalanı Silivri'dedir. Çünkü 2009 planın ana kararlarından bir tanesi diğer bütün planlarda olduğu gibi İstanbul'un kuzeyindeki baskıyı azaltmak adına Marmara kıyısındaki yoğunlaşmayı çok merkezli bir şekilde geliştirmektir. İşte bu noktada da Silivri çok önem kazanmaktadır. Silivri'ye çok önemli fonksiyonlar konmuştur. Havaalanı, liman, liman arkası, lojistik alanlar, üniversite alanları. Bu fonksiyonlar bildiğiniz gibi çekim fonksiyonlarıdır. Ama 2009'dan sonra, 2010'dan sonra proje bazlı bir bakış açısıyla hepimizin bildiği gibi havaalanı kuzeye konmuştur. Orada 3. Köprü ve karayolu, ki 2009 planında ne havaalanı vardır burada ne karayolu vardır. Bunları bu plan reddetmiştir. Yani meclisten 10 gün ile geçen plan ki, siyasi baskılara direnç gösterilmiş ve 3. köprü güzergahının konması, plana işlenmesi red olmuştur. Ama yine bu proje bazlı gelişmelere örnek bir Galataport'u koyabiliriz. Bir Tersane İstanbul'u koyabiliriz. Bunlar yine merkezi hükümet tarafından İBB yerel yönetiminin bir anlamda kucağına bırakılan projelerdir.
>
> ***Dr. Mehmet Çakılcıoğlu,*** *kişisel görüşme, 08.10.2025*

> İki üç tane temel konusu vardı planın. Bir tanesi İstanbul'un kuzeye doğru büyümesini önlemek, o günkü bantlarda tutmak. Çünkü kuzeyde orman alanları, tarım alanları ve su havzalarının olduğu bir bölge, İstanbul'un yaşam destek sistemleri. O yüzden planın temel ilkelerinden biri o bölgeye yayılmayı bir şekilde önlemekti. Fakat bu gelen kararlarla beraber neredeyse planın en temel amaçlarından biri yok oldu gitti.
>
> ***Doç. Dr. Özdemir Sönmez,*** *kişisel görüşme, 15.10.2025*

Nihayetinde, İstanbul'da üst ölçekli planlama ve şehircilik politikalarının kurumsal boyutu dendiğinde, **İstanbul Metropoliten Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP)** önemli bir referans noktası olmuştur. Tam olarak hedefine ulaşamadıysa da İstanbul'un ilk kapsamlı çevre düzeni planını katılımcı ve bilimsel bir yaklaşımla hazırlamayı hedeflemiş, yüzlerce uzmanı bir araya getirerek, 2023 yılı için İstanbul'da 16 milyon nüfusu öngörerek isabetli olmuş bir plan hazırlanmıştır.

Sonuç olarak 2000'li yıllara gelindiğinde İstanbul kendi iç dinamikleriyle büyüyen, üst ölçekli plan kararları verilmek üzere çok kapsamlı araştırmaların yapıldığı, fakat son onayların gerçekleşemediği, gerçekleştiğinde de davaya konu olarak iptal edildiği bir planlama kültürü oluşturmuştur. Bu kültür içinde ana aktör olan merkezi yönetimin aldığı çevre yolu, Boğaz köprüleri, havaalanı gibi kararlar kentin makro ölçekli biçimlenmesini tetiklemişlerdir. Bu kararlara bağlı olarak gelişen başta konut ve imalat sanayi olmak üzere diğer kullanımlar ise kendiliklerinden mekânı biçimlendirmişler, planlama araçları ve uygulamaları arkadan gelerek mevcut yapıyı kabul etmiştir. Bu yapılanmadan 25 yıl sonra bu gerçeği dikkate alarak ve günümüz mekananizmalarını dikkate alarak planlamaya özgün bakış açısı, yaratıcı çözüm ve araçlar kazandırmak gerekmektedir.

Prof. Dr. İclal Dinçer

Yeniden Merkezileşme Eğilimi ve Mega Projeler Dönemi (2010–2019)

Türkiye'de, 2008 küresel finansal krizinin ardından büyüme oranlarının yavaşladığı, özel sektör yatırımlarının daraldığı bir ekonomik iklimin ardından 2010'lu yıllarla birlikte inşaat sektörüne dayalı bir ekonomik modelin öne çıktığı bir döneme geçildiği görülmektedir. Bu modelin temelinde mega projeler ve yaygın kentsel dönüşüm uygulamaları yer almış, İstanbul bu stratejinin merkezine konumlandırılmıştır. Mega projeler hem ekonomik canlanmanın sağlanması hem de siyasal meşruiyetin gösterimi için önemli araçlar olarak ele alınmıştır.

2014–2015 yılları arasında büyüme görece yavaşlamış, işsizlik oranları yükselme eğilimine girmiştir.[263] ABD Merkez Bankası'nın (FED) parasal sıkılaşma sinyalleri ve aynı yıl yaşanan siyasi gerilimler ekonomiyi etkilemiştir.[264] 2016'daki 15 Temmuz Darbe Girişimi ve ardından ilan edilen OHAL (Olağanüstü Hal) rejimi, kentte muhalif seslerin daha da kısılmasına neden olmuştur. Darbe girişimi ve artan jeopolitik riskler, ekonomide belirsiz bir ortam yaratmış, bu belirsizlik Türkiye'ye gelen kısa ve uzun dönemli para akımında kesintilere sebep olmuştur.[265] 2018 yılının Ağustos ayında döviz kurunda kriz yaşanmış, ABD Doları Türk Lirası karşısında 2018 yılının ilk ayı değerine göre %91 oranında artmıştır. Bu kriz, yüksek enflasyon ve faiz artışlarını beraberinde getirmiş, reel sektör borçlarını ödemede zorlanmış ve yaygın bir şekilde iflaslar görülmüştür.[266]

Bu yıllarda AKP iktidarı yerelleşme söylemini terk ederek karar alma süreçlerini yeniden merkezileştiren bir yönetim modeline geçmiştir. Planlama süreçlerinde yerel dinamikler ve katılımcı mekanizmalar giderek etkisizleştirilmiş; İstanbul'un mekânsal geleceğini belirleyecek projeler merkezi idare tarafından şekillendirilmiştir. Siyasi arka planda, 2013 yılındaki Gezi Parkı protestoları şehir planlamasının toplumsal gerilimle kesiştiği bir dönüm noktası olmuş, Taksim'deki yayalaştırma ve Topçu Kışlası Projesi'ne karşı gelişen halk hareketi, merkezi yönetimin kentsel mekâna müdahale tarzına karşı yerel dinamiklerin tepkisini simgelemiştir. Protestolar bastırıldıktan sonra da merkezi yönetim büyük projelere hız vermeye devam etmiştir.

2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması, merkezi idarenin planlama yetkilerini tek elde toplamaya başlamasının işareti olmuştur. Özellikle stratejik mega projelerin planlama ve onay süreçleri bakanlık üzerinden yürütülür hale gelmiş; nitekim 3. Köprü ve Kuzey Marmara Otoyolu gibi projelerin imar planları doğrudan bakanlıkça hazırlanan değişikliklerle hayata geçirilmiştir. 2012'de çıkarılan 6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi" Hakkında Kanun, kentsel dönüşüm için merkezi hükümete olağanüstü yetkiler tanımıştır. Bu yasayla, afet riskine karşı "riskli alan" ilan edilen bölgelerde yerel planlar devre dışı bırakılarak hızlı dönüşüm projeleri yapılabilmesinin önü açılmıştır. Ancak söz konusu alanların çoğunun gerçekten riskli değil, rant potansiyeli yüksek alanlar olması tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Planlama kapsamında değerlendirildiğinde, bu dönemde sivil toplumun ve meslek odalarının planlama sürecine etkisi azalmış, pek çok proje minimal istişare ile ilerlemiştir. 2013'te Çevre Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle büyük altyapı projelerinin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) zorunluluğu gevşetilmiş veya muafiyetler getirilmiş; bu sayede 3. Havalimanı ve Ka-

[263] Yıldırım, U. ve Aksoy E. (2022). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve İşsizlik İlişkisi (2004-2020). Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, (6)1, 15 – 33.

[264] Mağfi Eğilmez, Piyasalarda FED ve Gezi Parkı Etkisi, Erişim Adresi:https://www.mahfiegilmez.com/2013/06/piyasada-fed-ve-gezi-park-etkisi.html, Erişim Tarihi: 12.09.2025.

[265] Gülcan, E. Y., Akgüngör, E. S., & Kuştepeli, Y. R., (2020). 2023 Hedefleri Kapsamında 15 Temmuz Darbesinin Türkiye Ekonomisine Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi , vol.20, no.20

[266] Akkoç, S. 2023. 2018 Kur Şoku ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları. International Review of Economics and Management, 11(2), 75-96. Doi: http://dx.doi.org/10.18825/iremjournal.1366215

nal İstanbul gibi projelerin daha hızlı ilerlemesi amaçlanmıştır.[267] 2013 sonrası giderek otoriterleşen yönetim sistemi içinde, imar ve planlamaya dair kararlar Ankara'da merkezi olarak alınmaya başlamış, 2017'deki anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçilmesi, İstanbul ölçeğindeki bazı kritik planlama yetkilerinin Cumhurbaşkanlığı kararlarıyla doğrudan kullanılır hale gelmesine neden olmuştur.

Kentsel dönüşüm, 2010'larda İstanbul genelinde en yaygın planlama faaliyetlerinden biri haline gelmiş; Fikirtepe, Sulukule, Tarlabaşı, Ayazma gibi bölgelerde sosyal yapıyı göz ardı eden, tartışmalı dönüşüm uygulamaları yapılmıştır. Bu projelerin bir kısmı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı veya TOKİ öncülüğünde gerçekleştirilmiş, yerel yönetimler karar süreçlerinde ikincil planda kalmıştır. TOKİ, 2010'lar boyunca İstanbul'da yüz binlerce konutluk proje gerçekleştirmiş, bu süreç planlama disiplininden ziyade "inşa odaklı" bir gelişim çizgisi yaratmıştır.

Aynı dönemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi de bazı planlama girişimlerinde bulunmuştur; örneğin 2011 yılında Tarihi Yarımada için bir Yönetim Planı hazırlanmış ve UNESCO Dünya Mirası alanlarını korumaya yönelik adımlar atılmıştır. Ancak bu yerel ölçekli planlama çabalarının etkisi, aynı dönemde yürütülen merkezi projelerin gölgesinde sınırlı kalmıştır. Planlar uygulamada çoğunlukla merkezi projelere uyum sağlamak amacıyla revize edilmiştir.

Bir yandan kentin dört bir yanında alışveriş merkezleri, rezidanslar ve kapalı siteler hızla çoğalmış, pek çok ilçede mahalle dokusu dönüşüme uğramıştır. Sosyal yapıda kırılmalar yaşanmış, bazı bölgelerde mevcut sakinler yerlerinden olurken, yenilenen alanlar daha yüksek gelir gruplarına hitap eder hale gelmiştir. Bu durum sosyo-mekânsal adalet ve kentsel ayrışma tartışmalarını gündeme getirmiştir. Kamusal yeşil alanlar ve deprem toplanma alanları gözle görülür şekilde azalmış; yoğun yapılaşma, dere taşmaları ve çevre sorunları planlamada çevresel önceliklerin gözetilmediğini göstermiştir. Bu bağlamda, İstanbul'daki mekânsal değişime damgasını vuran esas olgu mega projelerdir. 2016'da hizmete giren Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu, 2009'daki 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nın kuzeye genişlememe kararına rağmen, kuzey ormanlarının ortasında yeni bir ulaşım koridoru açmıştır. İstanbul'un makroformu fiilen kuzeye doğru genişlemeye başlamıştır.

Mega projeleri yasalaştıran planlar ana plana bir şekilde eklenememiş, yeni planlar veya revizyonlar yapılması gerekmiştir. 3. Köprü ve bağlantı yolları, 2009 plan raporunda açıkça eleştirilmiş olmasına rağmen, 27 Mart 2014'te onaylanan 1/25.000 ölçekli Kuzey Marmara Otoyolu Nazım İmar Planı ile yasal zemine kavuşturulmuştur. 3. Havalimanı da 2009 planında Silivri'de yer almasına rağmen, 2014 yılında plan değişikliğiyle Karadeniz kıyısına taşınmıştır. 2018'de açılan İstanbul Havalimanı, dünyanın en büyüklerinden biri olarak kentin kuzeybatısında devasa bir yapı kompleksi oluşturmuş; Atatürk Havalimanı ise kapatılmıştır.

Tüm bu parçacıl planların Çevre Düzeni Planı'na eklendiği daha güncel bir plan için 2017 yılında 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Revizyonu analiz çalışmaları yapılmıştır. Revizyon gerekçeleri olarak Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ndeki değişiklikler ve 6306 sayılı yasa gibi hukuki süreçler gösterilmiş; ancak revizyon planı onaylanmamıştır.

Yukarıda anlatıldığı gibi usul ve ilkeleri açısından şaibeli süreçlerle başlamış olsa da önemli bir heyecan yaratan 2006 Çevre Düzeni Planı süreci 2009 yılında revize edilerek onaylanmış; fakat 2010 itibarıyla bütüncül planlama yaklaşımı hızla sönümlenmiştir. Kanal İstanbul, Yeni Şehir, 3. Köprü, Kuzey Marmara Otoyolu ve 3. Havalimanı gibi projeler, üst ölçekli plan kararları göz ardı edilerek yürürlüğe sokulmuştur. Kanal İstanbul ve Yeni Şehir dışındaki projeler 2020

[267] Marschall, M. & Aydogan, A. (1 Aralık 2015). Mega Projects and the Limits of Urban Planning in Megacities: The Case of Istanbul in the AKP Era. Middle East Institute. https://www.mei.edu/publications/mega-projects-and-limits-urban-planning-megacities-case-istanbul-akp-

yılına gelindiğinde tamamlanmıştır. Böylece 1980'lerin ortasında başlayan yerelleşme eğiliminin sonlandığı ve yetkilerin büyük ölçüde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredildiği, bütüncül planlama anlayışının terk edilip parçacıl ve tahripkâr müdahalelerin yapıldığı bir dönem yaşanmıştır.

Demokratik Planlamaya Geçiş Arayışı (2019–2025)

2019 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi çeyrek asır sonra ilk defa farklı bir siyasal çizginin yönetimine giriyordu. 1994 senesinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Refah Partisi adayı olarak kazandığı İBB başkanlığı, sonraki yıllarda da aynı hareket içinden gelen 1998 Ali Müfit Gürtuna ve 2004-2017 arası Kadir Topbaş ve ardından Mevlut Uysal ile devam etmiştir. Ancak, 2019 yerel seçimleri iktidar partisi açısından sadece yerel bir yarış değil, aynı zamanda bir prestij ve güç sınavı anlamı da taşımaktaydı. Öyle ki, 31 Mart 2019'da yapılan seçimlerde Ekrem İmamoğlu'nun açık ara farkla kazanmasının ardından İstanbul seçim sonuçları iptal edilmiş, 23 Haziran'da tekrarlanan seçimlerde ise İmamoğlu seçimleri "yeniden" kazanmıştır. Ekrem İmamoğlu'nun İstanbul seçimlerindeki zaferinin sebepleri arasında toplumdaki değişim isteği ile 2018 ile başlayan kur kriziyle halkta oluşan memnuniyetsizlik de sayılmaktadır.

Ekrem İmamoğlu, sosyal politikaların yeniden gözden geçirilmesinden, toplu taşıma ve raylı sistemlerin geliştirimesine kadar çok farklı konuya hızla göz atarken, şehir planlama konusunda da farklı bir yaklaşım geliştirmek istemiştir. 2009 yılından bu yana İBB bünyesinde yeni üst ölçekli planlar hala yapılmamış ve 2010'lu yıllar merkezi yönetimin plan dışı ve parçacıl üst ölçek kararlarıyla geçmiş olmasına ek olarak 2010'lu yıllardaki mega proje dalgasının 2020'li yıllardaki devamı olarak değerlendirilebilecek Kanal İstanbul ve Yenişehir projelerinin de gündeme gelmesi yeni üst ölçek plan ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda temelde İMP deneyimini örnek alıp bu deneyimin eksikliklerin giderilmesi ve güncellenmesi üzerinden İstanbul'un üst ölçek planlamasını yapmaya yönelik çalışmalar başlamıştır.

Ekrem İmamoğlu'nun İstanbul'un planlanmasına dair aldığı ilk karar İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi'nin hazırlanmasıdır. 2019 yılında bir fikir düzeyinde tasarlanan "Vizyon 2050", 2020 yılında kurulan İstanbul Planlama Ajansı (İPA) ile somut bir vücuda taşınmıştır. İPA, İBB bünyesinde planlama kültürünü güçlendirmek, veri temelli karar alma süreçlerini kurumsallaştırmak ve kente uzun vadeli bir vizyon kazandırmak amacıyla kurulmuştur. Bu kapsamda İPA, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin halihazırda yetkili olduğu resmi imar planları dışında, sadece fiziksel planlamanın değil, sosyal, ekonomik, ekolojik ve kültürel dinamiklerin de dahil edildiği bütüncül yaklaşımların geliştirilmesini hedefleyen bir "ortak akıl mekanizması" olarak tanımlanmaktadır.

İPA kurulduğunda organizasyon yapısı İstanbul'un geleceğine yönelik çalışmaların farklı boyutlarını kapsayacak şekilde kurgulanmıştı. İPA bu kapsamda, İstanbul'un 2050 yılını hedefleyen strateji ve eylemlerine odaklanmış, İstanbul'un veri ve analiz altyapısını sağlamayı hedeflemiş, mekânsal proje tasarımlarına yoğunlaşmış ve bilimsel araştırma ve raporların hazırlanmasına odaklanmıştır. Dolayısıyla İPA, İMP sürecini örnek alıp oradaki interdisipliner çalışmayı yeni bir boyuta çıkaran, fiziksel planlamayı aşıp kısa, orta ve uzun vadede işleyen ve çözümler sunan bir düşünce kuruluşu olarak kurgulanmış; yerel yönetim içinde bilgi üreten, politika önerileri geliştiren ve katılımı teşvik eden bir yapı olmayı hedeflemiştir. İPA'nın kuruluşu da bu açıdan İstanbul üzerindeki merkeziyetçi ve parçacıl planlama anlayışından uzaklaşıp daha demokratik, katılımcı, veriye dayalı ve uzun erimli bir döneme geçişi simgelemektedir. İPA aynı zamanda, İMP'yi de bünyesinde barındıran BİMTAŞ içinde kurgulanmıştır. Ardından kendi tüzel kişiliğini alan İPA, kurumsal açıdan da İMP sürecinin hayata geçtiği dönemin sürekliliğini temsil etmektedir. İstanbul Planlama Ajansı bünyesindeki Vizyon 2050 Ofisi, kente yönelik üst ölçekli ve bütüncül bir yaklaşımı strateji belgesi ve eylem planı düzeyinde ortaya koyacak çalışmaları başlatmıştır:

> **Temel gördüğümüz unsur şuydu. Ciddi bir koordinasyon eksikliği var. Herkes bir yerden bir şeyler yapıyor ve gerçekten İstanbul'un tüm planları delinmiş durumda. (...) O anlamda Ekrem Başkan, "Bu kentin geleceği karanlık, kentin geleceğini çalışmamız gerekiyor" dedi. İstanbul ölçeğindeki metropollere baktığımızda; Barcelona, Londra, Seul, Amsterdam, Berlin, Kahire, Johanesburg, Sao Paulo... Hepsinin bir vizyon planı olduğunu gördük. Fakat bizde en son üst ölçekli plan 2009'da kalmıştı ve 2009 sonrası herhangi bir plan çalışması olmamıştı. Biz de yine benzer hataya düşmemek için direkt mekânsal plan yapmak yerine Birleşmiş Milletler'in Sürdürebilir Kalkınma hedefleri doğrultusunda "Vizyon 2050" sürecini başlattık.**
>
> ***Oktay Kargül,** kişisel görüşme, 20.10.2025*

Vizyon 2050'nin İMP'den temel farkı, koordinasyon düzeyindeki interdisipliner hali katılımla buluşturmasıdır.

> **Gerçek anlamda katılımı her noktada işlettiğimiz bir süreç oldu. Her başlıkta sektörden, akademiden, STK'lardan ve bağımsız araştırmacılardan oluşan masalar oluşturuldu. Katılım toplantıları yapıldı. Gençlerle bir araya gelindi. Gençlerin geleceğe dair ne istediğini, vizyon olarak neyi görmek istediklerini dinleme fırsatımız oldu. Ve bu yoğun 2 yıllık çalışmanın akabinde Vizyon 2050 Strateji Belgesi tamamlandı.**
>
> ***Oktay Kargül,** kişisel görüşme, 20.10.2025*

Vizyon 2050 Strateji Belgesi ve Vizyon 2050 Eylem Planı'nın oluşturulma sürecinde katılım araçları hem mevcut durumun ortaya konduğu nispeten teknik aşamalarda, hem de vizyonun belirlendiği daha fikirsel aşamalarda kullanılmıştır. Bu kapsamda 2.280 kişinin katıldığı 38 çalıştay ve odak grup toplatısı ve toplam 18.800 İstanbullu ile yapılan 2 anket yapılmış, bu çalışmaların çıktıları belgelerin farklı aşamalarında kullanılmıştır. Bugüne kadar metropoliten alanı kapsayacak ölçekte en fazla katılımın sağlandığı planlama süreci olmuştur. Bu katılımcı süreçler, başta İBB'nin kendi iç birimleri ve ilçe belediyeleri olmak üzere birçok kesim için yeni bir deneyimdir. Beyoğlu ve Adalar ilçelerinde katılımcı plan süreçleri ilk defa ilçeler düzeyinde gözetilmiş, İstanbul'daki ekolojik tahribatı ve çözüm önerilerini sunan Koru İstanbul, "İstanbul Doğal ve Kırsal Alanları Strateji Belgesi" katılımcı süreçlerle ortaya konmuştur.

Vizyon 2050 çalışmasının alameti farikalarından biri de plana konu olan ve küresel düzeyde güncelliğini koruyan, çoklu krizlere dayalı tematik yaklaşımıdır. Bu kapsamda, toplumsal cinsiyetin temel bir mesele olarak ele alınması, insan merkezli çevre yaklaşımının yerini ekoloji kavramına bırakması, küresel ölçekte önem kazanan iklim krizi tehdidi, 2020'de yaşanan COVID-19 pandemisi, İstanbul'un 1999'dan bu yana en kritik gündemi olan deprem riski ile 2020'li yıllarda art arda meydana gelen sel ve diğer afetler, çevresel sürdürülebilirlik ve krizlere hazırlık konularını ön plana çıkarmıştır. İstanbul, C40 İklim Ağı'nda aktif rol alarak 2050'de karbon nötr bir kent olma hedefini açıklamış; bu hedef 2050 Vizyonuna da yansıtılmıştır. Böylece Ekrem İmamoğlu'nun belediye başkanlığının ilk dönemi, İstanbul'un mevcut haline dair en güncel resmi gösteren ve 2050'yi işaret eden bu iki parçalı planıyla tamamlanmıştır.

2024 sonrasında başlayan yeni dönemde ise İBB'nin karşısında karmaşık ve çok yönlü bir süreç bulunmaktadır. Strateji belgesi ve eylem planıyla birlikte Vizyon 2050 çalışması, 2009'dan bu yana ihtiyaç duyulan yeni üst ölçekli bir planın teorik ve stratejik altyapısını oluşturmuş; mevcut strateji ve hedefleri ortaya koymuştur. Dolayısıyla, öne çıkan sürecin yeni bir çevre düzeni planı gerektirdiği aşikardır.

> (Yeni çevre düzeni planı kapsamında) 2019'da bayrağı aldığımız zamandaki kurguyu devam ettiriyoruz. En iyi yaptığımız şey veriyi kullanmak, insanları sürece dahil etmek, tüm İstanbullara sormak ve tüm İstanbulularla karar vermek, bir temsiliyet oluşturmak. O anlamda yeni çevre düzeni planında da aslında temel amacımız bu oldu. Sadece bir kurumun aldığı kararlardan ibaret bir plan yapmak istemedik.
>
> ***Oktay Kargül,*** *kişisel görüşme, 20.10.2025*

Ancak İstanbul'un mevcut hali kendi varoluş sürecinin çok ötesinde, hem bölgesel hem de ulusal düzeyde etkili bir varoluşa ve etkileme gücüne sahip olması sebebiyle bu durum ÇDP sürecine yansıtılmak istenmektedir:

> (...) sanayi İstanbul'un dışına çıkacak ama İstanbul'un dışındaki o ilin, ilçenin bundan haberi var mı? Planın böyle olmaması gerekiyor. Çünkü özellikle de 20. yüzyılla birlikte çok dinamik, teknolojiyle birlikte çok hızlı gelişen kentlere şahit oluyoruz. Bildiğimiz kimlik kayboluyor, zaman zaman buna müdahale dahi edemiyorsun ama günü yakalayan, ritmi yakalayan bir noktada da olmamız gerekiyor. Biz bu yüzden üç saç ayağına oturan bir çevre düzeni planı yapmak istedik ve Marmara ölçeğinden İstanbul'un ilçeler ölçeğine kadar aynı masada bir arada karar verdiğimiz bir süreç tasvir ettik.
>
> Yüzü aşkın bir ekip planda çalışıyor, yaklaşık 20-30 kişilik bir akademik kadro kurgulandı. Onlar gruplara hem danışmanlık veriyor hem de bilfiil planın içerisinde yer alıyorlar. Akademiyi sadece raporu hazırladık, gittik sorduk, görüş aldık değil, bilfiil çalışanlarla birlikte masada oldukları şekilde kurguladık. Bunun temel nedeni de aslında oradaki know how'ın, o teorinin belediyedeki pratiğe aşina kişilerin yaklaşımlarıyla harmanlandığı, masada ikisinin bir araya getirilerek ve sentezlenerek çıkan bir ürünü sunabilmek. Çünkü bazen teorinin söylediği pratikte, pratiğin söylediği de teoride karşılık bulamıyor. İkisini ısrarla aynı masaya getirip çalıştırma arzumuz da bu yüzden.
>
> ***Oktay Kargül,*** *kişisel görüşme, 20.10.2025*

Öte yandan planları kurgulayan ekip içinde, gerek kurumsal, gerek akademik, gerekse sadece uzmanlık açısından 2009 Çevre Düzeni Planı sürecini deneyimlemiş kişiler bulunmaktadır. Bu durum İstanbul'un planlama tarihinde sıkça karşılaşılan "kopuşlar" ve "yeniden keşifler" süreçlerinin aksine, güncellenmeyi ve dönüşümü dışlamayan bir sürekliliğin ve kurumsal hafızanın varlığını da göstermektedir:

> 2009 plan sürecinde yer alan akademik ve profesyonel kadro ile birlikte çalışıyoruz. Çevre düzeni planı bir o kadar da kurum hafızası gerektiriyor. Geçmişteki tartışmaları, araştırmaları, o dönem ısrarla altı çizilen konuları hatırlamak ve tekrar tekrar aynı hatalara düşmemek gerekiyor. O anlamda geçmişe tamamen sünger çeken değil geçmişi de içine alan bir yapı, bir kadroyla çalışmalarımıza devam ediyoruz.
>
> 2009'da alınan net kararlar vardı. İstanbul'un kuzeye sıçramaması, gelişmenin doğu batı aksında devam etmesi, mevcut yerleşim lekesinin yağ lekesi gibi değil daha lineer şekilde olması işte toplu taşımaya yönelik bazı kararlar, bunlar aslında çok net orada karar alınan konular. Bizler de İstanbul'un geldiği noktayı şu an 16 milyon resmi nüfus günlük giriş çıkışlarla zaman zaman 18 milyonu geçen bir noktada ve nüfus projeksiyonunu yaptığınızda da 2025'te aslında 25 milyona kadar çıkabileceğini görebiliyoruz ve temel arzumuz Vizyon 2050'de de belirttiğimiz gibi 20 milyonda tutabilmek. Şimdi en başında bu karara yönelik hareket etmemiz gerekiyor ve geçmişteki bu yoğun doğal alanların korunması İstanbul'un nüfusuna yetecek suyunun temiz havasının, havza alanların, orman alanlarının kalmasını sağlamak bizim de en birincil görevimiz olacak.
>
> ***Oktay Kargül,*** *kişisel görüşme, 20.10.2025*

Öte yandan, 2009'dan bu yana miras kalan ve sürekliliği olan meseleler sadece kurumsal hafızayla bağlantılı süreçler değildir. Merkezi yönetimin 2010 sonrasında başlattığı ve yerel yönetimden bağımsız veya yerel yönetimin zorunlu mutabakatıyla yürüyen mega projeler süreci halen devam etmektedir. Ancak bu sefer 2010'lu yıllardan daha zor olarak, yerel yönetim ve merkezi yönetim farklı siyasal angajmanlara sahip zihniyetleri temsil etmektedir. Siyasi olarak, İstanbul'un yönetiminin muhalefete geçmesi, merkezi iktidar ile yerel yönetim arasında çoğunlukla çatışmacı bir ortam yaratmıştır. İBB Başkanı İmamoğlu'nun yetkileri bazı alanlarda kısıtlanmaya çalışılırken, İBB de merkezi projelere (özellikle Kanal İstanbul'a) karşı kampanyalar yürütmüştür. "Ya Kanal Ya İstanbul" sloganıyla ifade bulan yerel iktidar, kentin geleceği konusunda iki farklı vizyonun çatışmasını sembolize etmiş; öte yandan 2019 sonrası dönem kent yönetiminde daha katılımcı ve hesap verebilir bir yaklaşım beklentisini yükseltmiştir. Merkezden dayatılan ve planlarının tamamı merkezi yönetimin iradesiyle gerçekleştirilen Kanal İstanbul ve Yenişehir Projeleri İBB'nin de dahil olduğu geniş katılımlı bir ekipçe gündemde tutularak bizzat planların tamamına itiraz edilmiş ve davalar devam edilmesine rağmen inşaatlar da son süreçte başlamıştır. 2010'larla başlayan projeci merkeziyetçiliğin geldiği son nokta ile, başta İstanbul olmak üzere ülke çapında hızla gelişmekte olan ve değişim isteyen demokratik eğilim arasındaki çatışmanın en rafine hallerinden biri burada ve bugün, şehir planları üzerinden yaşanmaktadır.

SONUÇ

1930'lardan günümüze Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama tarih yazımını derinleştiren kurumsal ve kişisel birikim, bu raporun geçmiş kronoloji çabalarına önemli katkılar sunmasını sağlamıştır. 1970'lerden itibaren metropolün planlama tarihine ışık tutan çalışmalara ek olarak, yakın dönemde kamuoyuyla paylaşılan anı, biyografi ve akademik çalışmalar; İstanbul'un mekânsal karar alma süreçlerini yalnızca sonuç ürünleri olan plan ve raporlar üzerinden değil, aynı zamanda plan üretim sürecinin 'mutfağındaki' gelişim seyri üzerinden de okumaya olanak tanımıştır. Bu kapsamda planlamanın evrimi, plan ve plan raporlarının ötesinde; kurumsal yapılarındaki dönüşüm ve planlama ofisleri ile bürolarındaki kişi ve ekiplerin yıllar içindeki bayrak devri üzerinden izlenebilmektedir.

İstanbul'u planlayan kadrolar geçtiğimiz yüzyıl içinde farklı kamu kurumlarının bünyesinde yer almıştır. Dönemin politik bağlamı, dolayısıyla yönetsel çerçevesi nedeniyle planlama kurumları merkezi yönetimlerin veya yerel yönetimlerin hiyerarşisi içinde faaliyet yürütmüştür. İstanbul'un büyük ölçekli mekânsal gelişme şemasını şekillendirmeyi amaçlayan bu ekipler 1933'teki (Agache, Elgötz ve Lambert'in katıldığı) plan yarışmasını ve kentin makroformunu değiştiren (Boğaz geçiş köprüleri gibi) noktasal müdahaleleri tasarlayan yurtdışından firmalar dışında bıraktığımızda, dışarıdan hizmet alımı şeklinde gerçekleşmemiştir. 1970'lere kadar yurtdışından yürütücü ve danışman şehirci-mimarlar, 1950'lerden itibaren başta şehircilik kürsüleri olmak üzere ülkenin yetiştirdiği akademisyenler ciddi katkı koymuş ve kamu kurumları bünyesinde tamamlanmıştır.

Belediye ve valiliğin aynı bünyede olduğu, bu anlamda merkezi ve yerel idare arasındaki çizginin belirsizleştiği tek parti döneminde, İstanbul Belediyesi İmar/Şehircilik Müdürlüğünde kurulan kadroyu Henri Prost yönlendirmiştir. Çok partili siyasal yaşama geçildiğinde de merkezi hükümetin atadığı valilik-belediye planlama kadrolarının içinde bulunduğu hiyerarşide belirleyici olmuş, İmar Müdürlüğü ve İller Bankası bürokratlarıyla akademisyenlerinden oluşan Revizyon Komisyonu ve Müşavirler Heyeti Prost Planlarını yeniden ele almıştır. Henüz belediye sarayının Saraçhane'ye taşınmadığı bu dönemde, aksi yönde bir bulgu ortaya çıkana kadar bu planların Cağaoğlu'ndaki valilik yerleşkesinde üretildiği tahmin edilmektedir. Bu plan üretim süreçlerinin 1950'lerin sonundan 1960'ların ikinci yarısına kadar İller Bankası ve İstanbul Belediyesi koordinasyonunda bir Nazım Plan Bürosu (Sonra Marmara Bölge Plan Bürosu) kadrosunun şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu kadro 1950'lerde İstanbul'da hızlanan göç ve sanayileşme dinamiklerine cevap verecek, kentin Marmara'daki bölgesel ilişkileri de gözeten metropoliten plan yaklaşımının ilk adımlarını yerel-merkez koordinasyonunda atmıştır. Bu planlama faaliyetlerine Harbiye'deki K-Han ev sahipliği yapmıştır. 1966'dan İmar ve İskan Bakanlığının lağvedildiği 1984 yılına kadarki süre, merkezi idareye bağlı Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosunun metropolün nazım planını hazırlamak için emek sarfettiği on sekiz senelik dönemdir. Büro önce Çemberlitaş'taki Darüşşafaka Han'da sonrasında İSO'ya ait Beyoğlu Tepebaşı'ndaki Odakule'nin üç katında çalışır. Bu dönem aynı zamanda belediyelerin elinden "şehircilik" faaliyetlerinin alındığı, müdürlüklerine yalnızca vaziyet ve imar planı seçeneğinin bırakıldığı dönemdir. Yine de toplumcu belediyecilik anlayışının İstanbul'da yönetme yetkisini aldığı dönemlerde Saraçhane'deki yeni kadrolar bu seçeneksizliği aşacak kimi uygulamaları Nazım Plan Bürosuna paralel olarak denemiştir.

12 Eylül 1980'de başlayan askeri yönetimin hemen öncesinde büronun tamamladığı nazım plan, sonraki yirmi dokuz yıl boyunca tüm master plan denemelerinin yargı süreçlerine takılması nedeniyle ironik bir şekilde İstanbul'un en uzun süre yürürlükte kalan mekânsal üst ölçekli belgesi olacaktır. Oysa 1980'lerin ikinci yarısı itibariyle İstanbul yerel yönetiminin kapasite ve yetki alanı genişlemiş, bakanlık bünyesindeki tüm nazım plan bürolarının lağvedilmesinden sonra bu kadroların bir kısmını belediye kendine transfer etmiştir. Ancak büyükşehir belediyesi belirli bir süreyi üst ölçekli bir nazım planın yol haritasından azade, parçacıl mekânsal müdahalelerle geçirmiştir. Yeni bir nazım plan bürosu kurumsallaşması ancak 1989-1995 arasında

İBB bünyesinde, Saraçhane binasında başlamıştır. 1995'te Altunizade'deki ofislerinde tamamlanan nazım plan sonrasında büro bu planın alt ölçekteki planlarını hazırlamakla meşgul olmuştur. Yeni bir makro plan ekibi kurma tahayyülü 2000'ler yarılanırken ortaya konacaktır. Bu kez belediye iştiraki Bimtaş bünyesinde, Tepebaşı'ndaki TRT otoparkında kurulan, İstanbul Metopoliten Planlama olarak isimlendirilen yeni ofis "İstanbul'un Anayasası" olarak isimlendirilen çevre düzeni planını 2009'da belediye meclisinde onaylatmayı başarmıştır. Ancak merkezi idarenin mekânsal karar alma mekanizmalarının üzerinden atladığı 2010'lar boyunca İMP kadrosu da onaylattığı ürüne aykırı birçok müdahaleyi ÇDP'ye işlemekle karşı karşıya kalmıştır. 2020'den itibaren yine belediye iştiraki bünyesinde yeni bir planlama kadrosu önce Florya İPA Kampüste, sonrasında Süleymaniye'de inşa edilmekte, önceki deneyimler ışığında yeni makro vizyon ve planlar geliştirmektedir.

Yüzyıl boyunca İstanbulu planlama kurumların içinde yer almış ekip ve kişiler birden fazla plan bürosu yapılanması içinde bulunarak hafıza aktarımını sağlamıştır. Bu aktarım Prost Planında çalışan Ertuğrul Menteşe, Seyfi Arkan ve Aron Angel gibi figürlerin 1950'lere uzanan 10 Yıllık İmar Programında ve Revizyon Komisyonunda yer almalarından itibaren geçerlidir. Yine İller Bankası'nda görevli Mithat Yenen'in önce Revizyon Komisyonunda, sonra 1950'lerin sonunda İller Bankası bünyesinde kurulan Nazım Plan Bürosunda yer almasında, sonrasında da 1960'ların ikinci yarısında Büyük İstanbul Nazım Bürosu kurucu başkanlığında gözlenebilir. Turgut Cansever de önce 1960'ların başında Marmara Bölge Planlama Bürosunda faaliyetin belediye ayağını, sonra Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığını, sonra tekrar İstanbul Belediyesi Danışmanlık Grubunda şehircilik yaklaşımlarının gelişimini yeni kadrolarla çalışma ve deneyimlerini aktarma imkânı bulmuş kişiliklerdendir.

Özellikle Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu on sekiz sene içinde pek çok uzmana ev sahipliği yapmış, yeni mezunların yetişmesini sağlamıştır. Bu büroda ilk deneyimini yaşayan Orhan Demir 1990'lardan itibaren metropolün ulaşım master planlarına emek vermiş, Asuman Yarkın Yeşilırmak, Murat Diren ve Fahrunnisa Ensari gibi kişiler sonrasında 1994 ve 1995 Nazım Planlarını hazırlayan İBB Nazım Plan Bürosunda deneyimlerini yeni kuşaklara aktarmışlardır. 1989'da İBB Nazım Plan Bürosun'da İstanbul'daki şehir bölge planlama bölümlerinin ilk mezunları olarak çalışmaya başlayan Mehmet Çakılcıoğlu ve Filiz Deveci gibi kişiler 1994 ve 1995 nazım plan deneyimlerini 1990'ların sonu 2000'lerin başında 1/5000'lik alt ölçekli planların uygulanmasında, sonrasında Mehmet Çakılcıoğlu gibi kişiler 2004 sonrası başlayan çevre düzeni planı süreçlerinde deneyimlerini yeni kuşaklara aktarmışlardır. 2000'ler boyunca çevre düzeni planı hazırlıklarında yaşanan tüm deneyimleri de günümüzde Vizyon 2050 ve Plan 2050 hazırlıklarında göz önünde bulunduran kadrolar faaliyetini sürdürmektedir.

Aron Angel 1953'te görevinden ayrılmasına neden olan gelişmeleri aktarırken, "Onca yılda hazırladığımız planları yaktılar, nazım plan anlayışını yok saydılar" diyerek yakınmaktadır.[268] Angel'in belediyenin gerçekten planlama arşivini imha ettiğinden mi bahsettiği, yoksa siyasi erkin şehir planlamanın İstanbul için ortaya koyduğu birikimi tozlu arşiv raflarına terk ettiğini mi ima ettiği, yoruma açıktır. Ancak Turgut Cansever de 1963 sonrası hazırladıkları geçiş dönemi plan ve plan raporlarının belediye yetkililerince yakıldığını ileri sürmektedir. Yine 1984'te Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu arşivinin, büro demirbaşları İBB'ye aktarılırken dağıtıldığı, ancak kişisel arşive geçen belgelerin korunabildiği görüşmeciler tarafından belirtilmektedir. Yüz yıllık süreçte İstanbul planlamasının hafıza aktarımına ket vuran bu türden kayıplar kaygı uyandırıcıdır.

[268] Erdikmen, O. (Ed.). (2013). Türkiye'nin İlk Şehir Plancısı Aron Angel: İstanbul'un İmar ve Şehircilik Politikaları. Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı. İstanbul.

Bu hem ileride İstanbul'un planlama tarihiyle ilgili araştırmalar için kamu kurumları kadar kişisel arşivleri de önemli hale getirmektedir, hem de kurumların geçmişin hatalarını tekrarlamamak adına mevcut arşivlerine ve dağınık vaziyetteki kişisel koleksiyonlara hassasiyet göstermesi gerektiğini göstermektedir. Bu anlamda planlamanın tarihsel belgelerinin müzayedelerden veya özel kitaplıklardansa kamu yararı gözeten mecralarda bulunması için çaba göstermek yerel bir politika haline getirilebilir. Geçmişteki kayıplar, günümüzün dijital ortamda arşivlenen planlama belgelerinin gelecekteki araştırmacı ve uygulayıcılara aktarılmasında benzer kayıpların önüne geçmek adına uyarı niteliğindedir. Üstelik mekânsal planlar kadar konu bazlı eylem ve strateji belgelerinin de çoğaldığı, Haluk Gerçek'in "plan enflasyonu" olarak isimlendirdiği bu dönemde İstanbul planlama tarihinin kaydını tutmak, bütüncül bir çizelgesini oluşturmanın başlı başına bir gündem olacağı söylenebilir.

> **Plan enflasyonu gibi bir şey ortaya çıktı. Ben ulaşım açısından söylüyorum. Sık sık revize planlar yapılıyor. Yani nazım imar planları revize ediliyor. İşte ulaşım planları revize ediliyor. O planların daha eylem planları yapılıyor, iklim planları yapılıyor, otopark planları yapılıyor. Ya çok sayıda plan dokümanı oluştu. İstanbul'da çok ciddi bir plan literatürü var yani şu an her konuda.**
>
> ***Prof. Dr. Haluk Gerçek,*** *kişisel görüşme, 30.09.2025*

Özellikle Luigi Piccinato'nun Nazım Plan çalışmalarına dahil olduğu 1950'lerin sonlarından itibaren İstanbul'un kentsel gelişme seyriyle ilgili kimi ön kabullerin yerleşmeye başladığı söylenebilir. Buna göre alışıldık kentsel gelişme seyri olan "yağ lekesi" biçimi İstanbul'un özgün yapısı nedeniyle tercih edilmemelidir. Metropolün doğu-batı aksında doğrusal, Marmara kıyısı boyunca, Tekirdağ'dan Sakarya'ya kadar alt merkezler silsilesi şeklinde gelişmesi gerektiğini 1960 Geçit Devri Nazım Planı önerisi ve 1963 Doğu Marmara Ön Planı'nın ortaya koymuş, sonrasında neredeyse tüm Nazım Plan ve Çevre Düzeni Planı çalışmalarında bu öneri benimsenmiştir.

> **Aslında plana, planın bakış açısına ya da amacına baktığında 1990'lardakiyle 2000'lerde yapılan arasında bir fark yok. Yani İstanbul'un doğal kaynakları diyor, daha yaşanabilir bir şehir diyor... Temel hedefler belli ama o arada yapılan -özellikle 2009'dan sonraki siyasi ya da merkezi yönetim tarafından- müdahaleler daha etkili oldu. 1995'de yapılan plan da aynı şekilde bundan etkilendi. Genelde şehrin güneyde, doğu ve batı aksında olması gerektiği. Planların söylediği şey bu bize yani. İstanbul'un planı güneyde, doğu ve batı aksında olmalı. Kuzeye erişilmemeli. Ama sonra bu yaşananlara baktığımızda kuzeyle, havaalanları ya da Kanal İstanbul ile ilgili (...) Aslında bu plan kararlarına aykırı olduğunu ve bu planı deldiğini görüyoruz. Aynı zamanda da biz her zaman üst ölçekli planlarda "bu plan üzerinden ölçü alınamaz" diyoruz. Çünkü o aslında bir hedefleri koyan bir stratejidir.**
>
> ***Filiz Deveci,*** *kişisel görüşme, 13.10.2025*

Tarihi kent merkezi ve kuzey ormanları üzerindeki baskıyı azaltmak için metropolü bu şekilde yönlendirmek gerektiği önce uzmanlar, sonra meslek örgütleri ve mesleki kamuoyu, son olarak sivil toplum tarafından savunulur hale gelmiştir. Bu kriterler fiiliyatta siyasi erkin ve menfaat gruplarının mekânsal stratejileriyle en az yarım asırdır delinse ve aşınsa da, metropolün geleceğine dair bu anlayış İstanbul sakinleri arasında bir miras olarak kendine muhatap bulmuştur.

> **Plan uygulanmadıysa toplumda hiçbir etkisi olmadığı var sayılmaktadır. Oysa bu varsayım gerçeği yansıtmamaktadır. Bir kent için plan yapıldıysa, o plan uygulanmamış olsa da kentin değişme dinamiğini etkilemiştir. Bu niteliğiyle plan uygulanmamış olsa da kentin tarihinin bir parçası haline gelmiş olmaktadır. Planlamaya böyle bir bakışla yaklaşıldığında planlamayı kente müdahale biçimlerinden biri olarak görmek söz konusu olacaktır. Bu da planlamayı uygulansın uygulanmasın kent tarihinin bir parçası haline getirmektedir. Bu halde kent planlama tarihi ve kent tarihi birbirinden ayrılamaz hale gelmektedir.**[269]
>
> ***Tekeli,** 2017*

Dolayısıyla Prost ve ekibinden miras Taksim Gezisinden, Piccinato ve kuşakdaşı uzmanlardan miras kalan lineer gelişecek İstanbul vizyonuna, kuzey orman ve su havzalarını korumayı amaçlayan Nazım Plan Büroları'nın İstanbul Metropoliten Nazım Planlarından, 2000'li yılların Çevre Düzeni Planlarına tüm çalışmalar artık İstanbul kent planlama tarihinin, dolayısıyla İstanbul kent tarih yazımının bir parçasıdır. Bu belgelerdeki esaslara sahip çıkan -plancısından sivil toplumuna- tüm toplumsal özneler de iradeleriyle kentin bugünkü gelişiminde pay sahibidir, gelecekte de pay sahibi olacaktır.

[269] Tekeli, İ. (2017, Şubat 1). Türkiye'de Planlama Tarihinin Yazılması Sırasında Düşünülebilecekler Konusunda Bir Tartışma. Erken Cumhuriyet Dönemi Şehircilik Tarihi: Deneyimler, Kaynaklar, Yöntemler Semineri. İstanbul.

İstanbul Planlama Ajansı